

Kauno technologijos universitetas

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas

5–6 klasės mokinių iš nepalankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos ugdymas karjerai

Baigiamasis magistro studijų projektas

Aistė Butkutė

Projekto autorė

Doc. dr. Aldona Augustinienė

Vadovė

Kaunas, 2025

Kauno technologijos universitetas

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas

5–6 klasės mokinių iš nepalankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos ugdymas karjerai

Baigiamasis magistro studijų projektas

Edukologija (6211MX020)

Aistė Butkutė

Projekto autorė

Doc. dr. Aldona Augustinienė

Vadovė

Doc. dr. Vilija Stanišauskienė

Recenzentė

Kaunas, 2025

Kauno technologijos universitetas

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas

Aistė Butkutė

5–6 klasės mokinių iš nepalankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos ugdymas karjerai

Akademinio sąžiningumo deklaracija

Patvirtinu, kad:

1. baigiamąjį projektą parengiau savarankiškai ir sąžiningai, nepažeisdama(s) kitų asmenų autoriaus ar kitų teisių, laikydamasi(s) Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo nuostatų, Kauno technologijos universiteto (toliau – Universitetas) intelektinės nuosavybės valdymo ir perdavimo nuostatų bei Universiteto akademinės etikos kodekse nustatytų etikos reikalavimų;
2. baigiamajame projekte visi pateikti duomenys ir tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti teisėtai, nei viena šio projekto dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar elektroninių šaltinių, visos baigiamojo projekto tekste pateiktos citatos ir nuorodos yra nurodytos literatūros sąrašė;
3. įstatymų nenumatytų piniginių sumų už baigiamąjį projektą ar jo dalis niekam nesu mokėjęs (-usi);
4. suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo ar kitų asmenų teisių pažeidimo faktui, man bus taikomos akademinės nuobaudos pagal Universitete galiojančią tvarką ir būsiu pašalinta(s) iš Universiteto, o baigiamasis projektas gali būti pateiktas Akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybai nagrinėjant galimą akademinės etikos pažeidimą.

Aistė Butkutė

Patvirtinta elektroniniu būdu

Butkutė, Aistė. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos ugdymas karjerai. Magistro studijų baigiamasis projektas / vadovė doc. dr. Aldona Augustinienė; Kauno technologijos universitetas, Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas.

Studijų kryptis ir sritis (studijų kryptių grupė): Ugdymo mokslai (M02).

Reikšminiai žodžiai: nepalanki socialinė, ekonominė ir kultūrinė aplinka, ugdymas karjerai, 5–6 klasės mokiniai, poreikiai

Kaunas, 2025. 80 p.

Santrauka

Pastaraisiais metais atlikti moksliniai tyrimai atskleidžia, kad nepalanki socialinė, ekonominė ir kultūrinė (toliau – SEK) aplinka reikšmingai veikia mokinių profesinių tikslų siekimą, profesinių galimybių suvokimą ir pasireiškia per įvairių išteklių trūkumą. Dauguma mokslinių tyrimų rezultatų rodo, kad mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos dažniau susiduria su socialinėmis ir elgesio problemomis, jų akademiniai rezultatai, lyginant su bendraamžiais, yra žemesni. Mokiniai, kurių tėvai neturi aukštojo išsilavinimo, rečiau įgyvendina profesinės karjeros tikslus, nėra motyvuoti siekti aukštojo išsilavinimo, anksti pradeda dirbti ne kvalifikuotus darbus. Nepaisant to, kad pastaruoju metu ugdymas karjerai kelia didelį susidomėjimą ir yra nuolat tobulinamas, jame trūksta nuoseklumo, įrodymų dėl veiksmingumo, o jo kokybė ir apimtis, priklausomai nuo mokinių socialinio statuso, skiriasi. Mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos, lyginant su bendraamžiais iš palankesnės aplinkos, gauna mažiau paramos ir išteklių, o tai riboja mokinių informuotumą apie tolimesnį mokymąsi ir karjeros galimybes, didina socialinius skirtumus. Nors vis daugiau dėmesio skiriama nepalankios aplinkos poveikiui mokinių karjeros raidai, tyrimų, orientuotų į 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK ugdymo karjerai poreikius ir strategijas, trūksta. Siekiant geriau atliepti šios mokinių grupės poreikius, būtina nustatyti, kokios ugdymo karjerai strategijos ir metodai yra veiksmingiausi. Šiame darbe keliami trys probleminiai klausimai: 1) su kokiais ugdymo karjerai sunkumais susiduria 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos? 2) kokie yra 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikiai? 3) koks karjeros specialistų požiūris į 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai galimybes ir strategijas? Tyrimo objektas – 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymas karjerai. Tikslas: atskleisti 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai ypatybes. Tikslo siekiama sprendžiant šiuos uždavinius: 1) teoriškai pagrįsti 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai modelį; 2) pagrįsti 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai tyrimo metodologiją; 3) nustatyti 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius ir galimybes. Tyrimui pasirinkta kokybinė strategija – iš dalies struktūruotas interviu. Taikyta tikslinė ir sniego gniūžtės atrankos strategijos imčiai sudaryti. Tyrimo dalyviai: 10 karjeros specialistų ir 8 mokiniai, atitinkantys tyrimo tikslą. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad karjeros specialistų požiūriu, 5–6 klasių mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikiai apima asmeninio dėmesio ir pagalbos, emocinio palaikymo, pasitikėjimo karjeros specialistu, individualaus konsultavimo, saugios ir jaukios aplinkos poreikius. Taip pat išryškėjo poreikis būti įvertintiems ir svarbiems, matyti teigiamus pavyzdžius. 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos pabrėžė didesnę ugdymo karjerai veiklų intensyvumą, į asmeninius interesus nukreiptų praktinių užsiėmimų, žaismingų ir įtraukiančių veiklų ir dažnesnių pokalbių apie karjerą, poreikius. Nustatyta, kad atliepiant šiuos poreikius ugdymas karjerai turi apimti strategijas ir metodus, stiprinančius mokinių susidomėjimą ir

įsitraukimą, padedančius įveikti nepalankios SEK aplinkos veiksmų keliamus sunkumus. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad karjeros specialistų ir mokinių požiūriu, svarbu organizuoti žaismingas ir įtraukiančias veiklas, darbą grupėmis, edukacines išvykas ir susitikimus su įkvepiančiais žmonėmis. Mokiniai ir karjeros specialistai skirtingai vertina individualaus konsultavimo svarbą, karjeros specialistai individualias konsultacijas laiko itin paveikiu ugdymo karjerai metodu, o mokiniai teikia pirmenybę darbui mažomis grupėmis. Mokiniai ir karjeros specialistai sutaria, kad motyvacijos palaikymas, tėvų įsitraukimą didinančios iniciatyvos ir galimybės dalyvauti neformaliose veiklose – yra naudingos papildomos pagalbos formos. Papildomai tyrime išryškėjo, kad karjeros specialistai susiduria su įvairiais iššūkiais, tokiais kaip didelis darbo krūvis, riboti laiko ištekliai, tėvų ir mokytojų bendradarbiavimo stoka. Dėl šių iššūkių dažnai imamasi supaprastintų sprendimų, kurie stokoja individualumo, o ugdymo karjerai veiklos įgauna paviršutinišką pobūdį. Karjeros specialistų galimybes efektyviai padėti mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos riboja tai, kad jiems trūksta žinių apie ugdymo karjerai įgyvendinimą šiai mokinių grupei, nepakanka metodinės medžiagos ir kvalifikacijos tobulinimo programų.

Butkutė, Aistė. Career Education for 5th–6th Grade Students from Socially, Economically, and Culturally Disadvantaged Backgrounds. Master's Final Degree Project / supervisor assoc. prof, dr. Aldona Augustinienė; Faculty of Social Sciences, Arts and Humanities, Kaunas University of Technology.

Study field and area (study field group): Educational sciences (M02).

Keywords: career education, 5th–6th grade students, socially, economically, and culturally disadvantaged backgrounds, needs

Kaunas, 2025. 80 p.

Summary

Recent research has revealed that an unfavorable social, economic, and cultural (hereinafter – SEC) environment significantly influences pupils' pursuit of career goals, their understanding of professional opportunities. It manifests through limited access to various resources. Most studies indicate that pupils from disadvantaged SEC backgrounds experience social and behavioural challenges more frequently, and their academic performance is generally lower than their peers. Children of parents without higher education are less likely to achieve their career goals, lack motivation to pursue higher education, and tend to start working in unskilled jobs at an early age. Although career education has recently gained increased attention and is undergoing continuous improvement, it still lacks coherence, evidence of effectiveness, and its quality and scope often vary depending on students' social status. Compared to their more privileged peers, pupils from disadvantaged SEC backgrounds receive less support and fewer resources, which limits their awareness of further educational and career opportunities and exacerbates social disparities. Despite growing attention to the impact of environmental disadvantage on pupils' career development, there is a lack of research addressing the career education needs and strategies for 5–6 grade pupils from disadvantaged SEC backgrounds. To better address the needs of this student group, it is crucial to identify which career education strategies and methods are most effective. This study seeks to answer three research questions: 1) What challenges related to career education do 5–6 grade pupils from disadvantaged SEC backgrounds face? 2) What are the specific career education needs of these pupils? 3) How do career professionals perceive the opportunities and strategies for supporting career development among pupils in grades 5–6 from disadvantaged SEC backgrounds? The object of this study is the career education of pupils in grades 5–6 from disadvantaged SEC environments. The aim is to reveal the characteristics of career education for this group of pupils. The objectives are: 1) to theoretically substantiate a model for career education for pupils in grades 5–6 from disadvantaged SEC backgrounds; 2) to justify the research methodology; 3) to identify the needs and possibilities of career education for these pupils. A qualitative research strategy was employed, using semi-structured interviews. Purposive and snowball sampling strategies were used to select participants. The research involved 10 career professionals and eight pupils who met the study's criteria. The findings revealed that, according to career professionals, pupils in grades 5–6 from disadvantaged SEC backgrounds have specific needs, including personalized attention and support, emotional safety, trust in the career counsellor, individual consultations, and a welcoming environment. There was also a notable need for recognition, validation, and exposure to positive role models. Pupils highlighted the importance of more frequent and engaging career-related activities, playful and interest-based practical sessions, and personal conversations about future careers. Addressing these needs requires the application of strategies and methods that foster interest and engagement while mitigating the challenges imposed

by an unfavorable SEC environment. Both pupils and career professionals emphasized the importance of playful and interactive activities, group work, educational trips, and meetings with inspiring individuals. However, differing opinions emerged regarding the effectiveness of individual consultations: while professionals viewed them as particularly effective, pupils preferred small group interactions. Both groups agreed that maintaining motivation, encouraging parental involvement, and providing opportunities for participation in non-formal activities were valuable forms of additional support. Furthermore, the study identified key challenges career professionals face, such as heavy workloads, limited time, and a lack of collaboration with parents and teachers. These constraints often result in simplified, less individualized approaches to career education. Career professionals' ability to support pupils from disadvantaged SEC environments is further limited by insufficient training, a lack of methodological resources, and the absence of targeted professional development programs.

Turinys

Lentelių sąrašas	9
Paveikslų sąrašas	10
Įvadas	11
1. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos ugdymo karjerai teorinis pagrindimas.....	15
1.1. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos ugdymo karjerai poreikiai.....	15
1.2. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos ugdymo karjerai sunkumai	18
1.3. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos poreikius atliepiantys ugdymo karjerai metodai ir strategijos.....	23
2. Metodologinė dalis.....	29
2.1. Tyrimo organizavimas ir eiga.....	29
2.2. Tyrimo strategija, metodai ir instrumentai	29
2.3. Tyrimo imties formavimas ir dalyvių charakteristikos	32
2.4. Tyrimo etika	33
2.5. Tyrimo validumas, patikimumas ir apribojimai	33
3. Tyrimo rezultatai.....	35
3.1. Interviu su karjeros specialistais.....	35
3.2. Interviu su 5–6 klasės mokiniais iš nepalankios SEK aplinkos	57
3.3. Tyrimo rezultatų diskusija.....	63
Išvados	70
Rekomendacijos	72
Literatūros sąrašas	73
Priedai.....	81
1 priedas. Sutikimo dalyvauti tyrime forma	81
2 priedas. Anketa mokiniams (SEK identifikavimui)	82
3 priedas. Tyrimo instrumentas (karjeros specialistams)	84
4 priedas. Tyrimo instrumentas (5–6 klasės mokiniams).....	85
5 priedas. Kodų sistema (karjeros specialistų)	86
6 priedas. Kodų sistema (5–6 klasės mokinių).....	87

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Nepalankios SEK aplinkos veiksniai ir jų padariniai	16
2 lentelė. Tyrimo instrumentas (karjeros specialistams)	30
3 lentelė. Tyrimo instrumentas (5–6 klasės mokiniams)	31
4 lentelė. Karjeros specialistų imties charakteristikos	32
5 lentelė. 5–6 klasės mokinių imties charakteristikos	32

Paveikslų sąrašas

1 pav. SEK padėties vertinimo konstruktai	16
2 pav. Tyrimo schema	30
3 pav. Teminės analizės rezultatai (interviu su karjeros specialistais)	35
4 pav. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos sunkumai (karjeros specialistų požiūriu) .	36
5 pav. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos sunkumai (potemių matrica)	36
6 pav. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos sunkumų ryšių analizė su atotrūkio tarp bendraamžių poteme.....	37
7 pav. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikiai (karjeros specialistų požiūriu).....	43
8 pav. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikiai (potemių matrica)	43
9 pav. Veiksmingiausios ugdymo karjerai strategijos ir metodai.....	47
10 pav. Veiksmingiausios ugdymo karjerai strategijos ir metodai (potemių matrica).....	47
11 pav. Iššūkiai kylantys karjeros specialistams	50
12 pav. Iššūkiai kylantys karjeros specialistams (potemių matrica)	51
13 pav. Papildomos pagalbos formos	56
14 pav. Teminės analizės rezultatai (interviu su 5–6 klasės mokiniais iš nepalankios SEK aplinkos)	57
15 pav. 5 – 6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos patiriami sunkumai	58
16 pav. Kliūtys ir nerimas, susiję su ateities siekiais	59
17 pav. Papildomos pagalbos ir paramos formos	60
18 pav. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikiai.....	61
19 pav. Pageidaujamas ugdymo karjerai turinys	62
20 pav. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai teorinis modelis	64

Ivadas

Darbo rinkos globalizacija ir sparti technologijų pažanga nenuginčijamai pakeitė kasdienį žmonių gyvenimą ir palietė daugybę sektorių, įskaitant švietimą (Wang ir kt., 2024a). Šiame nuolatinės kaitos procese jauniems žmonėms reikia įgyti atitinkamų gebėjimų, žinių ir patirties, o švietimo tikslai ir mokymo(-si) metodai turi atliepti besikeičiančios visuomenės ir mokinių poreikius, padėti pasiruošti ateičiai bei sudaryti sąlygas reikalingų kompetencijų įgijimui (Austin ir kt., 2020; Europos Komisija, 2023). Viena iš svarbiausių mokinio užduočių – įvertinti savo gebėjimus, pasirinkti ir tinkamai pasiruošti tolimesnei karjerai (Neuenschwander ir Kracke, 2024; Vernon ir Drane, 2021). Svarbu parengti mokinius lanksčiai prisitaikyti prie besikeičiančių situacijų ir sėkmingai orientuotis nuolat kintančioje profesinėje aplinkoje (Keele ir kt. 2020).

Dėl šių priežasčių, bendrojo ugdymo mokyklose teikiamas ugdymas karjerai, siekiant padėti mokiniams pasiruošti sėkmingam perėjimui iš mokyklos į tolimesnį mokymąsi ar darbo rinką, laikomas itin reikšmingu, nes gali suteikti paramą jauniems žmonėms, pereinant sudėtingą karjeros sprendimų priėmimo procesą, padėti siekiant savo potencialo (Zhang, 2021; Yin ir kt., 2024; Lee ir kt., 2021). Paauglystėje sprendimo dėl tolimesnės karjeros priėmimas yra sudėtingas, tačiau labai svarbus, nes daro didelę įtaką tolimesniam mokymuisi, sėkmingam įsitvirtinimui darbo rinkoje, asmens finansinei, psichologinei ir socialinei gerovei ateityje (Blazquez ir kt., 2024). Nors karjeros sprendimų priėmimas priklauso nuo asmeninių mokinio gebėjimų ir savybių, pabrėžiama itin reikšminga socialinio, institucinio ir ekonominio kontekstų įtaką mokinių pasirengimui, tolimesniam mokymuisi, karjeros pasirinkimui (Neuenschwander ir Kracke, 2024).

Darnaus vystymosi darbotvarkėje iki 2030 metų (United Nations, 2015) nurodoma, kad pasaulis susiduria su didžiuliais iššūkiais, tarp kurių – didėjanti nelygybė. Pabrėžiama, kad siekiant atliepti visų žmonių, o ypač socialiai pažeidžiamų vaikų ir jaunimo poreikius, svarbu užtikrinti kokybišką, visiems prieinamą ir įtraukųjį švietimą, kuriame visi turėtų vienodas galimybes mokytis, įgyti žinių, įgūdžių, atskleisti ir realizuoti savo gebėjimus. Nors dedama daug pastangų mažinant švietimo nelygybę, tačiau iki šiol dar nėra nė vienos šalies, kuri būtų visiškai panaikinusi socialinių ir ekonominių skirtumų poveikį mokinių rezultatams. Tarptautiniai mokinių pasiekimų tyrimų rezultatai (pvz. PISA, TIMSS) atskleidžia, kad viena iš labiausiai pažeidžiamų mokinių grupių yra mokiniai iš nepalankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės (toliau – SEK) aplinkos (Brandišauskienė ir kt., 2022; OECD, 2023; OECD, 2024a; Von Davier ir kt., 2024). Lietuvos Jungtinių Tautų darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 metų įgyvendinimo ataskaitoje nurodoma, kad švietimo sistemoje mokymosi aplinkos nėra pakankamai įtraukios, o lygios mokymosi galimybės nėra užtikrinamos, todėl sunku mažinti mokinių rezultatų skirtumus (Aplinkos ministerija, 2023). Svarbu padėti mokiniams ugdytis karjeros kompetencijas, siekti jų gebėjimus ir polinkius atitinkančios karjeros potencialo, teikti tikslingą pagalbą, kad nepaisant socialinių ar ekonominių kliūčių, jiems pavyktų įgyvendinti karjeros siekius (Yong ir Lee, 2024). Mokyklos darbuotojai ir rūpestingi šeimos nariai padeda mokiniams karjeros planavimo procese, tačiau tiems mokiniams, kurie neturi tokio socialinio kapitalo, ateitis gali atrodyti neaiški, sudėtinga ir bauginanti (Waalkes ir kt., 2019).

Mokiniams, kurie dėl nepalankios SEK aplinkos veiksnių susiduria su ribotomis galimybėmis gauti pagalbą iš šeimos ar pasinaudoti profesiniais tinklais, galinčiais suteikti su karjera susijusios informacijos, ugdymas karjerai ypač svarbus, kadangi nepriklausomos ir objektyvios konsultacijos švietimo, mokymo ir karjeros klausimais yra svarbus socialinio mobilumo veiksnys, leidžiantis

priimti informacija grįstus sprendimus dėl savo ateities (Holt-White, 2022). Sistemingai įgyvendinamas ugdymas karjerai stiprina mokinių mokymosi motyvaciją, formuoja teigiamą požiūrį į ugdymo procesą mokykloje, padeda įveikti nepalankios SEK aplinkos veiksmų keliamus sunkumus ir skatina socialinį teisingumą (Kettunen, 2024).

Pastaraisiais metais atlikti moksliniai tyrimai atskleidžia, kad nepalanki SEK aplinka reikšmingai veikia mokinių profesinių tikslų siekimą, profesinių galimybių suvokimą ir pasireiškia per įvairių išteklių trūkumą (Austin ir kt., 2020; Bozgeyikli ir kt., 2022; Corral-Granados ir kt., 2024; Dockery ir kt., 2022; Erentaitė ir kt., 2022a; Groves ir kt., 2023; Lee ir kt., 2021). Dauguma mokslinių tyrimų rezultatų rodo, kad mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos dažniau susiduria su socialinėmis ir elgesio problemomis, turi didesnę tikimybę mesti mokyklą. Nustatyta, kad mokinių, kurių tėvai neturi aukštojo išsilavinimo, akademiniai pasiekimai yra prastesni, jie rečiau įgyvendina profesinės karjeros tikslus, nėra motyvuoti siekti aukštojo išsilavinimo, anksti pradeda dirbti nekvalifikuotus darbus (Austin ir kt., 2020; Erentaitė ir kt., 2022a; Hu, 2022; OECD, 2024a; Von Davier ir kt., 2024).

Didėjantis susidomėjimas ugdymu karjerai rodo, kad vyriausybės ir švietimo politikos formuotojai pripažįsta jo svarbą, reikšmę ir efektyvumą asmeniniam tobulėjimui, visuomenės gerovei ir ekonomikos plėtrai (Kettunen, 2024; McCowan ir kt., 2024). Nors pabrėžiama, kad siekiant asmeninės gerovės, visuomenės poreikių tenkinimo ir teisingumo principų įgyvendinimo, svarbu užtikrinti vienodą mokinių prieigą prie kokybiško ugdymo karjerai, tačiau dabartinis jo teikimas mokyklose kritikuojamas dėl socialinės nelygybės didėjimo (Austin ir kt., 2020; McDonald ir kt., 2023). Nepaisant to, kad pastaruoju metu ugdymas karjerai kelia didelį susidomėjimą ir yra nuolat tobulinamas, jame trūksta nuoseklumo, įrodymų dėl šių paslaugų veiksmingumo bei pagrindinių įgyvendinimo aspektų. Išryškėja įvairių kliūčių, kurios neleidžia mokiniams visapusiškai įvertinti savo karjeros galimybių, įgyvendinti karjeros siekių, o ypač tiems mokiniams, kurie susiduria su įvairiais sunkumais. Nustatyta, kad ugdymo karjerai kokybė ir apimtis, priklausomai nuo mokinių socialinio statuso, skiriasi. Šie iššūkiai gali riboti mokinių iš nepalankios SEK aplinkos žinias apie švietimą bei karjeros galimybes, didinti esamus socialinius skirtumus (Augustinienė ir kt., 2022; Austin ir kt., 2020; De Vries ir kt., 2024; Dockery ir kt., 2022; Groves ir kt., 2023).

Dėl reikšmingos mokinių priimtų karjeros sprendimų įtakos tolimesnei raidai ir ateities rezultatams, pagalba ir intervencijos veiksmingesnės, kai teikiamos anksčiau, o ne tik paskutiniaisiais bendrojo ugdymo metais, kai mokiniai gali būti labiau apriboti pasirinkimų ar spaudžiami priimti skubotus sprendimus (Yong ir Lee, 2024). Pabrėžiama, kad mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos ugdymas karjerai turėtų būti pradedamas ankstyvame amžiuje ir intensyviai bei nuosekliai tęsiamas viso mokymosi laikotarpiu, ypač vidurinėje mokykloje (Austin ir kt., 2022; Moote ir Archer, 2018). 5–6 klasėje (11–12 gyvenimo metais), vykstant spartiems intelekto raidos procesams, vaikai, formuodami savo profesinius siekius, jau geba įvertinti savo individualius gebėjimus ir turimus išteklius (Nikel, 2023). Mokslinių tyrimų rezultatai rodo, kad 10–14 metų amžiaus laikotarpis yra kritinis mokinių karjeros siekių formavimuisi, nes šiuo laikotarpiu jie pradeda aiškiau suvokti savo profesinius tikslus ir galimas karjeros kryptis (DeWitt ir Archer, 2015; Emembolu ir kt., 2020). Nors vis daugiau dėmesio skiriama nepalankios aplinkos poveikiui mokinių karjeros raidai, tyrimų, orientuotų 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos poreikius ir juos atliepiančias ugdymo karjerai strategijas, trūksta. Siekiant geriau atliepti šios mokinių grupės poreikius, būtina nustatyti, kokios karjeros ugdymo strategijos ir metodai yra veiksmingiausi (Austin ir kt., 2020; Lee ir kt., 2021). Todėl šiame darbe keliami trys probleminiai klausimai:

1. Su kokiais ugdymo karjerai sunkumais susiduria 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos?
2. Kokie yra 5–6 klasės mokinių iš nepalankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos ugdymo karjerai poreikiai?
3. Koks karjeros specialistų požiūris į 5–6 klasės mokinių iš nepalankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos ugdymo karjerai galimybes ir strategijas?

Tyrimo objektas – 5–6 klasės mokinių iš nepalankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos ugdymas karjerai.

Tikslas: atskleisti 5–6 klasės mokinių iš nepalankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos, ugdymo karjerai ypatybes.

Šio tikslo bus siekiama sprendžiant uždavinius:

1. teoriškai pagrįsti 5–6 klasės mokinių iš nepalankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos ugdymo karjerai modelį;
2. pagrįsti 5–6 klasės mokinių iš nepalankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos ugdymo karjerai tyrimo metodologiją;
3. nustatyti 5–6 klasės mokinių iš nepalankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos ugdymo karjerai poreikius ir galimybes.

Teorinės nuostatos. Karjeros vystymosi procesus nagrinėjančios karjeros raidos teorijos pabrėžia, kad karjeros pasirinkimą lemia asmeniniai (interesai, gebėjimai) ir aplinkos (šeima, mokykla, darbo rinka) veiksniai (Neuenschwander ir Kracke, 2024). Šiame darbe remiamasi karjeros konstravimo teorija (Savickas, 2012). Ši teorija grindžiama nuostata, kad asmenys per interpretacinį ir tarpasmeninį procesus, prisitaikydami prie aplinkos, kuria savo tapatybę, formuoja su karjera susijusius ketinimus, imasi tikslingų veiksmų, priima profesinius sprendimus ir tokiu būdu projektuoja savo gyvenimą. Karjeros konstravimo teorija pabrėžia dviejų svarbiausių kompetencijų – prisitaikymo ir tapatybės vaidmenį, sprendžiant profesinio tobulėjimo užduotis, profesinius perėjimus ir akcentuoja karjeros konsultavimo reikšmę šiame procese (Savickas, 2012). Mokiniai, kuriems suteikiamas šeimos, mokyklos ir bendruomenės palaikymas, turi didesnes galimybes sėkmingai pasirinkti savo karjerą. Tuo tarpu paaugliai, kurie tokios paramos neturi, planuodami ir ruošdamiesi karjerai susiduria su įvairiomis kliūtimis, gali jaustis nesaugūs ir stokoti žinių apie tai, kaip planuoti savo ateitį. Todėl siekiant suprasti, kaip nepalankios SEK aplinkos veiksniai veikia mokinių karjeros pasirinkimus ir koks ugdymo karjerai vaidmuo šiame kontekste, karjeros konstravimo teorinės prielaidos yra tinkamos (Waalkes ir kt., 2019).

Duomenų rinkimo metodas – iš dalies struktūruotas interviu su karjeros specialistais ir 5–6 klasės mokiniais iš nepalankios SEK aplinkos.

Duomenų analizės metodas – teminė kokybinė analizė.

Tyrimo naujumas ir praktinis reikšmingumas pasireiškia keliais aspektais: 1) parengtas ir pagrįstas teorinis ugdymo karjerai modelis, kuris patikrintas ir papildytas remiantis atlikto tyrimo rezultatais; 2) sukaupti mokinių ir karjeros specialistų interviu rezultatai suteikia reikšmingų įžvalgų apie 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius ir juos atliepiančias ugdymo karjerai strategijas; 3) pagrįstas ugdymo karjerai modelis gali būti taikomas kaip praktinis

įrankis švietimo įstaigose dirbantiems karjeros specialistams ir pedagogams, siekiant tikslingai planuoti, organizuoti ir vertinti ugdymo karjerai veiklas. Tyrimo duomenys gali būti naudingi formuojant švietimo politiką ir kuriant programas, skirtas mažinti ugdymo karjerai netolygumus tarp skirtingų mokinių grupių. Tai prisideda prie didesnio socialinio teisingumo užtikrinimo, ankstyvosios prevencijos stiprinimo ir efektyvaus 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos karjeros kompetencijų ugdymo, o ilgalaikėje perspektyvoje, ilgalaikės sėkmės karjeros užtikrinimo.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys dalys, išvados ir rekomendacijos. Darbe pateiktos 5 lentelės ir 20 paveikslų, panaudoti 102 literatūros šaltiniai, darbe (be priedų) 80 psl., pateikti 8 priedai.

1. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos ugdymo karjerai teorinis pagrindimas

Šiame skyriuje remiantis mokslinės literatūros analize, teoriškai pagrindžiamas 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai modelis. Skyrių sudaro trys poskyriai. Pirmajame poskyryje pristatoma nepalankios SEK aplinkos samprata, išskiriami nepalankios SEK aplinkos veiksniai ir jų poveikis mokinių raidai, aptariami mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikiai. Antrajame poskyryje atskleidžiami mokinių patiriami sunkumai, detaliai atskleidžiama, kaip šie sunkumai veikia sėkmingą jų ugdymą karjerai. Trečiajame poskyryje aptiriamos veiksmingiausios ugdymo karjerai strategijos, kurias naudinga taikyti, siekiant atliepti šios mokinių grupės poreikius.

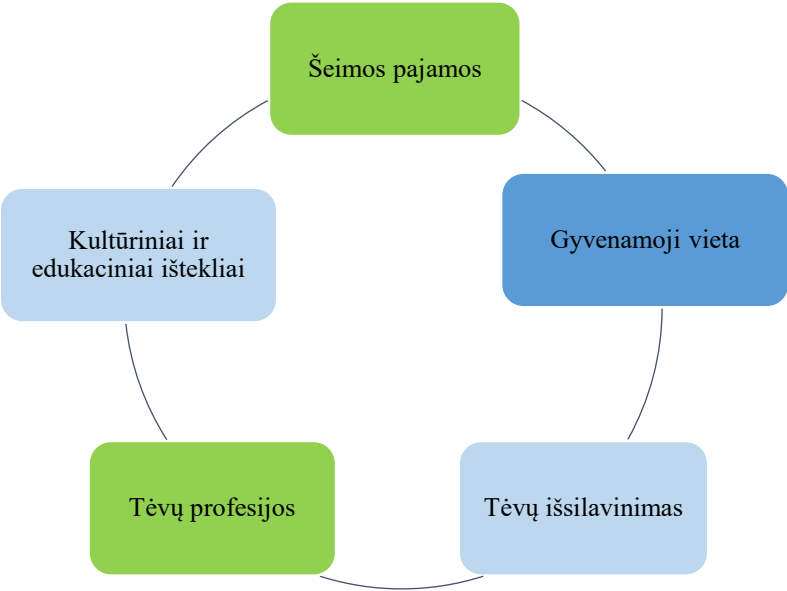
1.1. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos ugdymo karjerai poreikiai

Mokslinėje literatūroje SEK aplinka įvardijama įvairiais sinonimais: socialinė klasė, socialinė padėtis, socialinis arba socioekonominis statusas, socialinė, ekonominė ir kultūrinė padėtis (Erentaitė ir kt., 2022a). Mokslininkai SEK aplinką apibrėžia kaip šeimos ar asmens statusą visuomenėje, kurį atspindi materialūs ir socialiniai privalumai arba trūkumai. Jis nustatomas atsižvelgiant į šeimos pajamas, tėvų išsilavinimo lygį ir profesijas, gyvenamąją vietą, turimus išteklius ir galimybes (Avvisati, 2020; Davis-Kean ir kt., 2021; Erentaitė ir kt., 2022a; Munir ir kt., 2023; Tan, 2024; Vahid, 2020). SEK aplinka gali būti suprantama, kaip mokinių prieigos prie šeimos išteklių – finansinio, socialinio, kultūrinio ir žmogiškojo kapitalo – matas, kuris lemia jų šeimos ar namų ūkio socialinę padėtį (Švietimo ir mokslo ministerija (toliau – ŠMM), 2018). Šeimos socialinė ir ekonominė padėtis turi esminę įtaką šeimos vertybių ir elgesio modelių formavimuisi (Vadivel ir kt., 2023). Žmogus negali pasirinkti savo pradinės padėties visuomenėje, nes ji jam tenka nuo gimimo. Ši socialinė pozicija daro didelę įtaką gyvenimo galimybėms, nes suteikia mokiniui socialinius, ekonominius ir kultūrinius išteklius, kurie yra svarbūs ugdant kompetencijas, reikalingas sėkmingam karjeros ir gyvenimo valdymui (Buchholtz ir kt., 2020; Storey, 2025).

Socialinė ir ekonominė aplinka dažnai laikoma svarbiu rodikliu švietimo tyrimuose, siekiant nustatyti, ar mokinsys priskiriamas socialiai pažeidžiamai mokiniui grupei (Buchholtz ir kt., 2020; Storey, 2025). Tarptautinėje mokinių pasiekimų vertinimo programoje (PISA), siekiant nustatyti, kaip šeimos aplinka daro įtaką mokinių akademiniams pasiekimams ir lyginant mokinių iš skirtingos socialinės ir ekonominės padėties akademinius rezultatus, naudojamas sudėtinis ekonominės, socialinės ir kultūrinės padėties vertinimo indeksas (angl. *Economic, Social and Cultural Status Index*). Šis indeksas apibūdina mokinio šeimos socialinę padėtį, atspindėdamas jo prieigą prie įvairių šeimos išteklių, įskaitant finansinį, socialinį, kultūrinį ir žmogiškąjį kapitalą. Toks indekso naudojimas leidžia tyrėjams geriau suprasti, kaip mokinių akademiniai rezultatai susiję su platesniais visuomeniniais skirtumais, įvertinti švietimo sistemos teikiamas galimybes ir stebėti, kaip laikui bėgant kinta mokymosi rezultatų nelygybė. 2015 ir 2018 metais atliktuose tyrimuose mokinių buvo prašoma nurodyti tėvų išsilavinimą, profesiją, namuose esančius daiktus (knygas). 2022 metais klausimynas papildytas naujais kintamaisiais: maisto trūkumas, šeimos sudėtis (brolių ir seserų skaičius), subjektyvus socialinis ir ekonominis šeimos statusas (Avvisati, 2020; Avvisati ir Wuyts, 2024; OECD, 2024b; OECD, 2024c). Mokslinėje literatūroje PISA ekonominės, socialinės ir kultūrinės padėties indeksas yra vienas populiariausių būdų įvertinti nepalankios SEK aplinkos

veiksnius. Jo patikimumas ir išsamumas, apimantis įvairius duomenų aspektus, išskiria jį iš kitų alternatyvių matavimo instrumentų (Avvisati, 2020; King ir kt., 2024).

Moksliniuose tyrimuose, siekiant ištirti mokinio SEK aplinkos veiksnius, dažniausiai vertinamas mokinio šeimos narių išsilavinimas, knygų ir daiktų skaičius namuose (Zabulionis, 2020). Tačiau dauguma mokslininkų, vertindami mokinių socialinę ir ekonominę padėtį, remiasi ne tik tėvų išsilavinimu, profesija ar pajamomis, bet ir papildomais rodikliais, atspindinčiais mokinių gyvenimo sąlygas (1 pav.). Socialinės ir ekonominės padėties indeksas dažnai sudaromas kaip daugiamatis rodiklis, apimantis įvairius šeimos kilmės aspektus, tokius kaip būsto nuosavybė, kultūriniai bei edukaciniai ištekliai (pvz., knygos, muzikos instrumentai, meno kūriniai), naudojimas korepetitorių paslaugomis ir galimybė gauti nemokamą maitinimą mokykloje. Pastarasis rodiklis ypač dažnai įtraukiamas kaip SES komponentas, nes laikomas patikimu ekonominio nepritekliaus požymiu (Agasisti ir Maragkou, 2022; Erentaitė ir kt., 2022b; Hunt ir kt., 2021; Morkevičius ir kt., 2022; Tan, 2024).

1 pav. SEK padėties vertinimo konstruktai

Palanki SEK aplinka pasižymi finansiniu stabilumu, pasitikėjimu grįžtais santykiais tarp šeimos narių, retais konfliktais, dėmesio ir pagalbos užtikrinimu, vaiko poreikių atliepimu, emocine parama ir kognityviniais stimulais. Tokia aplinka skatina visapusišką mokinio tobulėjimą – padeda lavinti intelektinius gebėjimus, kritinį mąstymą, suvokimą, kalbinės raiškos įgūdžius, atmintį, kūrybiškumą, bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius, emocinį intelektą, savimone, pasitikėjimą savimi ir gebėjimą tinkamai save vertinti (Rava ir kt., 2023; ŠMM, 2018). Priešingai, nepalanki SEK aplinka – tai veiksniai, sąlygos ar aplinkybės, didinantys nepageidaujamų pasekmių tikimybę mokinio raidai (1 lentelė)(ŠMM, 2018).

1 lentelė. Nepalankios SEK aplinkos veiksniai ir jų padariniai (parengta darbo autorės pagal ŠMM, 2018).

Nepalankios aplinkos veiksniai	Galimi padariniai
Dažni tėvų konfliktai vaikų akivaizdoje, jų įtraukimas į ginčus	Vaikai įtraukiami į tėvų konfliktus, tampa jų nesutarimų dalimi, patiria emocinę įtampą, kaltę, baimę ar pyktį, stokoja jų dėmesio bei emocinės paramos.

Nepalankios aplinkos veiksniai	Galimi padariniai
Fizinis, emocinis ar psichologinis smurtas	Padidėja agresyvumo, nusikalstamo elgesio rizika, dažniau susiduria su emociniais ir socialiniais iššūkiais, psichikos sveikatos problemomis (nerimas, depresija).
Vaiko emocinių ir socialinių poreikių nepaisymas šeimoje (abejingi, šaltai bendraujantys ar užsidarę tėvai)	Vaikams gali kilti sunkumų užmezgant ir palaikant socialinius ryšius, jie gali būti dirglūs, priešiški, maištauti, jausti nepasitikėjimą savimi ir aplinkiniais.
Tėvų ar globėjų netekimas (skyrybos, migracija, tėvystės teisių apribojimas)	Tai gali sukelti emocinį nestabilumą, pasireiškiantį liūdesiu, ilgesiu, padidėjusiu nerimu, baimė prarasti tėvus, kaltės išgyvenimais dėl jų nebuvimo, nesaugumą dėl sutrikusio prieraišumo jausmo.
Tėvų priklausomybės ir su tuo susijusi vaiko nepriežiūra	Vaikui gali tekti prisiimti per didelę atsakomybę, rūpintis savimi ar šeimos nariais, gali formuotis žema savivertė, socialinė atskirtis, psichologiniai ir adaptacijos sunkumai.
Skurdas, finansinis nesaugumas, prastos gyvenimo sąlygos	Ekonominiai sunkumai gali sukelti nuolatinį stresą tėvams, kuris juntamas ir vaikams, skatinti emocinius ir elgesio sutrikimus, didinti mokyklos nebaigimo riziką. Tėvai gali laikyti išsilavinimą nereikšmingu, nerodyti susidomėjimo vaiko akademinę pažangą ir mažinti mokymosi motyvą.

Nepalankios SEK aplinkos veiksniai, kelia įvairių iššūkių, tačiau vienas esminių – vaiko poreikių neatliepimas (ŠMM, 2018). Savideterminacijos teorija grindžiama nuostata, kad sėkmingam kiekvieno vaiko vystymuisi ir gerovei, būtina patenkinti esminius psichologinius poreikius, kurie, nepriklausomai nuo asmeninių nuostatų ir kultūrinės aplinkos yra būtini visapusiškam žmogaus funkcionavimui (Ryan ir Deci, 2017). Teorijoje išskiriami trys esminiai vaiko psichologiniai poreikiai: autonomijos, kompetentingumo ir sąryšingumo (Ryan ir Deci, 2023). Autonomija – tai vidinis suvokimas, kad esi iniciatorius ir prisiimi atsakomybę už savo veiksmus. Autonomijos poreikis patenkinamas tada, kai vaikas jaučia prasmę ir asmeninę vertę tame, ką daro (Ryan ir Deci, 2020). Kompetentingumo poreikis – tai tikėjimas savo galimybėmis sėkmingai mokytis, pasiekti tikslų, nuolat augti ir tobulėti. Šis poreikis tenkinamas tada, kai vaiko aplinkoje pateikiami aiškūs ir įveikiami iššūkiai, suteikiamas konstruktyvus grįžtamąjį ryšis, sudaromos sąlygos tobulėjimui. Sąryšingumo poreikis – tai jausmas, kad esi susijęs su kitais ir priimtas bendruomenėje. Sąryšingumo poreikis tenkinamas, kai vaikai jaučiasi įtraukti, gerbiami ir kad jais rūpinamasi (Ryan ir Deci, 2020; Wang ir kt. 2024b). Pabrėžiama, kad pagrindiniai psichologiniai poreikiai nėra asmeniniai norai, o objektyvūs reiškiniai, kurie turi didelę reikšmę mokinių psichologiniam funkcionavimui, vidinei motyvacijai ir akademiniam pasiekimams (Ryan ir Deci, 2017). Savideterminacijos teorija remiasi prielaida, kad kiekvienas vaikas iš prigimties, siekia augimo, mokymosi ir harmonijos, tačiau šiems procesams būtina išorinė parama – palaikanti aplinka, kurioje sudaromos sąlygos tenkinti autonomijos, kompetencijos ir sąryšingumo poreikius, skatinamas tobulėjimas, aktyvus įsitraukimas, našumas ir gerovė. Priešingai, aplinka, kurioje šie poreikiai nėra patenkinami, dažnai sukelia gynybinius mechanizmus, stagnaciją, neigiamą savijautą ir emocinius sunkumus (Ryan ir Deci, 2023; Ryan ir kt., 2016; Wang ir kt. 2024b).

Lietuvos teisės aktuose, mokinių, kurie patiria nepalankios SEK aplinkos įtaką, ugdymo poreikiai priskiriami specialiesiems ugdymo poreikiams, mokymosi sunkumus turinčių mokinių grupei (Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas, 2011 m. Liepos 13 d., nr. V-1265/v-685/a1-317; ŠMM, 2018). Nepaisant augančio susidomėjimo nepalankios SEK aplinkos įtaka mokinių karjeros raidai, trūksta tyrimų, kurie būtų nukreipti į šios grupės mokinių poreikius (Austin ir kt., 2020).

Pastaraisiais metais atlikti moksliniai tyrimai atskleidžia, kad mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos vertina individualiai teikiamas ugdymo karjerai konsultacijas, nes jose jaučiasi saugūs, turi galimybę atskleisti savo asmenines patirtis ir laisvai užduoti rūpimus klausimus (De Vries ir kt., 2024). Tačiau mokiniams svarbios asmeninės karjeros specialisto savybės – mokiniai palankiai vertina ugdymo karjeros specialistus, kurie yra lengvai pasiekiami, malonūs ir visada pasiruošę padėti. Todėl gebėjimas susipažinti ir užmegzti glaudų ryšį su mokiniais yra svarbi ir teigiamai vertinama karjeros specialisto savybė, turinti įtakos mokinių pagalbos keipimuisi. Dėl šios priežasties svarbu, kad karjeros specialistai skirtų pakankamai laiko ir taikytų veiksmingas strategijas glaudaus ryšio su mokiniais užmezgimui, mokinių pažinimui (Groves ir kt., 2023). Individualios ugdymo karjerai paramos svarbą patvirtina ir kitų mokslinių tyrimų rezultatai. Nustatyta, kad mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos svarbus asmeninis karjeros specialisto dėmesys. Karjeros specialisto pasiekiamumas ir gebėjimas užmegzti ryšį su mokiniais laikomi lemiamais veiksniais, efektyviai teikiant ugdymą karjerai (Austin ir kt., 2022). Karjeros specialistai, dirbantys su mokiniais iš nepalankios SEK aplinkos pastebi, kad individualios konsultacijos suteikia galimybę gauti išsamesnę informaciją apie mokinių karjeros siekius ir tikslingai juos nukreipti. Šios tyrimo išvados rodo, kad ugdymo karjerai specialistai turėtų skirti daug dėmesio pasitikėjimu grįstų santykių su mokiniais iš nepalankios SEK aplinkos kūrimui, siekiant užtikrinti veiksmingą ir tikslingą konsultavimą (Austin ir kt., 2022).

Tačiau mokslinių tyrimų rezultatai atskleidžia, kad dėl laiko išteklių stokos karjeros specialistai neturi galimybės skirti pakankamai dėmesio ir laiko individualiems pokalbiams, todėl kai kurie mokiniai gali likti nepastebėti, neužmegzti glaudaus ryšio su karjerai specialistu, neišitraukti į ugdymo karjerai veiklas. Šių trūkumų pasekmės mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos, lyginant su mokiniais iš palankios SEK aplinkos, yra didesnės (Austin ir kt., 2022; Groves ir kt., 2023). Nacionalinės profesinio orientavimo paslaugų stebėsenos (2023) duomenimis, Lietuvoje vienam karjeros specialisto etatui priskiriama apie 609 5–8 klasės mokiniai. Apžvalgoje nurodoma, kad mažiau nei trečdalis (26,3 proc.) 5–8 klasės mokinių pasinaudojo individualiomis konsultacijomis ir 75,2 proc. – paslaugomis mokinių grupėse. Daugiausiai profesinio orientavimo paslaugomis naudojasi 9–12 klasės mokiniai. Ataskaitoje nurodoma, kad individualiai teikiamos ugdymo karjerai paslaugos 5–8 klasės mokiniams yra mažiau prieinamos nei paslaugos, teikiamos mokinių grupėse.

Apibendrinant, nepalanki SEK aplinka mokslinėje literatūroje apibrėžiama kaip daugialypis konstruktas, apimantis šeimos socialinius, ekonominius ir kultūrinius išteklius, tėvų išsilavinimo lygį, profesijas ir gyvenamąją vietą. Remiantis savideterminacijos teorija, visapusiškam vaiko vystymuisi ir gerovei užtikrinti būtina patenkinti pagrindinius psichologinius poreikius – autonomijos, kompetentingumo ir sąryšingumo. Tačiau dėl nepalankios SEK aplinkos keliamų iššūkių šie poreikiai dažnai lieka nepatenkinti. Mokslinių tyrimų, skirtų mokinių iš nepalankios SEK aplinkos poreikiams nustatyti, rezultatai atskleidžia, kad šie mokiniai ypač vertina individualią paramą, asmeninį dėmesį ir glaudų ryšį su karjeros specialistu. Siekiant nustatyti šios mokinių grupės specifinius ugdymo karjerai poreikius, būtina atskleisti kylančius sunkumus ir jų poveikį ugdymo karjerai procesui.

1.2. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos ugdymo karjerai sunkumai

Karjeros vystymasis – tai nuolatinis ir dinamiškas procesas, apimantis visą žmogaus gyvenimą nuo vaikystės iki pensinio amžiaus. Tačiau paauglystė šiame procese išryškina kaip vienas iš svarbiausių etapų, nes šiuo laikotarpiu mokiniai užsibrėžia su karjera susijusius tikslus ir pasirenka

tolimesnio mokymosi kryptį. Būtent paauglystėje priimti karjeros sprendimai daro reikšmingą įtaką asmeniniam tobulėjimui ir tolimesnei mokinio atečiai. Nors nuo paauglystėje priimtų karjeros sprendimų ateityje neretai nukrypstama, tačiau pirminis karjeros sprendimas turi reikšmingos įtakos karjeros raidai, asmeninei, socialinei ir ekonominei asmens gerovei ateityje (Kim ir Lee, 2023; Neuenschwander ir Kracke, 2024). Paauglystės laikotarpiu vykstant spartiems fiziniams, kognityviniams, socialiniams ir emociniams pokyčiams, viena iš svarbiausių asmens užduočių – atsižvelgiant į individulius gebėjimus, pasirinkti ir tinkamai pasiruošti tolimesnei karjerai (Wang ir kt., 2024a).

Mokinių pasiruošimas ir karjeros sprendimų priėmimas susijęs su asmeninių savybių, interesų, vertybių, gebėjimų ir karjeros galimybių tyrinėjimu, todėl yra labai individualus. Tačiau šiame procese svarbų vaidmenį atlieka socialinis, institucinis ir ekonominis kontekstai, kurie iš esmės nulemia mokinių pasirengimą, tolimesnio mokymosi ir profesijos pasirinkimą (Neuenschwander ir Kracke, 2024). Mokinių, augančių nepalankioje SEK aplinkoje ugdymo karjerai sunkumai yra tiesiogiai susiję su nepalankios aplinkos poveikiu, kuris apsunkina jų karjeros galimybių suvokimą ir tikslų siekimą (Austin ir kt., 2020; Bozgeyikli ir kt., 2022; Corral-Granados ir kt., 2024; Dockery ir kt., 2022; Erentaitė ir kt., 2022a; Groves ir kt., 2023; Lee ir kt., 2021). Nepalankios SEK aplinkos veiksniai gali pasireikšti įvairiomis formomis, ypač kai šeimai trūksta materialinių išteklių ir stokojama pakankamos paramos (Fakkel ir kt., 2024).

Šeimos SEK padėtis formuoja jos vietą visuomenės hierarchijoje ir tampa vienu pagrindinių veiksnių, turinčių įtakos mokinių akademiniais rezultatais (Fakkel ir kt., 2024; Vadivel ir kt., 2023). Aukšto socialinio ir ekonominio statuso tėvai gali skirti daugiau finansinių išteklių vaikų mokymuisi, sudarydami sąlygas lankyti privačias, aukštesnės kokybės mokyklas, pasinaudoti korepetitorių paslaugomis, gauti papildomus mokymus, prieigą prie pažangių edukacinių išteklių, knygų, mokymosi priemonių ir technologijų. Šie veiksniai turi sąlygoja mokymosi pasiekimus, nes padeda ugdyti gebėjimus, palengvina mokymosi procesą, prisideda prie aukštesnių akademinų rezultatų ir sudaro sąlygas realizuoti savo potencialą (Corral-Granados ir kt., 2024; Munir ir kt., 2023). Priešingai, nepalanki šeimos SEK padėtis veikia daugelį mokinio gyvenimo aspektų, kurie gali trikdyti visapusišką raidą ir mokymosi sėkmę (Olszewski-Kubilius ir Corwith, 2018). Dėl ribotų finansinių išteklių tėvai pirmiausia siekia užtikrinti būtiniausius šeimos poreikius, sumokėti būsto išlaidas, apsirūpinti maistu ir drabužiais. Finansinių išteklių stoka apriboja mokinių galimybes sėkmingai lavinti savo akademinis gebėjimus, nes jie turi mažesnę prieigą prie kokybiškų švietimo paslaugų, technologijų, edukacinių priemonių ir žaidimų, mokomosios medžiagos ir knygų. Be to, nepalankioje SEK aplinkoje augantiems mokiniams dažnai trūksta pozityvios mokymosi aplinkos – ramių ir tvarkingų vietų mokymuisi (Lenkeit ir kt., 2022; OECD, 2018).

Šeimos finansinė padėtis formuoja mokinio gyvenimo kokybę ir daro reikšmingą įtaką mokinių galimybėms dalyvauti įvairiose ugdymo veiklose. Mokiniai iš palankios SEK aplinkos turi platesnes galimybes pasinaudoti švietimo pavyzdžiais, kultūrine patirtimi ir socialiniais ryšiais (Corral-Granados ir kt., 2024; Munir ir kt., 2023; Neuenschwander ir Kracke, 2024), tuo tarpu mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos, dėl ribotų finansinių išteklių rečiau dalyvauja popamokinėse veiklose, meno, sporto būreliuose, projektuose, asmeniniam augimui skirtose iniciatyvose. Dėl to jų galimybės praturtinti patirtį ir megzti socialinius ryšius tampa labiau ribotos (Siddiqui ir kt., 2019).

Nelygybė švietime, susijusi su nepalankia SEK aplinka, yra plačiai tyrinėjama. Dauguma tyrimų rodo, kad šeimos SEK padėtis yra esminis veiksnys, nulemiantis mokinių mokymosi sėkmę ir

akademinis rezultatus (Chi ir Wang, 2023; Wang ir kt., 2022; Vadivel ir kt., 2023). Augant aplinkoje, kurioje dominuoja nepalankūs veiksniai, mokinių galimybės visapusiškai dalyvauti ugdymo procese ir siekti savo potencialo gali būti ribojamos, o tai lemia žemesnius akademinius pasiekimus (Fakkel ir kt., 2024). Tyrimai rodo, kad mokinių iš nepalankios SEK aplinkos akademiniai pasiekimai, lyginant su bendraamžiais iš palankios SEK aplinkos, yra ženkliai žemesni (Chi ir Wang, 2023; Vadivel ir kt., 2023). Naujausi tarptautinio mokinių pasiekimų tyrimo (EBPO PISA 2022) duomenys rodo reikšmingus mokinių akademinių pasiekimų skirtumus, priklausomai nuo šeimos SEK padėties. Tyrimo duomenimis, mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos matematikos testuose pasiekė vidutiniškai 93 taškais prastesnius rezultatus nei jų bendraamžiai iš palankios SEK aplinkos, o Lietuvoje šis skirtumas siekė 92 taškus (OECD, 2023). Palanki SEK aplinka skatina mokinius siekti sėkmės, todėl jie geriau mokosi, siekia aukštesnių akademinių rezultatų ir lengviau prisitaiko konkurencingoje švietimo sistemoje. Mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos turi mažiau motyvacijos siekti aukštų akademinių rezultatų, tobulinti žinias ir įgūdžius, atskleisti savo gebėjimus ir lenkti kitus pasiekimais, todėl dažnai jų akademiniai pasiekimai yra prastesni (Erentaitė ir Vosylis, 2025). Nustatyta, kad mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos, dėl įvairių išteklių stokos, sunkiau prisitaiko prie švietimo sistemos reikalavimų, dažniau susiduria su mokytojų šališkumu, turi mažiau galimybių dalyvauti įvairiose veiklose ir mažiau pasitiki savo gebėjimais, o šie veiksniai neigiamai veikia jų mokymosi motyvaciją ir akademinius pasiekimus (Brandišauskienė ir kt., 2021; Corral-Granados ir kt., 2024; Groves ir kt., 2023; Vosylis ir kt., 2024).

Nepalankios SEK aplinkos veiksnių poveikis mokinių akademiniams pasiekimams svarbus dėl kumuliacinio efekto – jei nėra taikomos tikslingos intervencinės priemonės, vyresniame mokykliniame amžiuje akademinių pasiekimų skirtumai progresyviai didėja ir gali neigiamai paveikti mokinių galimybes įgyti aukštąjį išsilavinimą, siekti karjeros (Sevalneva ir kt., 2023; Davis-Kean ir kt., 2021). Toks akademinių pasiekimų atotrūkis gali turėti ilgalaikių neigiamų pasekmių tiek asmenims, tiek visuomenei, kadangi žemesni akademiniai pasiekimai ilgai didina tikimybę nutraukti mokymąsi, apsunkina įsidarbinimo galimybes ir gali sukelti didesnę socialinių problemų riziką ateityje (Vadivel ir kt., 2023). Akademiniai pasiekimai yra glaudžiai susiję su mokinių iš nepalankios SEK aplinkos siekiais. Žemi akademiniai pasiekimai riboja mokinių siekius ir lemia jų sprendimus dėl tolimesnio mokymosi (Agasisti ir Maragkou, 2022).

Nors šeimos finansinė padėtis yra svarbus veiksnys, darantis įtaką mokinių akademiniams pasiekimams, tačiau tai nėra vienintelis elementas. Mokinių SEK aplinka yra sudėtinga ir daugialypė, apimanti ir nematerialinius aspektus, kurie pasireiškia per būsimos karjeros galimybių suvokimą, profesinių tikslų siekimą (Neuenschwander ir Kracke, 2024; Vadivel ir kt., 2023). Nepalankios SEK aplinkos veiksniai neigiamai veikia mokinių suvokimą apie profesinės ateities pasirinkimo galimybes ir mažina psichologinius išteklius, reikalingus prisitaikymui prie dinamiškos aplinkos. Dėl to didėja suvokiamas atotrūkis tarp asmeninių karjeros siekių ir faktinės pažangos jų link, trikdamas adaptacijos procesus (Marini ir kt., 2023). Mokslinių tyrimų rezultatai rodo, kad mokinių siekiai ir karjeros lūkesčiai, atsižvelgiant į SEK aplinkos veiksnius, reikšmingai skiriasi (Agasisti ir Maragkou, 2022; Erentaitė ir kt., 2022a). Palankioje SEK aplinkoje augantys mokiniai siekia aukštesnių išsilavinimo tikslų, kurie veda į svarbias, pelningas ir aukštos kvalifikacijos profesijas (Neuenschwander ir Kracke, 2024). Priešingai, mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos mažiau domisi karjeros galimybėmis, rečiau nei jų bendraamžiai iš palankios SEK aplinkos siekia aukštų akademinių pasiekimų ir profesinio augimo (Agasisti ir Maragkou, 2022). Dėl nepalankios SEK aplinkos veiksnių keliamų iššūkių, mokinių dėmesys pirmiausia nukreiptas į pagrindinių poreikių patenkinimą, o ne į

ateities karjeros perspektyvas, todėl karjeros siekiai tampa antraeiliai (Hunt ir kt., 2021). Įdomu tai, kad siekių ir karjeros lūkesčių skirtumai išlieka net ir tais atvejais, kai mokinių iš nepalankios SEK aplinkos akademiniai pasiekimai bei asmeninės charakteristikos yra panašūs į jų bendraamžių iš palankios aplinkos (Agasisti ir Maragkou, 2022). Paauglių karjeros tikslus analizuojantys tyrimai atskleidžia, kad mokinių siekiai ir tikslai labiau atspindi juos supančią SEK aplinką, nei individualias savybes ir gebėjimus (Erentaitė ir kt., 2022a), o mokiniai augantys nepalankios SEK aplinkoje linkę kelti kuklesnius tikslus (Guyon ir Huillery, 2021).

Mokinių karjeros sprendimų priėmimą reikšmingai veikia socialinis išmokimas. Be genetiškai paveldimų kognityvinių gebėjimų ir temperamento, šeimoje gali būti perduodami karjeros modeliai (Xu, 2021). Tėvų išsilavinimas, teigiama arba neigiama profesinė patirtis, žinios apie karjeros galimybes, darbo vertybės ir asmeninės savybės, tokios kaip patikimumas ar atkaklumas, formuoja mokinių suvokimą apie darbo pasaulį ir lūkesčius būsimai karjerai (Johnson ir kt., 2020; Neuenschwander ir Kracke, 2024; Xu, 2021). Nustatyta, kad nepalankios SEK aplinkos vaidmuo, siekiant profesinės karjeros, neigiamai veikia mokinių pasirinkimus. Tyrimų rezultatai rodo, kad egzistuoja teigiamas ryšys tarp tėvų išsilavinimo lygio ir mokinių karjeros perspektyvų. Mokiniai, kurių tėvai neturi aukštojo išsilavinimo ir nesiekia profesinės karjeros, lyginant su mokiniais, kurių tėvų išsilavinimo lygis aukštesnis, daug rečiau įgyvendina savo profesinės karjeros tikslus (Lee ir kt., 2021).

Švietimas ir ugdymas prisideda prie žmogiškojo kapitalo augimo, tobulindamas asmens žinias ir įgūdžius bei atlieka esminį vaidmenį mažinant skurdą. Jis atveria platesnes mokymosi galimybes ateities kartoms, skatina aktyvų dalyvavimą visuomeniniame gyvenime ir reikšmingai prisideda prie socialinės raidos (Namazova, 2023). Mokiniais iš nepalankios SEK aplinkos sėkmingas mokymasis yra esminis veiksnys, skatinantis socialinį mobilumą, mažinantis tarp kartų perduodamą nepalankią padėtį ir sudarantis prielaidas lygesnėms galimybėms ateityje (Marini ir kt., 2023). Šiame kontekste aukštasis išsilavinimas tampa viena svarbiausių priemonių, leidžiančių siekti geresnių gyvenimo perspektyvų ir didesnio socialinio mobilumo (Hu, 2022). Tačiau mokiniai, kurių tėvai neturi aukštojo išsilavinimo ir dirba nekvalifikuotus darbus, yra mažiau linkę siekti aukštojo mokslo (Agasisti ir Maragkou, 2022). Daugelio šalių tyrimai rodo, kad apie trečdalis mokinių iš nepalankios SEK aplinkos, nepaisant aukštų akademinų pasiekimų, neplanuoja įgyti aukštojo išsilavinimo ar rinktis profesijos, kuriai jis būtinas. Šie duomenys kelia didelį susirūpinimą, nes net ir gabūs mokiniai, nepaisant panašių mokymosi pasiekimų, turi beveik keturis kartus mažesnes galimybes siekti aukštų akademinų ir profesinių tikslų, nei jų bendraamžiai iš palankios SEK aplinkos (Agasisti ir Maragkou, 2022; Mann ir kt., 2020; OECD, 2019). Lietuvoje 2023 metais į aukštąsias mokyklas įstojo apie 22 proc. mokinių iš nepalankios SEK aplinkos. Šis procentas pastaraisiais metais beveik nekinta: 2021 metais įstojo apie 23 proc., o 2022 metais – apie 21 proc. Tuo tarpu mokiniai iš palankios SEK aplinkos sudaro daugiau nei pusę (52 proc.) visų įstojusiųjų į aukštąsias mokyklas (Nacionalinė švietimo agentūra, 2024).

Moksliniai tyrimai rodo, kad mokinių SEK aplinkos skirtumai daro reikšmingą įtaką jų prieinamumui prie kokybiško ugdymo karjerai (Moote ir Archer, 2018). Dėl kasdienių iššūkių ir riboto supratimo apie karjeros galimybes ir prieinamą paramą, mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos rečiau dalyvauja ugdymo karjerai veiklose, todėl turi mažiau informacijos apie būsimą karjerą. Tai lemia vėluojančius sprendimus dėl tolimesnių mokymosi ir profesinių perspektyvų, kyla didesnė rizika priimti mažiau informuotus sprendimus (Hunt ir kt., 2021). Ugdymas karjerai skirtingose mokyklose, pagal paslaugų prieinamumą ir teikimo kokybę, skiriasi, todėl mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos, dėl įvairių

išteklių stokos, susiduria su ribotomis galimybėmis sėkmingai ugdytis karjeros kompetencijas (Groves ir kt., 2023). Mokiniai iš palankios SEK aplinkos dažniau gauna struktūruotą ir išsamią informaciją apie karjerą, kurią organizuoja mokykla. Tuo tarpu mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos dažniausiai mokosi mažiau finansuojamose mokyklose, kuriose ugdymo karjerai ištekliai yra riboti (Moote ir Archer, 2018). Mokslinių tyrimų rezultatai atskleidžia, kad mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos, rečiau lanko individualius susitikimus su karjeros konsultantais, rečiau ieško su karjera susijusios informacijos bei dažniau lanko profesinių mokyklų informacinius susitikimus (Dockery ir kt., 2022).

Sklandžiai vaikai raidai ir sėkmingam mokymuisi būtina palaikanti namų aplinka, kurioje jis jaustų palaikymą, šilumą, galimybę išreikšti savo individualumą, patirtų priklausymo jausmą, turėtų prieigą prie įvairių galimybių ir gautų atlygį už savo pasiekimus. Mokyklinio ugdymo laikotarpiu mokiniai neišvengiamai susiduria su įvairiais akademiniais iššūkiais ir nesėkmėmis, kurie yra neatsiejama jų intelektualinio ir psichologinio vystymosi dalis. Palaikanti šeimos aplinka pasižymi konstruktyviu bendravimu, gebėjimu pozityviai spręsti iškilusias problemas, tarpusavio priėmimu ir pasitikėjimu. Tokiose šeimose augantys mokiniai dažniau įsitraukia į prasmingas diskusijas su tėvais, sulaukia daugiau paskatinimo ir pagalbos mokymosi procese, o tai stiprina jų savireguliacijos gebėjimus, pasitikėjimą savimi bei priklausymo ir saugumo jausmą (Fakkel ir kt., 2024). Nors mokykla taip pat atlieka svarbų vaidmenį mokinių vystymosi procese, tėvų ir namų aplinkos įtaka yra stipresnė (Vadivel ir kt., 2023). Tėvų išsilavinimas ir finansinė padėtis turi esminį poveikį vaiko socialinei, emocinei, psichologinei, pažintinei ir ekonominei gerovei, formuodami jo vertybes, elgesį, asmenybę ir gebėjimus, užtikrindami stabilų ir saugų vystymąsi įvairiose gyvenimo srityse (Fakkel ir kt., 2024). Šeimos parama ir įsitraukimas į vaikų mokymosi procesą yra vienas svarbiausių veiksnių, lemiančių mokinių išsilavinimo lygį ir akademinius pasiekimus. Tačiau nustatyta, kad šeimos paramos ir įsitraukimo į vaiko mokymosi procesą lygis priklauso nuo šeimos SEK padėties (Fakkel ir kt., 2024; Schmid ir Garrels, 2021). Aukštesnio išsilavinimo tėvai yra geriau susipažinę su švietimo sistemos veikimu, turi daugiau žinių ir gebėjimų, todėl gali padėti vaikui. Tokie tėvai linkę labiau įsitraukti į vaiko mokymosi procesą, padėti atlikti namų darbus ir skatinti pozityvų požiūrį į mokymąsi (Munir ir kt., 2023). Jie geba atpažinti vaiko gabumus ir ugdymo poreikius, perduoti socialinius įgūdžius bei problemų sprendimo strategijas, suteikti reikiamą paramą, kas vėliau daro įtaką vaiko įgūdžių ir žinių vystymuisi tam tikrose srityse, padeda siekti akademinės pažangos. Dėl šių priežasčių, aukšto socialinio ir ekonominio statuso šeimose augantys vaikai dažniau vertina mokymąsi, tiki savo gebėjimais ir taiko efektyvesnius mokymosi metodus (Vadivel ir kt., 2023). Tėvai, kurių socialinė ir ekonominė padėtis yra nepalanki, dažnai susiduria su iššūkiais teikiant reikiamą paramą savo vaikų mokymuisi. Riboti finansiniai ištekliai, žinių apie ugdymo galimybes stoka bei anksčiau patirtos neigiamos švietimo ar darbo patirtys gali apriboti jų galimybes įsitraukti į vaikų mokymosi procesą (Hunt ir kt., 2021; Vadivel ir kt., 2023). Dėl šių veiksnių, nepalankiose SEK aplinkoje augantys vaikai dažniau susiduria su mokymosi sunkumais, patiria motyvacijos stygių, nesaugumo jausmą, nepasitiki savo gebėjimais, dažniau susiduria su socialinėmis ir elgesio problemomis, pasiekia žemesnius akademinius rezultatus nei jų bendraamžiai. Tokiose šeimose rečiau perduodami elgesio modeliai, vertybės ir požiūris, skatinantys siekti aukštesnių išsilavinimo ir profesinių tikslų. Šie sunkumai mažina galimybes siekti aukštesnio išsilavinimo lygio ir lemia didesnę švietimo ir užimtumo atotrūkį ateityje (Fakkel ir kt., 2024; Hunt ir kt., 2021; Lenkeit ir kt., 2022; Vadivel ir kt., 2023; Zhang, 2021).

Sėkmingam karjeros kompetencijų ugdymui reikalingas socialinis kapitalas – asmeniniai ryšiai su žmonėmis, turinčiais žinių apie dominančias profesijas (Groves ir kt. (2023). Tyrimai rodo, kad

mokiniai, kurių socialinis kapitalas platesnis, gauna daugiau paramos, turi didesnes galimybes pasinaudoti ištekliais, reikalingais sėkmingam karjeros pasirinkimui (Wang ir kt., 2024a). Mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos pirmenybę teikia informacijai, kurią gauna iš savo artimos aplinkos (tėvų ir bendraamžių), o ne oficialiems informacijos šaltiniams. Tačiau dėl riboto socialinio kapitalo ir artimųjų žinių apie įvairias karjeros kryptis stokos, teikiami patarimai gali būti ribojantys arba neatitikti realių mokinio karjeros galimybių. Dėl šios priežasties mokiniai gali priimti sprendimus, grindžiamus ne išsamia ir objektyvia informacija, bet subjektyvia jų aplinkos žmonių patirtimi (Hunt ir kt., 2021).

Apibendrinant, nepalankioje SEK aplinkoje augantys mokiniai, dėl finansinių išteklių trūkumo bei tėvų palaikymo ir įsitraukimo į vaiko mokymąsi stokos, turi mažiau galimybių dalyvauti patirtį turinančiose veiklose, stokoja edukacinių priemonių, susiduria su mokymosi sunkumais, patiria motyvacijos stygių, nesaugumo jausmą, nepasitiki savo gebėjimais, dažniau susiduria su socialinėmis ir elgesio problemomis. Dėl šių sunkumų, nepalankioje SEK aplinkoje augantys mokiniai linkę kelti sau kuklesnius tikslus, mažiau domisi karjeros galimybėmis, rečiau dalyvauja ugdymo karjerai veiklose. Siekiant sumažinti nepalankios SEK aplinkos veiksmų keliamus sunkumus ir atliepti mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius, būtina taikyti efektyvius ugdymo karjerai metodus ir strategijas.

1.3. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos poreikius atliepiantys ugdymo karjerai metodai ir strategijos

Šiuolaikinės ekonominės sąlygos ir nuolat besikeičiantys darbo rinkos poreikiai lemia karjeros sampratų pokyčius, išryškindami mokykloje teikiamo ugdymo karjerai svarbą (Merfeldaitė ir kt., 2020). Mokslinėje literatūroje ugdymas karjerai apibrėžiamas įvairiomis sąvokomis: karjeros konsultavimas, profesinis konsultavimas, profesinis orientavimas, karjeros informavimas, karjeros ugdymas ir mokymas karjerai. Daugelis šių sąvokų yra glaudžiai susijusios ir dažnai vartojamos kaip sinonimai (Austin ir kt., 2022; Groves ir kt., 2023; De Vries ir kt., 2024).

Ugdymas karjerai – tai kryptingas mokymosi procesas, kurio metu formuojamos mokinių žinios, įgūdžiai ir nuostatos, padedantys mokiniams priimti tikslingus sprendimus dėl tolimesnio mokymosi ir profesijos pasirinkimo (Keele ir kt., 2020). Merfeldaitė ir kt. (2020) pastebi, kad jeigu anksčiau ugdymas karjerai buvo orientuotas į būsimos profesijos pasirinkimą, tai šiuolaikiniame pasaulyje, atsižvelgiant į kylančius iššūkius, ugdymas karjerai nukreiptas į savęs pažinimo, kūrimo ir realizavimo bei karjeros valdymo gebėjimų ugdymą. Ugdymas karjerai – tai tikslingas žinių, gebėjimų ir vertybinių nuostatų formavimas per sistemingą mokymosi procesą švietimo įstaigose. Šis procesas skirtas padėti mokiniams priimti informuotus sprendimus dėl tolimesnio mokymosi ir profesinės veiklos, siekiant užtikrinti jų sėkmingą integraciją į darbo rinką (Groves, 2023). Ugdymas karjerai yra neatsiejama mokyklos ugdymo programos dalis, kuri per įvairias mokymosi veiklas ugdo mokinių kompetencijas, plečia jų žinias ir suteikia sąlygas sąmoningai planuoti ateitį. Tai leidžia priimti pagrįstus sprendimus dėl tolesnio mokymosi ir profesinio kelio, atsižvelgiant į individualius gebėjimus bei siekius (De Vries, 2024).

Karjeros kompetencijos – tai žinios ir įgūdžiai, padedantys asmeniui savarankiškai ir sąmoningai pasirinkti, ruošti ir įgyvendinti įvairius gyvenimo vaidmenis, nuolat juos vertinant ir prisitaikant prie besikeičiančių aplinkybių. Šios kompetencijos yra esminės, nes lydi asmenį visą gyvenimą ir daro įtaką jo elgesiui, vertybinėms nuostatoms, požiūriui į karjerą (Kim ir Lee, 2023). Lietuvos švietimo

įstaigos, įgyvendinančios ugdymą karjerai, siekia ugdyti keturias pagrindines mokinių karjeros kompetencijas: savęs pažinimą (karjerai svarbių asmeninių savybių, socialinės aplinkos ir socialinių vaidmenų pažinimą), karjeros galimybių pažinimą (karjeros informacijos paiešką ir efektyvų jos naudojimą, mokymosi visą gyvenimą galimybių ir kintančios darbo rinkos pažinimą), karjeros planavimą (gyvenimo ir karjeros tikslų kėlimą, karjeros sprendimų priėmimą, karjeros plano sudarymą ir atnaujinimą) bei karjeros įgyvendinimą (karjerai svarbių kompetencijų taikymą ir tobulinimą, sklandų perėjimą iš mokyklos į tolimesnį mokymąsi ar darbo rinką, efektyvią darbo paiešką). Ugdymas karjerai įgyvendinamas organizuojant individualias arba grupines veiklas ir bendraujant su mokiniais (Įsakymas dėl rekomendacijų dėl karjeros specialistų funkcijų ir profesinio orientavimo paslaugų teikimo švietimo įstaigose patvirtinimo, 2022 m. rugpjūčio 31 d. Nr. V-1334., 2022). Pagrindiniai gebėjimai reikalingi perėjimui iš mokyklos į darbo rinką ir sėkmingam įsitvirtinimui darbo vietoje yra: gebėjimas išsikelti tikslus ir siekti jų įgyvendinimo, problemų ir konfliktų sprendimas, bendradarbiavimas, sprendimų priėmimas ir saviveiksmingumas (Neuenschwander ir Kracke, 2024).

Sėkmingam mokinių karjeros kompetencijų vystymuisi, individualios pastangos ir kontekstinės struktūros turi būti kokybiškos. Mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos stokoja galimybių sėkmingai mokytis už mokyklos ribų, todėl mokykloje teikiama parama, teigiamos stimuliacijos iš šeimos stokojantiems, šiame kontekste itin svarbi. Todėl svarbu skirti ypatingą dėmesį nepalankioje SEK aplinkoje augančių paauglių ankstyvojo pasitraukimo iš mokyklos prevencijai, karjeros kompetencijų plėtrai ir sėkmingam įsitvirtinimui visuomenėje (Agasisti ir kt., 2021; Neuenschwander ir Kracke, 2024). Mokinių SEK aplinka yra reikšmingas mokinių raidos rezultatų prognostinis veiksnys, turintis įtakos jų kognityviniam, emociniam ir socialiniam vystymuisi, asmenybės formavimuisi, prisitaikymui ir švietimo veiksmingumui (Davis-Kean ir kt., 2021; Lagravinese, 2020). Nepalanki mokinių SEK aplinka gali sukelti sunkumų, kurių įveikai reikalingi papildomi ištekliai (Fakkel ir kt., 2024). Mokyklos lygmeniu įgyvendinamos priemonės siekia sušvelninti nepalankios SEK aplinkos veiksmų įtaką sėkmingam mokinių mokymuisi, tačiau tai, kad SEK aplinkos veiksniai reikšmingai prognozuoja žemesnius mokinių akademinis pasiekimus, kelia abejonių, ar mokyklos iš tikrųjų gali suteikti vienodas galimybes visiems (Agasisti ir kt., 2021). Pagalba mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos, renkantis karjeros kelią, tampa esmine socialinio teisingumo dalimi, o supratimas apie nepalankios aplinkos įtaką karjeros sprendimų priėmimui – svarbus pirmas žingsnis šio proceso kryptimi (Xu, 2020).

Atliepiant mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius ir padedant įveikti sunkumus, ugdymas karjerai turėtų grindžiamas šiais principais: iššūkių, kylančių dėl nepalankios SEK aplinkos sprendimas; nuoseklus ir tęstinis ugdymo karjerai paslaugų teikimas; mokinio tėvų įtraukimas ir jų galimybių, aktyviai prisidėti prie vaiko ugdymo karjerai, didinimas; mokinių socialinio kapitalo plėtojimas; įsitraukimo į ugdymą karjerai stebėjimas; poreikiui esant – papildomų priemonių taikymas (Hunt ir kt., 2021).

Siekiant sumažinti nepalankios aplinkos poveikį, svarbu nustatyti ir pašalinti mokymosi kliūtis (Davis-Kean ir kt., 2021; Lagravinese, 2020). Ugdymo karjerai intervencijos turėtų būti nukreiptos į mokinių iš nepalankios SEK aplinkos patiriamų sunkumų šalinimą ir padėti mokiniams siekti aukštesnių akademinis ir karjeros kompetencijos rezultatų. Pabrėžiama, kad sunkumų poveikis kiekvienam mokiniui individualus, todėl būtina nustatyti, kurie konkretūs veiksniai arba jų visuma daro didžiausią poveikį mokiniams (Hunt ir kt., 2021).

Švietimo teisingumas reiškia, kad mokyklos ir švietimo sistemos, nepaisant mokinių SEK padėties, sudaro vienodas mokymosi sąlygas visiems mokiniams. Toks požiūris užtikrina, kad mokymosi rezultatai nepriklausytų nuo nepalankios SEK aplinkos veiksnių, kurių patys mokiniai negali kontroliuoti. Visi mokiniai turėtų turėti galimybę sėkmingai tobulėti, pasiekti aukštų akademinių rezultatų, užtikrinti socialinę ir emocinę gerovę, pasitikėjimą savimi ir socialinę integraciją (OECD, 2018). Tarptautiniai tyrimai pabrėžia, kad kokybiškas ir prieinamas ugdymas karjerai yra esminis veiksnys, padedantis mokiniams kryptingai siekti karjeros tikslų. Ugdymas karjerai atlieka svarbų vaidmenį asmeninio tobulėjimo ir etinių vertybių formavimo procesuose, prisideda prie ekonominės gerovės (Mann ir kt., 2020; O'Shea ir kt., 2022; UNESCO ir kt., 2019). Nors ryšys tarp vidurinių mokyklų mokinių tėvų SEK padėties ir mokinių karjeros kompetencijų atskleidžia socialinės ir ekonominės nelygybės problemą, pastebėta, kad mokiniams, dalyvavusiems ugdymo karjerai užsiėmimuose, tėvų išsilavinimo lygis darė mažesnę įtaką. Tyrimo išvados leidžia teigti, kad mokyklose įgyvendinamas ugdymas karjerai gali prisidėti prie šio karjeros kompetencijų atotrūkio mažinimo (Lee ir kt., 2021).

Tyrimo, skirto įvertinti bendrojo lavinimo mokykloje teikiamo ugdymo karjerai veiklų poveikį vėlesniems gyvenimo rezultatams, išvados atskleidžia, kad dalyvavimas ugdymo karjerai veiklose reikšmingai koreliuoja su aukštesniu pasitenkinimo gyvenimu lygiu, optimistiškesniu požiūriu į ateitį ir didesniu pasirengimo jausmu būsimai karjerai. Ugdymo karjerai paslaugų kokybė ir prieinamumas lemia, kad mokiniams suaugus, jie bus užimti – studijuos, mokysis arba dirbs. Ugdymo karjerai prieinamumas ir kokybė yra esminiai veiksniai siekiant mažinti jaunimo užimtumo nelygybę, todėl svarbu sutelkti dėmesį į nepalankioje SEK aplinkoje augančius mokinius, kuriems tikslingai teikiamos ugdymo karjerai paslaugos turi didžiausią teigiamą poveikį (Moote ir kt., 2024). Kokybiškas ugdymo karjerai paslaugų įgyvendinimas užtikrintų, kad visi mokiniai, nepaisant SEK aplinkos įtakos, galėtų pasiekti lygiaverčius išsilavinimo ir profesinius tikslus (Austin ir kt., 2020).

Karjerai specialistai, taikydami karjeros orientavimo strategijas, turėtų sudaryti palankias sąlygas ir aktyviai skatinti mokinius iš nepalankios SEK aplinkos žvelgti plačiau, atrasti įvairias karjeros galimybes, kurios nebūtinai atitinka tradicinius šeimos modelius ar aplinkinių keliamus lūkesčius (Blazquez ir kt., 2024). Kokybiškas ugdymas karjerai turėtų padėti mokiniams pasiruošti profesinės veiklos pradžiai, siekti sėkmės ir pažangos bei skatinti prasmingą ir tikslingą gyvenimą. Tai prisidėtų ne tik prie asmeninės gerovės, bet ir prie geresnės visos visuomenės ateities (Kenny ir kt., 2023; Kenny ir kt., 2022). Ugdymas karjerai turėtų veikti kaip priemonė, mažinanti socialinę nelygybę, suteikiant mokiniams vienodas galimybes siekti profesinės ateities ir oraus gyvenimo. Ši koncepcija atitinka požiūrį, kad ugdymas karjerai neturėtų apsiriboti vien pasiruošimu darbo rinkai, bet ugdytų kritinį mąstymą, skatintų socialinę atsakomybę ir prisidėtų prie sąžiningo bei tvaraus vystymosi (Kenny ir kt., 2023).

Siekiant užtikrinti teigiamus mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai rezultatus, būtina taikyti efektyvias ugdymo karjerai strategijas (Austin, 2020). Veiksmingiausia ugdymo karjerai praktika yra į mokinio poreikius, o ne į informacijos perdavimą nukreiptas požiūris. Kvalifikuoti mokytojai ir karjeros specialistai, gebantys atsižvelgti į individualius mokinių poreikius, gali reikšmingai prisidėti prie visapusiško mokinių iš nepalankios SEK aplinkos tobulėjimo ir sėkmingos akademinės pažangos (Agasisti, ir kt., 2021). Dėl šios priežasties, karjeros specialistų ir mokytojų gebėjimas pritaikyti ugdymą karjerai taip, kad jis atliktų individualius mokinių poreikius ir interesus, yra labai svarbus (Keele ir kt., 2020). Ugdymas karjerai turėtų būti pritaikytas kiekvienam mokiniui, atsižvelgiant į jo individualius poreikius, kontekstą ir kultūrą. Ugdymo karjerai programos turi būti

integruotos į bendrą mokyklos veiklą, pasitelkiant bendradarbiavimą su pagrindiniais suinteresuotaisiais asmenimis, prieinamos visiems mokiniams, o esant poreikiui – nukreiptos į tikslines mokinių grupes ir nuolat vertinamos dėl jų veiksmingumo. Svarbu, kad ugdymo karjerai specialistams būtų suteikiama atitinkama profesinė pagalba, užtikrinamos nuolatinis kvalifikacijos tobulinimo galimybės, mokyklos bendruomenės parama (Austin, 2020).

Siekiant mažinti nepalankios SEK aplinkos poveikį ir padėti mokiniams, būtina plėtoti ir stiprinti politikos priemones ir ugdymo karjerai programas. Svarbu nustatyti aiškius mokinių pažangos tikslus, nuosekliai stebėti mokymosi rezultatus bei užtikrinti papildomus išteklius šiai mokinių grupei. Mokyklos bendruomenė turėtų sudaryti sąlygas palankiai ugdymosi aplinkai, stiprinti mokinių atkaklumą, skatinti jų pastangas bei taikyti efektyvias mokymosi strategijas. Kryptinga pagalba nepalankioje situacijoje esantiems mokiniams gali ne tik pagerinti jų požiūrį į mokslą, bet ir lemti geresnius akademinis pasiekimus (OECD, 2018). Mokytojai ir karjeros specialistai turėtų skirti daugiau dėmesio mokiniams, kurie stokoja tėvų pagalbos ugdant karjeros kompetencijas. Svarbu užtikrinti visiems prieinamas ugdymo karjerai paslaugas, lengvai pasiekiamą informaciją apie karjerą bei teikti praktinę informaciją, kuri mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos gali būti sunkiai pasiekama (Lee ir kt., 2021).

Teigiamas mokinių požiūris į ugdymo karjerai paslaugas mažina nepalankios SEK aplinkos įtaką ir prisideda prie sėkmingo karjeros kompetencijų ugdymo. Siekiant atliepti mokinių iš nepalankios SEK aplinkos poreikius, didinti jų susidomėjimą ir motyvaciją, svarbu orientuotis į mokinių pasitenkinimą ugdymu karjerai bei siekti, kad paslaugos būtų individualizuotos. Norint užtikrinti kokybišką ugdymą karjerai, mokyklos turėtų pritaikyti ugdymo karjerai metodus, turinį ir formas pagal kiekvieno mokinio individualius poreikius (Lee ir kt., 2021).

Moksliniai tyrimai atskleidžia, kad tėvai atlieka svarbų vaidmenį formuojant mokinių karjeros siekius ir skatinant jų profesinių tikslų įgyvendinimą (Barnes ir kt., 2020; Johnson ir kt., 2020; Neuenschwander ir Kracke, 2024; Xu, 2021). Mokiniai, kurių tėvai aktyviai prisideda prie ugdymo karjerai, turi platesnes galimybes pasinaudoti įvairiais ištekliais ir patirtimis, padedančiais ugdyti karjeros kompetencijas (Barnes ir kt., 2020). Todėl tėvų įsitraukimas ir jų galimybių prisidėti prie mokinių karjeros kompetencijų ugdymo didinimas, yra svarbus veiksnys, padedantis užtikrinti sėkmingą mokinių iš nepalankios SEK aplinkos karjeros siekių formavimąsi ir profesinių tikslų įgyvendinimą (Hunt ir kt., 2021). Aktyvesnis tėvų įsitraukimas į vaikų ugdymo procesą gali reikšmingai prisidėti prie mokinių iš nepalankios SEK aplinkos motyvacijos stiprinimo ir akademinio pasiekimų gerinimo (Fakkel ir kt., 2024; OECD, 2018; Schmid ir Garrels, 2021).

Mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos savo ateities planus dažniau aptaria su tėvais nei su mokytojais ar ugdymo karjerai specialistais. Tačiau tėvai, kurių SEK padėtis yra nepalanki, dažnai dirba žemos kvalifikacijos darbus, kuriems nereikia aukštojo ar profesinio išsilavinimo, todėl gali stokoti žinių, būtinų vaikams išsamiai ir tiksliai perteikti informaciją apie švietimo ir karjeros galimybes (Vernon ir Drane, 2021). Svarbu įgyvendinti iniciatyvas, skatinančias tėvų įsitraukimą į ugdymo procesą ir mokyklos veiklą. Siekiant šio tikslo, būtina užtikrinti nuoseklų mokytojų ir tėvų bendradarbiavimą, organizuojant susitikimus, mokymus, teikti tėvams informaciją ir konsultacijas. Kadangi kai kuriems tėvams gali trūkti pasitikėjimo ar žinių, jie gali vengti tiesioginės komunikacijos su mokytojais, todėl svarbu kurti jiems palankią ir aktyvesnę dalyvavimą vaiko ugdyme skatinančią aplinką (Vadivel ir kt., 2023). Tėvų įsitraukimas į mokinių iš nepalankios SEK aplinkos karjeros ugdymo procesą gali būti skatinamas organizuojant įvairias veiklas, tokias kaip informaciniai ir praktiniai renginiai,

neformalūs susitikimai bei asmeninės konsultacijos. Šios veiklos suteikia tėvams vertingos informacijos apie mokinių karjeros kompetencijų ugdymą, padedant jiems efektyviau remti vaikų karjeros pasirinkimus ir sprendimus. Glaudus tėvų bendravimas su ugdymo karjerai specialistais ir mokytojais skatina aktyvesnį tėvų įsitraukimą į ugdymo karjerai procesą, o gautos žinios apie švietimo ir įsidarbinimo galimybes padeda remti vaikų karjeros sprendimus (Barnes ir kt., 2020).

Nors šeimos, susiduriančios su socialiniais ir ekonominiais iššūkiais dažnai turi ribotus išteklius, reikalingus mokinių karjeros kompetencijų ugdymui, jos vis tiek gali suteikti reikšmingą paramą. Dėl šios priežasties ugdymo karjerai intervencijos turi būti orientuotos į tėvų gebėjimų stiprinimą ir reikalingų išteklių suteikimą, kad tėvai galėtų efektyviau remti savo vaikų karjeros pasirinkimus ir sprendimus (OECD, 2024b). Tyrimų duomenys patvirtina, kad tėvai, mokytojai ir kiti mokyklos bendruomenės nariai gali reikšmingai paremti mokinių iš nepalankios SEK aplinkos karjeros siekius, aktyviai įsitraukdami į diskusijas. Tačiau tam, kad šios diskusijos būtų veiksmingos, būtina užtikrinti, jog tėvai ir mokytojai turėtų naujausią informaciją apie tolimesnio mokymosi galimybes. Tai leistų jiems teikti tikslią informaciją, atsakyti į visus mokiniams kylančius klausimus (Vernon ir Drane, 2021).

Siekiant spręsti ribotą ugdymo karjeros paslaugų pasiūlą dėl išteklių trūkumo, svarbu plėsti bendradarbiavimą su universitetais ir profesinio mokymo įstaigomis. Partnerystės suteikia mokiniams galimybę susipažinti su įvairiomis profesijomis, atrasti naujas, sparčiai besivystančias profesijas. Bendradarbiaujant su įvairiais partneriais, mokyklos ir karjeros specialistai gali praturtinti savo žinias bei išteklius, o mokiniams atsiranda daugiau galimybių susipažinti su įvairiomis karjeros kryptimis. Toks bendradarbiavimas skatina aktyvesnį mokymąsi, padeda ugdyti mokinių gebėjimus, prisideda prie socialinio kapitalo plėtros, suteikdamas mokiniams platesnes galimybes tyrinėti skirtingus karjeros kelius. Šios partnerystės ypač naudingos mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos, nes jiems dažnai trūksta socialinių ryšių, kurie palengvintų prieigą prie informacijos apie karjerą. Partnerystės leidžia geriau atliepti individualius mokinių poreikius, tikslus ir lūkesčius, o tai gali padėti sumažinti atotrūkį tarp skirtingų mokinių grupių bei užtikrinti nuoseklų ir kokybišką ugdymo karjerai įgyvendinimą (Groves ir kt., 2023).

Siekiant įgyvendinti veiksmingą ugdymo karjerai modelį, svarbus mokytojų vaidmuo. Mokytojų gebėjimas užmegzti ryšį su mokiniais, diskutuoti apie ateities perspektyvas ir suteikti žinių apie reikalingus gebėjimus tiesiogiai veikia mokinių įsitraukimą į ugdymo karjerai veiklas (De Vries ir kt., 2024). Visos mokyklos požiūriu grįstame ugdymo karjerai modelyje karjeros specialisto kompetencija išlieka svarbi, tačiau ugdymas karjerai tampa bendra atsakomybe, ypač akcentuojant dalykų mokytojų indėlį. Taikant šį modelį visi mokyklos mokytojai integruoja ugdymą karjerai į savo dėstomų dalykų programas ir yra pasirengę konsultuoti mokinius karjeros klausimais. Toks modelis suteikia mokiniams galimybę pasinaudoti jau užmegztais ryšiais su mokytojais ir klasės auklėtojais, plėsti žinias apie tolimesnio mokymosi ir karjeros galimybes (Groves ir kt., 2023; Yates ir Bruce, 2017; McDonald ir kt., 2023). Visos mokyklos ugdymo karjerai modelis prisideda prie socialinių ryšių plėtros, didina mokinių iš nepalankios SEK aplinkos socialinį kapitalą ir suteikia galimybę pasinaudoti plačiais mokyklos personalo ištekliais, žiniomis ir patirtimis, skatindamas mokinius siekti aukštesnių akademinų rezultatų ir platesnių karjeros perspektyvų (Groves ir kt., 2023; Vernon ir Drane, 2021).

Mokinių akademinų rezultatų gerėjimas dažnai koreliuoja su aukštesniais siekiais, todėl svarbu atsižvelgti į visapusišką akademinų pasiekimų poveikį mokinių gyvenimui, nes tai gali lemti jų

siekius ir būsimus sprendimus dėl išsilavinimo. Pastangos stiprinti nepalankioje padėtyje esančių mokinių akademinius įgūdžius gali reikšmingai paveikti jų siekius, o tai daro įtaką aukštesniems akademiniams pasiekimams, išsilavinimo sprendimams ir karjeros perspektyvoms. Todėl iniciatyvos, skirtos mokinių iš nepalankios SEK aplinkos akademinių įgūdžių gerinimui prisideda prie individualios pažangos ir yra svarbus aspektas, siekiant didesnio socialinio teisingumo ir lygių galimybių (Agasisti ir Maragkou, 2022).

Mokslinėje literatūroje yra gausu tyrimų nukreiptų į mokyklas, kuriose didelę dalį mokinių sudaro mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos, tačiau jų akademiniai rezultatai išlieka aukšti. Rezultatai rodo, kad tokios mokyklos įtraukia šeimas į ugdymo procesą, ypač neformalaus švietimo srityje, stiprina bendruomeninius ryšius, didina mokinių socialinį kapitalą bei pasitikėjimą mokyklos bendruomene. Be to, jos diegia tikslingas organizacines struktūras ir įgyvendina specializuotas intervencijas, įtraukdamos mentorius bei karjeros konsultantus, kurie teikia tikslingą pagalbą mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos. Mokyklos, gebančios prisitaikyti prie mokinių iš nepalankios SEK aplinkos, sukuria palankią edukacinę aplinką, skatinančią mokinių pažangą ir akademinius pasiekimus (Agasisti ir kt., 2021). Socialinė mokinių tarpusavio parama, bendraamžių mentorystės programos, gali reikšmingai prisidėti prie mokinių iš nepalankios SEK aplinkos akademinės pažangos (OECD, 2018). Atsižvelgiant į mokinių siekių atotrūkį, svarbu kurti įgyvendinti iniciatyvas, nukreiptas į nepalankios SEK aplinkos mokinių siekių kėlimą. Viena iš efektyvių strategijų galėtų būti mentorystės ir kuravimo programų plėtojimas, skirtos suteikti papildomą paramą tiems, kurie susiduria su iššūkiais, kylančiais dėl nepalankios SEK aplinkos. Be to, būtų naudinga sudaryti galimybes mokiniams susitikti su žmonėmis, kurie, įveikę gyvenimo sunkumus, pasiekė savo tikslus ir gali pasidalinti įkvepiančiomis patirtimis (Agasisti ir Maragkou, 2022).

Apibendrinant, siekiant veiksmingai atliepti mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius, svarbu taikyti šiuos principus: iššūkių, kylančių dėl nepalankios SEK aplinkos sprendimas; nuoseklus ir tęstinis ugdymo karjerai paslaugų teikimas; tėvų įtraukimas ir jų galimybių, aktyviai prisidėti prie ugdymo karjerai didinimas; mokinių socialinį kapitalo plėtojimas; įsitraukimo į ugdymą karjerai stebėjimas; poreikiui esant – papildomų priemonių taikymas. Ugdymo karjerai metodai ir turinys turėtų būti orientuoti ne į informacijos perdavimą, o į šios mokinių grupės poreikius. Svarbu šalinti mokymosi kliūtis, didinti mokinių motyvaciją ir susidomėjimą, skatinti aktyvų dalyvavimą ugdymo karjerai veiklose bei kurti palankią ir įtraukią aplinką. Siekiant užtikrinti kokybišką ugdymą karjerai, būtinas karjeros specialistų ir mokytojų kvalifikacijos tobulinimas, tėvų bendradarbiavimo stiprinimas, reguliarus ugdymo karjerai programų vertinimas.

2. Metodologinė dalis

Šiame skyriuje detaliai aprašomas ir pagrindžiamas atlikto empirinio tyrimo dizainas: pristatomas tyrimo tipas ir strategija, aptariami imties formavimo principai, atrankos metodai, apibūdinamos tyrimo dalyvių charakteristikos, pristatomas duomenų rinkimo metodas ir tyrimo organizavimo eiga, aptiriamos duomenų parengimo procedūros, pagrindžiamas duomenų analizės metodas, pateikiami duomenų patikimumo ir validumo užtikrinimo principai, tyrimo apribojimai, aptariami etikos principai.

2.1. Tyrimo organizavimas ir eiga

Tyrimo organizavimas apėmė tris pagrindinius etapus. Pirmuoju etapu buvo vykdomi interviu su karjeros specialistais. 9 interviu su karjeros specialistais vykdyti nuotoliniu būdu (naudojant „Google meet“ platformą), 1 – bendraujant gyvai. Visi tyrimo dalyviai sutiko, kad interviu būtų įrašomi diktofonu ir patvirtino savo sutikimą dalyvauti tyrime. Trumpiausio interviu trukmė ~ 20 min., ilgiausio – 1 val. 35 min. Bendra interviu trukmė 8 val. 35 min.

Antrasis etapas buvo skirtas mokinių, atitinkančių tyrimo tikslui keliamas charakteristikas, identifikavimui. Gavus X progimnazijos administracijos sutikimą, 2025 metų balandžio mėnesį, 5 – os (klasėje mokosi 25 mokiniai) ir 6 – os (klasėje mokosi 26 mokiniai) klasių vadovams išdalinta 51 sutikimo dalyvauti tyrime forma (1 priedas). Gautos 46 užpildytos sutikimo formos, iš jų 40 tyrime dalyvauto sutiko, 6 – nesutiko. Atsižvelgiant į sutikusiujų dalyvauti tyrime skaičių, klasių vadovams pateikta 40 anketų skirtų mokiniams, padedančių identifikuoti, kurie mokiniai atitinka tyrimo tikslui keliamas nepalankios SEK aplinkos charakteristikas. Parengta anketa (2 priedas), adaptuota *MacArthur subjektyvios socialinės padėties vertinimo skalė* (Adler ir kt., 2000). Siekiant užtikrinti anonimiškumą, tačiau sudaryti galimybę tyrėjui identifikuoti mokinius, anketoje buvo prašoma nurodyti individualų 4 simbolių kodą, susidedantį iš klasės, jos raidės ir eilės numerio klasės sąrašė (pvz., 5C07 žymėjo 5 C klasės mokinį, kurio numeris klasės sąrašė yra 7).

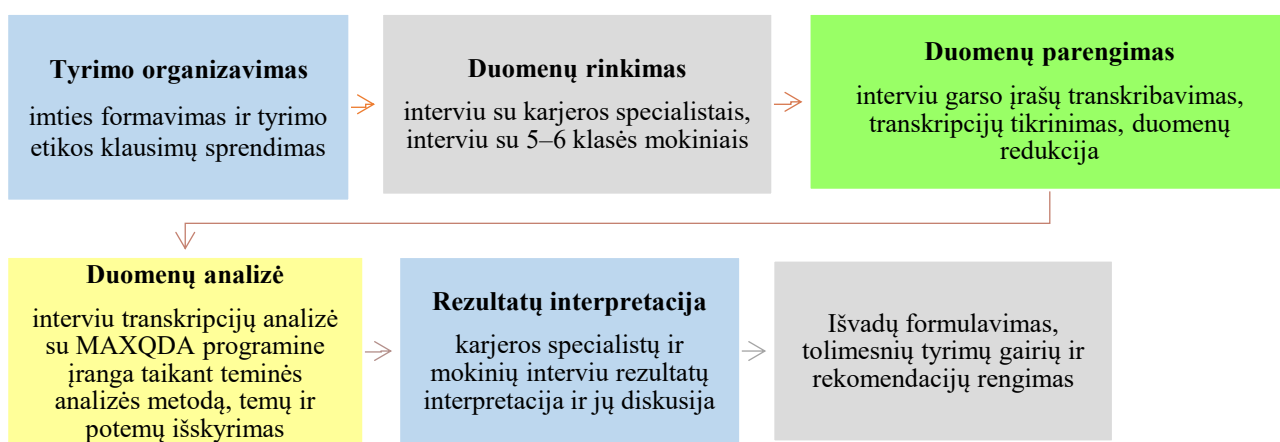
Trečiasis tyrimo etapas – interviu su 5–6 klasės mokiniais. Atlikus anketų analizę, nustatyta, kad 8 mokiniai atitiko numatytas nepalankios SEK aplinkos charakteristikas. Interviu truko dvi dienas, pirmąją dieną buvo apklausti 5 mokiniai, antrąją – likusieji 3 mokiniai, kurie dėl pateisinamų priežasčių (liga ir kt.) negalėjo dalyvauti pirmojoje interviu sesijoje. Interviu vykdyti karjeros specialisto kabinete.

2.2. Tyrimo strategija, metodai ir instrumentai

Pastaraisiais metais vykdytų tyrimų apribojimai atskleidžia, kad remiantis vien kiekybiniais duomenimis, neįmanoma atskleisti priežastinių ryšių, detalai paaiškinti ugdymo karjerai konteksto ir mechanizmų. Dėl šios priežasties, siekiant giliau suprasti šiuos procesus, tyrėjai rekomenduoja taikyti kokybinę tyrimo strategiją (Lee ir kt., 2021; Wang ir kt., 2024a). Todėl siekiant nustatyti 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius ir galimybes, pasirinkta **kokybinė tyrimo strategija**. Ši strategija leidžia tyrėjui geriau suprasti tyrimo temą ir problemą, atskleisti naujos, mokslinėje literatūroje neaprašytos informacijos, pateikti papildomus ir patikslinamuosius klausimus, todėl sudaromos galimybės įsigilinti į tyrimo dalyvių požiūrį, išsamiau atskleisti jų individualias patirtis, suprasti tyrimo dalyvių kontekstą (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016; Jain, 2021). Kokybinė tyrimo strategijos pasirinkimas leidžia surinkti išsamius duomenis apie individualias mokinių ir karjeros specialistų patirtis, geriau suprasti 5–6 klasės mokinių iš

nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius, o gautos išvalgos – formuluoti rekomendacijas karjeros specialistams, kaip geriau atliepti šios mokinių grupės ugdymo karjerai poreikius (Austin ir kt., 2022; Wang ir kt., 2024a).

Šiame tyrime remiasi interpretatyvizmo paradigma, kuri grindžiama nuostata, kad socialinė realybė yra kuriama ir suprantama per žmonių subjektyvias patirtis ir jų reikšmės suvokimą. Ši paradigma suteikia galimybę įsigilinti į tyrimo dalyvių (5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ir karjeros specialistų) asmenines patirtis, požiūrius ir poreikius, susijusius su ugdymu karjerai. Interpretatyvizmo paradigma pabrėžia konteksto svarbą bei reikšmės konstravimą, todėl kokybinė tyrimo strategija yra tinkamiausia norint suprasti, kaip mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos suvokia savo galimybes ir iššūkius, o karjeros specialistai – mokinių iš nepalankios SEK aplinkos poreikius ir jas atliepiančias ugdymo karjerai strategijas. Tyrėjas šiame kontekste veikia ne kaip neutralus stebėtojas, bet kaip aktyvus reikšmių interpretatorius (Alharahsheh ir Pius, 2020; Wang ir kt., 2019).

2 pav. Tyrimo schema

Siekiant nustatyti mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius ir galimybes, pasirinktas **tyrimo metodas** – **interview**. Parengti iš dalies struktūruoto interview klausimynai karjeros specialistams (3 priedas) ir 5–6 klasės mokiniams (4 priedas).

Karjeros specialistams pateikti 6 klausimai (2 lentelė), skirti nustatyti 5–6 klasių mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai sunkumus, poreikius ir juos atliepiančias strategijas, aptarti bendradarbiavimo su mokytojais ir mokinių tėvais svarbą bei papildomas pagalbos ir paramos formas, padedančias geriau atliepti šios mokinių grupės ugdymo karjerai poreikius.

2 lentelė. Tyrimo instrumentas (karjeros specialistams)

Temos	Klausimai	Papildomi klausimai
Mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai sunkumai	Su kokiais sunkumais, Jūsų nuomone, susiduria 5–6 klasių mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos?	Kokios informacijos, gebėjimų ar įgūdžių trūksta šiai mokinių grupei?
Mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikiai	Kokie pagrindiniai mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikiai?	Kuo šios mokinių grupės poreikiai skiriasi nuo bendraamžių iš palankios aplinkos?
Mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius atliepiančios ugdymo karjerai strategijos	Kaip užtikrinte, kad ugdymo karjerai veiklos atlieptų skirtingus mokinių poreikius?	Kiek ugdymo karjerai procesas yra individualizuotas?

Temos	Klausimai	Papildomi klausimai
Veiksmingiausios ugdymo karjerai veiklos, strategijos, metodai	Kokios ugdymo karjerai veiklos, metodai ar strategijos labiausiai atliepia/atlieptų mokinių iš nepalankios SEK aplinkos poreikius?	Kas yra veiksmingiausia šiai mokinių grupei?
Bendradarbiavimo reikšmė įgyvendinant ugdymo karjerai veiklas	Kaip vertinate bendradarbiavimą su mokytojais, mokyklos bendruomene ir tėvais įgyvendinant ugdymo karjerai veiklas?	Kiek tai, Jūsų nuomone, svarbu ir reikalinga?
Papildomos pagalbos/paramos formos	Kokios papildomos pagalbos ar paramos formos, padėtų geriau atliepti šios mokinių grupės ugdymo karjerai poreikius?	Ar mokykloje pakanka išteklių ir iniciatyvų, padedančių šiai mokinių grupei?

Mokiniams buvo pateikti septyni klausimai (3 lentelė), skirti atskleisti jų ateities svajones ir mokymosi svarbą šioms svajonėms įgyvendinti, suaugusiųjų (tėvų ir mokytojų) patarimų reikšmę planuojant ateitį, dalyvavimą ugdymo karjerai veiklose, priimtinausias ugdymo karjerai formas ir veiklų įgyvendinimo būdus, su ateities siekais susijusias kliūtis ir nerimą, pagalbos ir palaikymo poreikį ruošiantis ateičiai.

3 lentelė. Tyrimo instrumentas (5–6 klasės mokiniams)

Temos	Klausimai	Papildomi klausimai
Ateities svajonės ir mokymosi reikšmė jų siekiant	Kuo svajoji tapti užaugęs (-usi)? Kodėl? Kaip manai, kokių žinių ar gebėjimų tau dar reikia, kad ateityje galėtum pasiekti savo svajonės?	Ko mokaisi mokykloje, kas galėtų tau padėti įgyvendinti šią svajonę?
Tėvų ir mokytojų patarimai dėl ateities	Ką tavo šeimos nariai ir mokytojai kalba su tavimi apie tavo ateitį, tolimesnį mokymąsi, darbą? Ką jie tau pataria?	Kaip jų patarimai padeda tau geriau suprasti, kaip pasiekti savo tikslų?
Dalyvavimas ugdymo karjerai veiklose	Kaip dažnai mokykloje dalyvauji veiklose, kurios padeda daugiau sužinoti apie skirtingas profesijas ir planuoti ateitį?	Kas jas veda? Kaip tau patinka tokios veiklos?
Priimtinausias ugdymo karjerai veiklos	Kokios veiklos, tavo nuomone, padėtų geriau suprasti, ką norėtum veikti ateityje?	Kokių veiklų norėtum daugiau mokykloje ar už jos ribų?
Kliūtys ir nerimas, susiję su ateities siekais	Kaip manai, kokie dalykai kartais trukdo vaikams siekti savo svajonių?	Su kokiais sunkumais pats/-i esi susidūręs/-usi? Kas tau kelia nerimą, kai galvoji apie savo ateitį?
Priimtinausi ugdymo karjerai veiklų įgyvendinimo būdai	Koks mokymosi būdas tau labiausiai patinka, kai kalbama apie ateitį ir profesijas: dirbti su klase, mažoje grupėje ar vienam?	Kodėl? Ką manai apie kiekvieną iš šių būdų?
Pagalbos ir palaikymo poreikis ruošiantis ateičiai	Kaip manai, kas tau labiausiai padėtų geriau pasiruošti ateičiai?	Kokios pagalbos norėtum iš mokytojų, tėvų ar kitų žmonių?

Tyrimo duomenų analizei pasirinktas **teminės** turinio analizės metodas. Duomenų analizė atlikta šiais etapais (pagal Braun ir Clarke, 2006): duomenų transkribavimas ir transkripcijos patikra (įrašyti interviu buvo transkribuojami naudojantis *Transkriptor* programa, transkripcijos patikrintos ir pakoreguotos rankiniu būdu, klausantis įrašų); tyrimo duomenų redukcija (kodavimas) taikant kombinuotą kodavimo prieigą – kodavimas pradėtas su paruoštu temų sąrašu, tačiau tyrimo metu analizuojant gautus duomenis temos buvo koreguojamos, kuriamos naujos, kol gautas pilnas temų sąrašas (5 ir 6 priedai); duomenų analizė – kokybinei duomenų analizei buvo naudojama *MAXQDA Analytics Pro 2024* programinė įranga; duomenų interpretacija ir išvados.

2.3. Tyrimo imties formavimas ir dalyvių charakteristikos

Šiame tyrime derinami netikimybinės atrankos metodai – **tikslinė ir sniego gniūžtės atrankos**. Šie atrankos metodai leido atrinkti tuos tyrimo dalyvius, kurie gali suteikti daugiausiai informacijos apie tyrimo objektą. Kadangi tyrimu siekiama nustatyti 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius ir galimybes, tyrimo rezultatui pasiekti pasirinkta atlikti interviu su 5–6 klasės mokiniiais dirbančius karjeros specialistus ir 5–6 klasės mokinius, kurie atitinka mokinių iš nepalankios SEK aplinkos charakteristikas.

Imtis: 10 karjeros specialistų ir 8 mokiniai.

Siekiant, kad tyrimo metu surinkti duomenys būtų išsamūs ir tikslūs, dalyvauti tyrime buvo kviečiami tik tie karjeros specialistai, kurie šiuo metu dirba su 5–6 klasės mokiniiais ir savo profesinėje veikloje susidūrę su mokiniiais iš nepalankios SEK aplinkos. Tyrime dalyvavo dešimt karjeros specialistų (4 lentelė).

4 lentelė. Karjeros specialistų imties charakteristikos

Tyrimo dalyvis	Darbo krūvis (etatas)	Mokinių skaičius	Darbo stažas (metai)	Kitos pareigos	Mokyklų skaičius
K1	1	1040	3	Klasės auklėtoja/-s	1
K2	1, 25	900	3	-	4
K3	0,75	750	3	Gyvenimo įgūdžių mokytoja/-s, klasės auklėtoja/-s	1
K4	1,5	1500	2	-	5
K5	0,6	580	3	Gyvenimo įgūdžių mokytoja/-s, STEAM mokytoja/-s	1
K6	1,2	1230	3	-	5
K7	1,3	1269	3	Klasės auklėtoja/-s	1
K8	1,1	962	3	Mokinio padėjėja/-s	1
K9	0,5	522	2	Psichologė/-as, psichologijos mokytoja/-s	1
K10	1	800	1	-	1

Tyrimo dalyvių darbo krūvis varijuoja nuo 0,5 iki 1,5 etato, tačiau didžioji dauguma tyrimo dalyvių (7 iš 10) dirba pilnu arba didesniu nei pilnas etatas darbo krūviu (1–1,5 etato). Atsižvelgiant į darbo krūvį, vienam karjeros specialistui priskirtų mokinių skaičius varijuoja nuo 522 iki 1500. Tyrimo dalyvių darbo stažas nuo vienerių iki trejų metų, tačiau dauguma tyrimo dalyvių (7 iš 10), karjeros specialistais dirba trejus metus. Dauguma tyrimo dalyvių (7 iš 10) užima ir kitas pareigas – yra klasės auklėtojos/-ai, dalykų mokytojos/-ai. Dalis tyrimo dalyvių dirba ne vienoje mokykloje. Tyrime dalyvavo aštuoni mokiniai (5 lentelė), iš kurių trys penktos klasės, o penki – šeštos klasės mokiniai.

5 lentelė. 5–6 klasės mokinių imties charakteristikos

Tyrimo dalyvis	Klasė	Lytis	Savo aplinką vertina (skalėje nuo 1 iki 10)	Save ateityje mato (skalėje nuo 1 iki 10)	Teisė į nemokamą maitinimą
M1	5	M	4	7	Taip

Tyrimo dalyvis	Klasė	Lytis	Savo aplinką vertina (skalėje nuo 1 iki 10)	Save ateityje mato (skalėje nuo 1 iki 10)	Teisė į nemokamą maitinimą
M2	5	M	6	10	Taip
M3	6	V	5	8	Taip
M4	6	V	7	10	Taip
M5	6	V	2	8	Taip
M6	5	V	6	10	Taip
M7	6	V	5	10	Taip
M8	6	M	4	9	Taip

Lyčių pasiskirstymas buvo netolygus – šeši vyriškosios lyties ir du moteriškos lyties mokiniai. Mokinių aplinkos vertinimas (pagal adaptuotą subjektyvios socialinės padėties vertinimo skalę) atskleidė, kad individualūs aplinkos vertinimai svyravo nuo 2 iki 7 (pagal 1–10 balų skalę), tačiau didžioji dalis mokinių savo aplinką vertino vidutiniškai. Tuo tarpu, ateities perspektyvos vertintos gerokai optimistiškiau – nuo 7 iki 10, keturi mokiniai savo ateitį įvertino aukščiausiu balu (10). Visi tyrime dalyvaujantys mokiniai turi teisę į nemokamą maitinimą, kas laikoma patikimu ekonominio nepritekliaus požymiu (Agasisti ir Maragkou, 2022; Erentaitė ir kt., 2022b; Hunt ir kt., 2021; Morkevičius ir kt., 2022; Tan, 2024).

2.4. Tyrimo etika

Viso tyrimo metu ir jam pasibaigus, buvo griežtai laikomasi numatytų etikos principų. Tyrimo dalyviams (karjeros specialistams, 5–6 klasės mokiniams ir jų tėvams) buvo pristatytas tyrimo tikslas, eiga, duomenų rinkimo metodai, surinktų duomenų naudojimo tikslai, atsakoma į kylančius klausimus, užtikrinimas visiškai konfidencialumas. Tyrimo dalyviai buvo informuoti, kad viso tyrimo metu, turi teisę nutraukti savo sutikimą dalyvauti tyrime. Tyrimas buvo pradėtas atlikti tik tada, kai tyrime dalyvaujančių mokinių tėvai buvo supažindinami su tyrimo metu mokiniui pateikiamais klausimais ir pasirašė raštišką sutikimą dalyvauti tyrime. Karjeros specialistai patvirtino sutikimą dalyvauti tyrime žodžiu (įrašant sutikimą diktofonu). Prieš pradedant interviu, tyrimo dalyvių buvo prašoma patvirtinti, ar jie sutinka, kad pokalbis būtų įrašomas diktofonu. Interviu su mokiniams prasidėjo tik mokiniui sutikus bendrauti su tyrėju. Mokiniai viso tyrimo metu galėjo atsisakyti bendrauti su tyrėju, tokiu atveju interviu būtų nutrauktas. Tyrimo dalyviams užduodami klausimai buvo sudaryti taip, kad neturėtų jokio neigiamo poveikio ar žalos, atitiktų mokinių amžiaus tarpsnį. Visa tyrimo metu gauta informacija, kurioje yra asmeninės informacijos (vardai, pavardės, progimnazijos pavadinimas, tėvų darbovietės) bus užslaptinta taip, kad nebūtų įmanoma identifikuoti tyrimo dalyvių. Atlikus duomenų analizę ir pristatius ją baigiamojo magistro projekto gynimo metu, tyrimo metu surinkti duomenys bus sunaikinami (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016; Kardelis, 2016).

2.5. Tyrimo validumas, patikimumas ir apribojimai

Siekiant užtikrinti tyrimo duomenų patikimumą ir validumą buvo laikomasi šių principų: tyrimo instrumentai buvo parengiami tik atlikus išsamią mokslinės literatūros ir anksčiau atliktų tyrimų šia tema, analizę; užtikrinama, jog tyrimo dalyviai atitiktų numatytas charakteristikas; interviu buvo įrašomi diktofonu; interviu transkripcijos buvo išsamiai patikrintos; tyrimo duomenų analizės skyriuje pateikta netaisyta tyrimo dalyvių kalba (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016; Kardelis, 2016).

Tyrimo rezultatų interpretavimą riboja keletas svarbių veiksnių. Pirma, tyrimo imtis nedidelė, todėl surinkti duomenys nėra reprezentatyvūs ir jų negalima apibendrinti visos šalies kontekste. Antra, visi tyrime dalyvavę karjeros specialistai, turėjo panašų ir palyginti trumpą darbo stažą, todėl jų pastebėjimai gali neatspindėti ugdymo karjerai praktikos įvairovės.

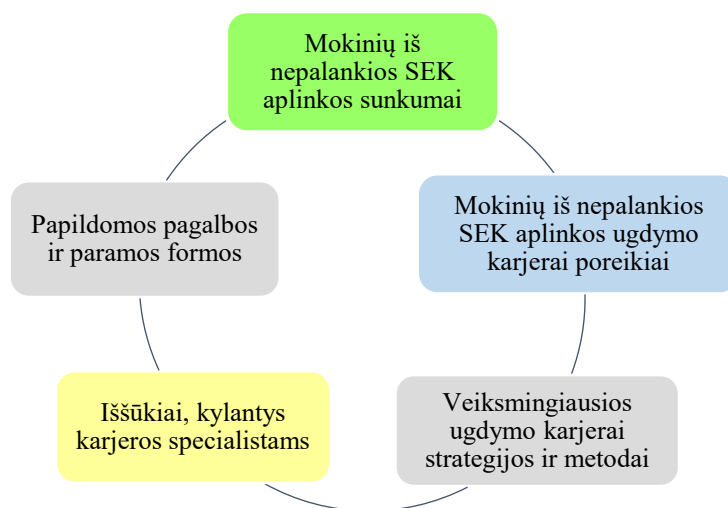
Apibendrinant, siekiant nustatyti 5–6 klasių mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius ir atsižvelgiant į ankstesnių tyrimų apribojimus, šiame darbe taikyta kokybinė tyrimo strategija. Pasirinkta strategija suteikia galimybę surinkti išsamius duomenis apie individualias 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ir karjeros specialistų patirtis, geriau suprasti šios mokinių grupės ugdymo karjerai poreikius. Tyrimas grindžiamas interpretatyvizmo paradigma, akcentuojančia tyrimo dalyvių – mokinių ir karjeros specialistų – patirčių, požiūrių ir jų socialinio konteksto atskleidimą. Tyrimui atlikti pasirinktas interviu metodas, karjeros specialistams ir 5–6 klasės mokiniams parengti iš dalies struktūruoto interviu klausimynai. Tyrime taikyti netikimybinės atrankos metodai – tikslinė ir sniego gniūžtės atrankos, imtį sudarė 10 karjeros specialistų ir 8 5–6 klasės mokiniai, atitinkantys nepalankios SEK aplinkos kriterijus. Atrankai naudota specialiai parengta anketa, kurioje adaptuota MacArthur subjektyvios socialinės padėties vertinimo skalė, padėjusi įvertinti mokinių SEK padėties charakteristikas. Tyrimas vykdytas trimis etapais. Pirmame etape buvo atlikti interviu su 10 karjeros specialistų. Antrame etape, gavus tėvų sutikimą ir atlikus anketinę atranką, identifikuoti 8 mokiniai, atitinkantys tyrimo tikslui keliamas nepalankios SEK aplinkos charakteristikas. Trečiajame etape atlikti interviu su mokiniiais. Surinkti duomenys buvo analizuoti taikant teminę turinio analizę. Duomenų redukcija atlikta naudojant kombinuotą kodavimo prieigą – derinant iš anksto numatytas ir tyrimo metu identifikuotas temas. Kokybinei duomenų analizei naudota *MAXQDA Analytics Pro 2024* programinė įranga.

3. Tyrimo rezultatai

Šiame skyriuje detaliai pristatoma atlikto tyrimo rezultatų analizė ir interpretacija. Taikant teminės duomenų analizės metodą, identifikuojamos ir detaliai aprašomos nustatytos temos ir potemės, kurios iliustruojamos autentiškomis tyrimo dalyvių citatomis. Pirmajame poskyryje pateikiami interviu su karjeros specialistais rezultatai, pristatomos jų įžvalgos apie 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos sunkumus, ugdymo karjerai poreikius ir jas atliepiančias strategijas, karjeros specialistams kylančius profesinius iššūkius bei papildomas pagalbos ir paramos formas, padedančias geriau atliepti šios mokinių grupės ugdymo karjerai poreikius. Antrajame poskyryje pateikiama 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos interviu analizė ir jų interpretacija. Šiame poskyryje pristatomos mokinių ateities svajonės, analizuojami patiriami sunkumai, su ateities planais susijęs nerimas ir kliūtys, įvardijami ugdymo karjerai poreikiai ir pageidaujamas veiklų turinys, papildomos pagalbos formos. Trečiajame poskyryje pateikiama tyrimo rezultatų diskusija, kurioje lyginamos karjeros specialistų ir 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos perspektyvos bei mokslinės literatūros analizės metu identifikuotos įžvalgos. Analizuojama, kaip atlikto tyrimo rezultatai sutampa su ugdymo karjerai modeliu.

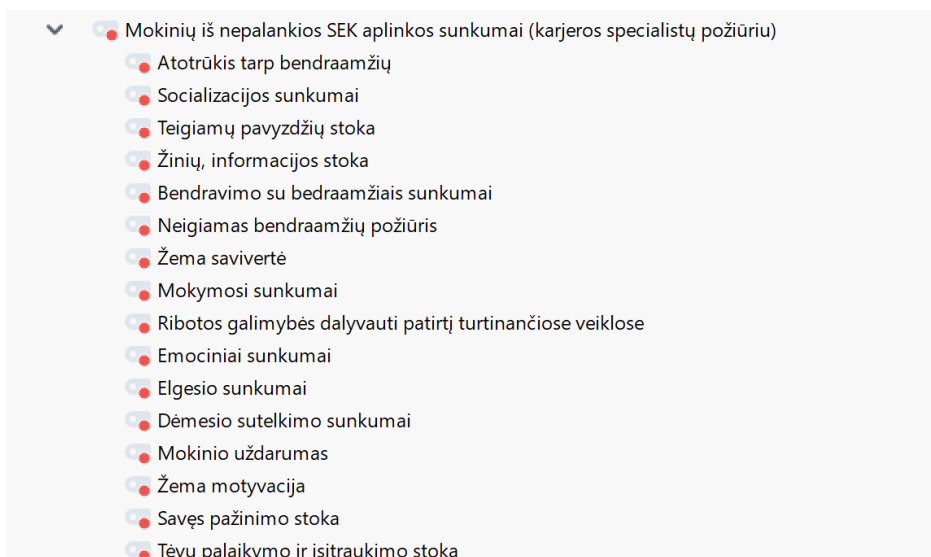
3.1. Interviu su karjeros specialistais

Taikant teminės duomenų analizės metodą nustatytos penkios dominuojančios temos, apibūdinančios esminius mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai aspektus (3 pav.). Šios temos apima: 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos patiriamus sunkumus, kurie riboja mokinių galimybes sėkmingai ugdytis karjeros kompetencijas; specifinius šios mokinių grupės ugdymo karjerai poreikius ir juos atliepiančias ugdymo karjerai strategijas; profesinius iššūkius su kuriais susiduria karjeros specialistai; papildomos pagalbos ir paramos formas, kurios padeda mažinti nepalankios SEK aplinkos veiksmų keliamus sunkumus.

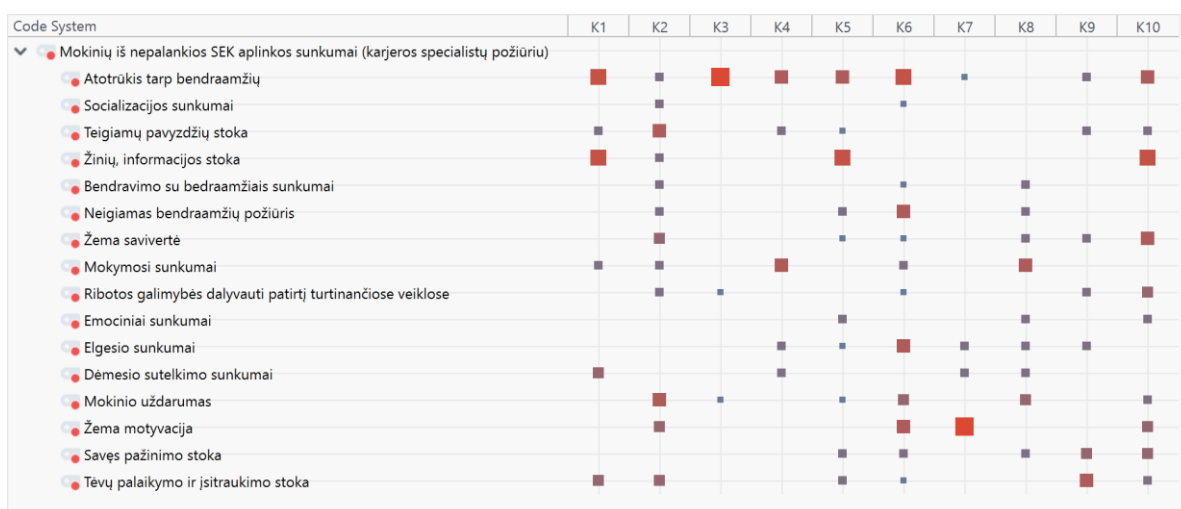
3 pav. Teminės analizės rezultatai (interviu su karjeros specialistais)

Karjeros specialistai išskiria platų spektrą sunkumų, su kuriais susiduria 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos (4 pav.). Pagrindiniai sunkumai: atotrūkis tarp bendraamžių, mokymosi sunkumai, žinių ir informacijos stoka, bendravimo su bendraamžiais ir socializacijos sunkumai, neigiamas bendraamžių požiūris, žema savivertė, ribotos galimybės dalyvauti patirtį turtinančiose veiklose, teigiamų pavyzdžių stoka, elgesio, emociniai ir dėmesio sutelkimo sunkumai, mokinio uždarumas, žema motyvacija, savęs pažinimo bei tėvų palaikymo ir įsitraukimo stoka.

4 pav. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos sunkumai (karjeros specialistų požiūriu)

Siekiant atskleisti, kurie mokinių iš nepalankios SEK aplinkos patiriami sunkumai, karjeros specialistų požiūriu pastebimi dažniausiai, o kurie minimi rečiau, atlikta potemių matricos analizė (angl. *code matrix browser*)(5 pav.).

5 pav. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos sunkumai (potemių matrica)

Potemių matricos analizės duomenys rodo, kad karjeros specialistai kalbėdami apie 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos sunkumus, dažniausiai mini atotrūkį tarp bendraamžių. Kiti dažnai patiriami sunkumai: teigiamų pavyzdžių stoka, žema savivertė, elgesio sunkumai, mokinio uždarumas, tėvų palaikymo ir įsitraukimo stoka, mokymosi sunkumai, ribotos galimybės dalyvauti patirtį turtinančiose veiklose, savęs pažinimo stoka. Šiek tiek rečiau minima: žema motyvacija, neigiamas bendraamžių požiūris, elgesio ir dėmesio sutelkimo sunkumai, savęs pažinimo stoka. Rečiausiai minima: socializacijos, bendravimo su bendraamžiais ir emociniai sunkumai.

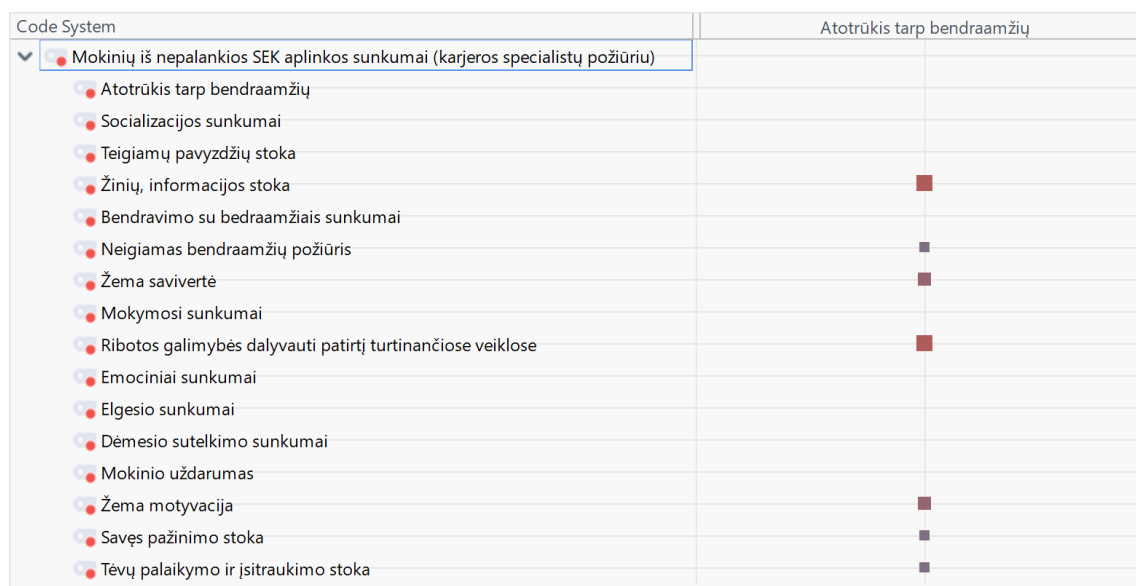
Karjeros specialistai teigia, kad tarp mokinių iš palankios ir nepalankios SEK aplinkos pastebi atotrūkį (potemė – atotrūkis tarp bendraamžių):

jiems labai sunku pritapti. Jie tada turi labai savo kitas savybes išaukštinti, kad jie pritaptų. <...> jie neturi tų žinių tokių, kur tu galėtum dirbti su visa grupe, <...>. Jie neturi to matymo, kaip kiti. (K1)

vieni į priekį žingsniuoja, nes jaučiasi, kas namuose dirba su tuo, kas tiesiog, kalba, diskutuoja, vartoja tas sąvokas ir tada su jais problemų nėra. O tada su tais mokiniais tu tiesiog jau lieki, tiesiog stabteli, nes jiems reikia paaiškinti tam tikras sąvokas <...>. Ir tada, kad jie net nepasitiki savimi ir nebando užšokti į tą aukštesnę laiptelį, nes mano, kad ten tarsi skirtinga kasta, gal net sakyčiau, skirtinga asmenų grupė, kurioje jie gali nepritapti. Jie <...> bando informacijos srautu prisivytį tuos, kurie jau tenai yra. (K5)

<...> toje palankioje aplinkoje esantys bendraamžiai, jie turi didesnę pasitikėjimą savimi, nes jų aplinka vis tiek juos mato kažkur, kad jie kažką pasieks, kažką daugiau padarys, kad ką jie dabar veikia, visą laiką nuolatinis palaikymas ir panašiai, o tiems vaikams, aš manau šito trūksta. Ir jie tada neturi aiškos karjeros vizijos, kas galbūt palankioje aplinkoje esant, jie turi aiškesnę karjeros viziją, kuo jie norėtų būti arba ką jie galėtų daryti <...>. (K10)

Tyrimo dalyvių teigimu, mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos, lyginant su bendraamžiais, stokoja žinių ir įgūdžių, būtinų pilnavertiškam dalyvavimui ugdymo karjerai procese. Mokiniai jaučiasi nepasitikintys savimi, nepritampantys, stengiasi kompensuoti šiuos trūkumus kitomis savybėmis. Tuo tarpu mokiniai iš palankios SEK aplinkos dažniau sulaukia tėvų palaikymo, turi daugiau galimybių diskutuoti apie profesijas, naudotis informacijos šaltiniais, todėl greičiau įsisavina naujas sąvokas ir įgūdžius. Atotrūkis tarp skirtingų mokinių grupių sąlygoja netolygias karjeros kompetencijų ugdymo galimybes. Siekiant atskleisti, kaip dažnai tyrimo dalyvių pasisakymuose potėmė žyminti atotrūkį, siejasi su kitomis potėmėmis tame pačiame teksto segmente, atlikta potėmių ryšių analizė (angl. *code relations browser*) (6 pav.).

6 pav. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos sunkumų ryšių analizė su atotrūkio tarp bendraamžių potėme

Potėmių ryšių analizės rezultatai rodo, kad atotrūkis tarp bendraamžių dažniausiai minimas su potėmėmis: žinių ir informacijos stoka, ribotos galimybės dalyvauti patirtį turtinančiose veiklose, žema motyvacija ir savivertė. Šiek tiek rečiau atotrūkis tarp bendraamžių sutapo su potėmėmis:

neigiamas bendraamžių požiūris, savęs pažinimo stoka, tėvų palaikymo ir įsitraukimo stoka. Atsižvelgiant į potemių ryšių analizės rezultatus galima teigti, kad mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos, lyginant su bendraamžiais, turi ženkliai mažesnes galimybes dalyvauti patirtį turtinančiose veiklose. Nepalankioje SEK aplinkoje augantys mokiniai sulaukia mažiau tėvų palaikymo ir pagalbos mokymosi procese, turi mažiau žinių ir informacijos, todėl jų savivertė ir motyvacija, lyginant su bendraamžiais, yra žemesnė. Atotrūkis savęs pažinimo srityje atspindi egzistuojančius skirtumus tarp mokinių karjeros kompetencijų.

Tyrimo dalyviai pastebi, kad mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos susiduria su neigiamu bendraamžių iš palankios SEK aplinkos požiūriu (potemė – neigiamas bendraamžių požiūris):

tie vaikai būna <...> išskirti iš bendraamžių tarpo. Tai dažnai vaikai iš šitų šeimų, <...> palankių <...>, jie jau taip žiūri trupučiuką iš tolo. <...> klasėje jaučiasi nelabai savas, išskirtas. <...> tiesiog grupėje, tarkim, nenori su jais į grupę niekas. (K6)

tu traukti tuos, kad jie kalbėtų, bet jie tada bijo, nenori arba bijo, kad pasijuoks, pasišaipys arba nusišnekės. <...> jaučiasi, kad ir žeminamos sakyčiau, kad specialiai tai pasakoma, kad jos pasijaustų blogiau. (K5)

Ir tas netgi toje pačioje klasėje, vertinimas kai kurių vaikų, iš tikrųjų, būna neigiamas iš tų aukštesnio lygio vaikų. (K2)

Karjeros specialistų teigimu, mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos bendraamžių tarpe yra išskiriami, nenoriai priimami į bendras veiklas. Dėl šių priežasčių mokiniai vengia aktyviai dalyvauti pokalbiuose, bendrose veiklose, o baimė būti pašieptiems ar nesuprastiems trukdo jiems atsiskleisti ir laisvai reikšti savo nuomonę. Tyrimo dalyviai pastebi, kad mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos kyla sunkumų kuriant ir palaikant tarpusavio santykius su bendraamžiais (potemė – bendravimo su bendraamžiais sunkumai): *Pastebėjus esu, kad jiems labai yra sunku bendradarbiauti ir būti kolektyve. (K6); dažnai būna ir toks vengimas, tarkim, bendrauti su kai kuriais klasiokais (K8); Bet jiems <...> sudėtinga, galbūt rasti draugų, galbūt prieiti prie tų žmonių, prie tų vaikų, kurie būtų su geru pavyzdžiu. (K2)* Šie veiksniai trukdo ugdytis bendradarbiavimo įgūdžius, užmegzti prasmingus santykius su bendraamžiais iš palankios SEK aplinkos, kurie galėtų būti teigiamu pavyzdžiu šiai mokinių grupei.

Karjeros specialistai pastebi, kad mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos susiduria su socializacijos sunkumais (potemė – socializacijos sunkumai): *<...> jų ta socializacija būna, kaip pasakyt, peržengianti tų vaikų, kurie augę tradicinei toje aplinkoje, teisingoje aplinkoje, ribas. <...> jie socializuojasi, bet tai yra visiškai kitokia socializacija. (K6); Man daugiau šie vaikai, jie daugiau socialiai turi tokių trūkumų. (K4)* Tyrimo dalyvių teiginiai leidžia daryti prielaidą, kad mokinių iš nepalankios SEK aplinkos socializacija skiriasi nuo jų bendraamžių iš palankios aplinkos, tačiau tyrimo dalyviai nenurodė, kokiais konkrečiais veiksniais šie skirtumai pasireiškia.

Karjeros specialistai pastebi, kad mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos stokoja teigiamų pavyzdžių savo artimiausioje aplinkoje (potemė – teigiamų pavyzdžių stoka):

jiems yra sudėtinga, nes jie nemato pačioje artimiausioje aplinkoje, kuo turėtų pasitikėti ir kas arčiausiai yra, nemato to gero pavyzdžio, nemato gero to varianto kažkokio. <...>

natūralu, kad jiems trūksta tų pozityvių pavyzdžių. Jie dažniau neturi galimybės matyti teigiamų pavyzdžių artimiausioje aplinkoje. (K2)

jie nemato pavyzdžių savo aplinkoje, kad, pavyzdžiui, gali tas žmogus irgi stoti į universitetą, nes nu tėvai nebaigę nieko. (K9)

jie galbūt nelabai turi galimybę matyti, kur ir kaip galėtų ta veikla tam tikra darbinė, būti pritaikoma. (K10)

Jie dažniausiai tada, kaip taisyklė, renkasi panašios srities darbus arba kvalifikacijos panašios, nes jie nemato, kad gali būti aukštesnis laiptelis. (K5)

Tyrimo dalyvių teigimu, mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos, atsižvelgiant į tai, kad jų tėvai neturi aukštojo išsilavinimo ir dirba nekvalifikuotus arba žemos kvalifikacijos darbus, neturi galimybės matyti teigiamų pavyzdžių savo artimiausioje aplinkoje, įgyti žinių apie praktinį profesijos pritaikomumą. Karjeros specialistai pastebi, kad nepalankioje SEK aplinkoje augantys mokiniai renkasi panašios kvalifikacijos darbus, kaip jų tėvai, o tai riboja platesnes karjeros perspektyvas.

Tyrimo dalyvių teigimu, mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos dažnai stokoja motyvacijos (potemė – žema motyvacija), kuri daro reikšmingą įtaką jų požiūriui į mokymąsi ir karjeros planavimą: *trūksta motyvacijos mokytis, nes jie nemato prasmės... (K2); jiems tiesiog sunku, kažkaip įsitraukti į tą karjeros ugdymą. <...> jiems trūksta tos motyvacijos, <...> jiems būna neįdomu. (K7); Aš gal pagrindinį, turbūt taip jau įvardinčiau tą sunkumą, tai dažniausiai yra motyvacijos stoka. <...> būtent vaikai iš tos nepalankios SEK aplinkos ir kas liečia tą patį ugdymą karjerai, tai dažniausiai yra motyvacijos stoka. (K10)* Iš tyrimo dalyvių atsakymų matyti, kad mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos dažnai neįžvelgia mokymosi prasmės, todėl jiems sudėtinga įsitraukti į ugdymo karjerai veiklas. Motyvacijos stoka riboja mokinių galimybes kryptingai planuoti profesinę ateitį ir sėkmingai ugdytis karjeros kompetencijas. Iš tyrimo dalyvių pasisakymų matyti, kad mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos trūksta savęs pažinimo (potemė – savęs pažinimo stoka):

Savęs pažinimas būna sudėtingesnis. (K8)

koks aš esu, kodėl aš toks esu, kodėl nepatinka vieni ar kiti dalykai, ir tu jau supranti, kad jie nu arba jie nesupranta, mums reikia paaiškinti tuos žodžius, labai daug kartų netgi. <...> tu pastebi, kad <...> kas liečia savęs pažinimą, irgi yra labai skurdoki. (K5)

mes kalbam apie tam tikrą nepalankią aplinką, kur vaikai save galbūt daugiau nuvertina, jie nemato tų stipriųjų ir gerųjų savo savybių. Tai automatiškai, to tokio savęs pažinimo tikrojo nėra, <...> tiesiog tie vaikai jas prislopina ir jie daugiau mato kažkokias neigiamas savo puses. <...> savęs pažinimo tikrojo tas vaikas negali atrasti, surasti taip paprastai. <...> jie neįsivaizduoja, ar man čia tas patiks, ar man čia tiks, ar aš iš vis kažką sugebėsiu. (K10)

Trūksta savęs pažinimo. Iš tikrųjų tai netgi pažinti savo asmenines savybes, jiems sunku įvardinti, apibūdinti save. <...> tai tada mažiau apibūdins save, kaip aš gebu tą ir tą, o negebu to ir to. (K9)

Karjeros specialistai teigia, kad mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos sunku apibūdinti savo asmenines savybes, jie linkę nuvertinti savo stipriąsias puses, sutelkti dėmesį į neigiamas savybes.

Savęs pažinimo stoka riboja mokinių galimybes suprasti savo stipriąsias ir silpnąsias puses, interesus bei gebėjimus, o tai būtina sąlyga sėkmingam karjeros planavimui ir karjeros kompetencijų ugdymui.

Tyrimo dalyvių teigimų, mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos patiria mokymosi sunkumų (potemė – mokymosi sunkumai): *Žemesni akademiniai lygiai jų yra. (K2); dažnai turi mokymosi sunkumų. (K6); tiesiog parašyti žodžiai, kurių vaikai, iš tų nepalankių sąlygų, tiesiog nesupranta jie <...>. (K1); Iš karjeros pusės, jiems sunkiau yra suvokti, kai aš vedu užsiėmimus, rodau apie profesijas <...>. (K4); jiems būna sudėtinga atlikti net elementarias užduotis. <...>, jų akademiniai rezultatai, įgūdžiai yra žemesni. (K8)* Tyrimo dalyviai pastebi, kad mokiniams sunku suprasti ir atlikti karjeros specialistų pateikiamas užduotis. Mokymosi sunkumai gali būti susiję su tuo, kad mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos trūksta žinių ir informacijos (potemė – žinių, informacijos stoka):

su tais mokiniiais tu tiesiog jau lieki, tiesiog stabteli, nes jiems reikia paaiškinti tam tikras sąvokas. Nes jeigu tu namuose negirdi tam tikrų žodžių, automatiškai mokykloje tu tam tikrų žodžių ir nesupranti. Jie dažniausi nemoka ieškoti informacijos <...> arba išvis nesupranta, apie ką visi kartu šneka. (K5)

Galbūt tam tikras na iš karjeros pusės tai ir žinių trūkumas. <...> visos technologijos <...>. <...> kurie tų priemonių neturi ir tas toks pasiekiamumas tada, to pasaulio, tų žinių, tų naujovių – jie to negauna. <...> informacijos stoka didžiulė. (K10).

kas yra ta profesija ir kas yra išvis karjera. <...> jie net didžiosios dalies tavęs nesupranta, kas tai yra. Ypač jeigu kalbant apie kažkokių profesijų pavadinimus <...> ką daro tam tikrų sričių, bet jie tiesiog neturi bazinių žinių, tai tas iš tikrųjų stipriai jaučiasi <...>. (K1)

Jie mažai žino apie profesijas <...>. (K2)

Karjeros specialistai teigia, kad mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos, atsižvelgiant į tai, kad stokoja technologinių priemonių, neturi galimybių arba nemoka savarankiškai ieškoti informacijos. Mokiniams trūksta bazinių žinių apie įvairias profesijas, su karjera susijusių sąvokų reikšmės. Dėl šių priežasčių mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos sudėtinga suprasti ugdymo karjerai veiklų metu pateikiamą informaciją, įsitraukti į bendras diskusijas. Žinių ir informacijos stoka apsunkina jų aktyvų dalyvavimą ugdymo karjerai veiklose, o ribotas supratimas didina mokinių nepasitikėjimą savimi, kurio mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos ypač trūksta (potemė – žema savivertė):

jie labai didelį nepasitikėjimą savimi turi. Jie tose veiklose dalyvauti, toks jausmas prisibijo, jie kažkaip tokie, savivertė jų yra sužeista. (K6)

jie net nepasitiki savimi ir nebando užšokti į tą aukštesnę laiptelį. (K5)

Gan dažnai aš pastebiu, kad tie vaikai, jie turi tokių, kaip ir daugiau ar mažiau išsivysčiusių, tokių kompleksų puokštę, žema savivertė dažnai būna. (K8)

apskritai mes kalbam apie tam tikrą nepalankią aplinką, kur vaikai save galbūt daugiau nuvertina, jie nemato tų stipriųjų ir gerųjų savo savybių. <...> palankioje aplinkoje esantys bendraamžiai, jie turi didesnę pasitikėjimą savimi, nes jų aplinka vis tiek juos mato kažkur, kad jie kažką pasieks, kažką daugiau padarys, kad ką jie dabar veikia ir visą laiką nuolatinis palaikymas ir panašiai, o tiems vaikams, aš manau šito trūksta. Nes jie <...> nepasitikintys savimi. (K10)

jie daugiau ir nesiekia, kad ir galėtų jie, ta prasme, to pasitikėjimo savyje neturi, kad jie galėtų daugiau pasiekti. (K2)

Iš tyrimo dalyvių atsakymų matyti, kad mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos nuvertina savo gebėjimus, nepastebi savo stipriųjų savybių ir vengia kelti sau aukštesnius tikslus. Lyginant su bendraamžiais iš palankios SEK aplinkos, jie sulaukia mažiau palaikymo iš savo artimųjų, netiki savo galimybėmis, o tai riboja jų motyvaciją. Karjeros specialistų teigimu, žema savivertė kyla iš neigiamo požiūrio į save, susiformavusio dėl nepalankios aplinkos, kurioje trūksta padrąsinimo ir palaikymo (potemė – tėvų palaikymo ir įsitraukimo stoka):

Tai jeigu tėvai nesugeba <...>. <...> kartais net nesupranta, kad nu galima duoti kažką daugiau vaikui, kad jisai augtų, tobulėtų, kad jo asmenybė tiesiog būtų tokia praturtinta iš šeimos pusės. Nu nes jeigu tėvelis, mama nekalba, jie tiesiog dirba savo darbą ir nekalba, kad turi pasirinkti tai, kas tau geriau, kur tave traukia, kur tu esi stipriausias, ką tu gali, kur tu gali, nu tiesiog, tai vaikai tada ir net negalvoja... (K5)

Tai, ką galiu pasakyti, tai tikrai susiduria su tėvų įsitraukimo tokiu trūkumu. Tai jau net neliečiant karjeros, kad jie kažkokių tai klausimų, tokių pagalbų negauna, nes tėvai neįsitraukia. (K9)

trūksta tėvų palaikymo. Jie nežino, kuo dirba tėvai ar artimieji <...>. Tai vis tiek, autoritetai ir lieka ta artimiausia aplinka, kas ir normalu yra, nes artimiausia aplinka yra patys brangiausi ir mylimiausi žmonės, iš kurių pavyzdys yra imamas, iš tikrųjų, tai yra autoritetai, o tokiose šeimose mažai kalbama apie profesijas arba išvis nekalbama. (K2)

Tyrimo dalyviai mano, kad mokinių iš nepalankios SEK aplinkos šeimose trūksta konstruktyvaus dialogo apie vaikų asmeninius gebėjimus, stipriąsias savybes ir galimus karjeros pasirinkimus, o tai apsunkina kryptingą karjeros planavimą.

Tyrimo dalyviai pastebi, kad nepalankios SEK aplinkos veiksniai riboja mokinių galimybės plėsti savo akiratį ir išbandyti savo skirtingose veiklose (potemė – ribotos galimybės dalyvauti patirtį turtinančiose veiklose): *galimybę save išbandyti kažkur, skirtinguose būreliuose. Šitie vaikai neturi <...>. (K9); jiems nu tiesiog, stinga tų patirčių. (K6); nes jų tiesiog, tėvai niekur nesiveža, jie nieko nemato. (K3); galimybes lankyti dabar būrelius ir išbandyti kažkur save. <...> neturi tokios galimybės ir galbūt tada jie neįsivaizduoja, ar man čia tas patiks, ar man čia tiks, ar aš iš vis kažką sugebėsiu. Ir taip, yra ką gali pasiūlyti nemokamai, bet galbūt, tie visi dalykai vaiko nedomina ir tada jo automatiškai susiaurėja tas galimybių laukas, ką jis galėtų pabandyti. (K10); neturi galimybių <...> dalyvauti papildomose veiklose, neturi galimybės lankyti būrelių, nes būrelių kaina per didelė arba nėra nuvežimo. (K2)* Karjeros specialistų teigimu, ribotos galimybės dalyvauti patirtį turtinančiose veiklose mažina mokinių galimybes susidaryti platesnį supratimą apie savo potencialą ir galimas karjeros kryptis. Nors mokyklose yra galimybė dalyvauti neformaliuose veiklose, kurios nemokamos, tačiau pastebima, kad jos ne visada atitinka mokinių interesus.

Tyrimo dalyviai pastebi, kad sklandų ugdymo karjerai veiklų įgyvendinimą apsunkina tai, kad mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos sunku sutelkti dėmesį (potemė – dėmesio sutelkimo sunkumai): *vaikams iš tokių su rizikos šeimų, tai jiems apskritai sunku susikoncentruoti. (K4); per profesinio orientavimo, karjeros ugdymo pamokas, tokiems vaikams tikrai nėra lengva susikaupti. (K8); jie nesutelkia dėmesio. (K7); jie nekoncentruoja dėmesio <...> dažniausiai užsiima kitomis*

veiklomis. (K1) Karjeros specialistų įžvalgos atskleidžia, kad dėmesio sutelkimo sunkumai apsunkina mokinių įsitraukimą į ugdymo karjerai veiklas. Tyrimo dalyviai pažymi, kad ugdymo karjerai veiklų įgyvendinimą apsunkina ir mokinių elgesio sunkumai (potemė – elgesio sunkumai): *Keiksmazodžiai, dažnai labai būna. <...> netinkamu elgesiu pradeda prieštarauti veikloms visoms, tarkim kažkokioms, darom ugdymo karjerai, užsiėmimus, žaidimus. <...> jie, kaip taisyklė, randa ten kažkokių tai būtinai, ta prasme, su keiksmazodžiais kažkas, tai va atkreipti į save, vienas bando netinkamais būdais, dėmesį kažkokį. (K6); būna tokių vaikų, kurie leidžia sau bėgioti klasėje, jie nesivaldo. (K8); Jie nuolat plepa, jie nuolat išsidirbinėja <...>. <...> ne klauso, vaikšto per pamokas. (K7)* Tačiau toks mokinių iš nepalankios SEK aplinkos elgesys nėra vienintelis būdas, kuriuo pasireiškia jų vidiniai sunkumai. Karjeros specialistai pastebi, kad dalis mokinių iš nepalankios SEK aplinkos patiria emocinius sunkumus (potemė – emociniai sunkumai):

<...> dažnai tie vaikai, jie tokie, kai juos spaudžia, kai juos kontroliuoja jų emocijos, ne jis savo emocijas <...>. (K8)

Šiaip tai dažniausiai, kaip taisyklė būna, kad iš tokių šeimų vaikų, emocinis raštingumas ir supratimas apie emocijas, pirmiausia apie save, tas žodynas yra labai skurdus. (K5)

Gal ir sakyčiau, emocinis galėtų būti nestabilumas, nes vis tiek, tokioje aplinkoje augantys mokiniai, galbūt jie dažniau patiria stresą, sakyčiau ir nerimą, ir gal kažkokį nesaugumo jausmą, tai tas galėtų būti. (K10)

Iš tyrimo dalyvių atsakymų matyti, kad mokiniai dėl nepalankios aplinkos veiksnių patiria stresą, nerimą ar nesaugumo jausmą. Mokiniam sunku suprasti savo emocijas, jas kontroliuoti. Be to, pastebima, kad mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos yra linkę į uždaramą (potemė – mokinio uždaramas):

O, kiti atvirkščiai – užsisklendžia. Jie kažkaip pripratę, toks jausmas, padėti būti į kampą ir kaip daiktas, kad netrukdytų niekam. Mano praktikoje tai tie vaikai, jie tyli visiškai tada. (K6)

tie, kurie, pavyzdžiui, patiria kažkokį nepriteklių, patiria galbūt smurtą, tai aplamai yra tokie. <...> labiau užsidarę. (K3)

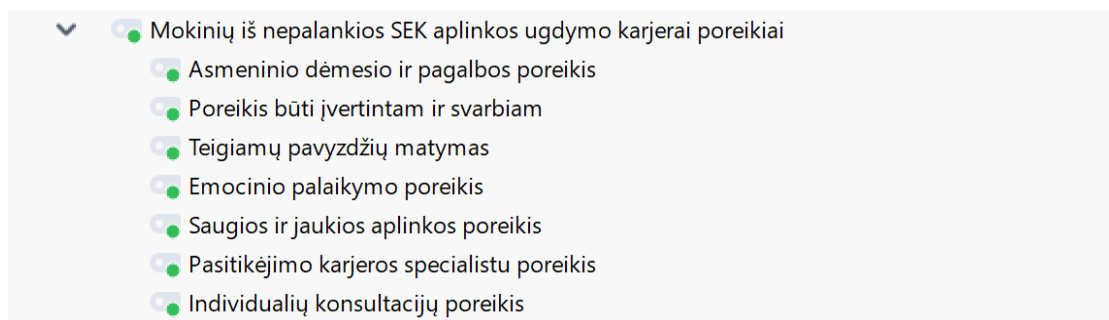
Ir patys jie pasidaro irgi tam tikras sienas <...>. <...> jie, iš tikrųjų, yra tokie uždari labai ir jie niekur nesikiša, jie užsidaro savo tam kiaučiui ir būna tiesiog. <...> kai tu matai jo darbą parašytą, tai visai persiverčia. Kad tas vaikas iš tikrųjų labai daug turi savyje, tik jis nedrįsta to parodyti ir pasakyti. (K2)

Tyrimo dalyviai teigia, kad mokinių iš nepalankios SEK aplinkos uždaramas apsunkina karjeros specialistų galimybes juos pažinti, suprasti jų poreikius ir interesus, nustatyti, kokios informacijos ir gebėjimų jiems trūksta. Dėl šios priežasties, karjeros specialistams sudėtinga taikyti mokinių poreikius atliepančias ugdymo karjerai strategijas.

Apibendrinant, dėl nepalankios SEK aplinkos veiksnių ir įvairių išteklių stokos, 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos susiduria su daugialypiais ir tarpusavyje susijusiais sunkumais, kurie reikšmingai apsunkina jų ugdymą karjerai. Mokiniai stokoja tėvų įsitraukimo ir palaikymo, teigiamų pavyzdžių, žinių ir informacijos. Dėl ribotų galimybių dalyvauti patirtį turtinančiose veiklose, mokiniams sudėtinga pažinti savo asmenines savybes, kyla nepasitikėjimas savimi, mažėja

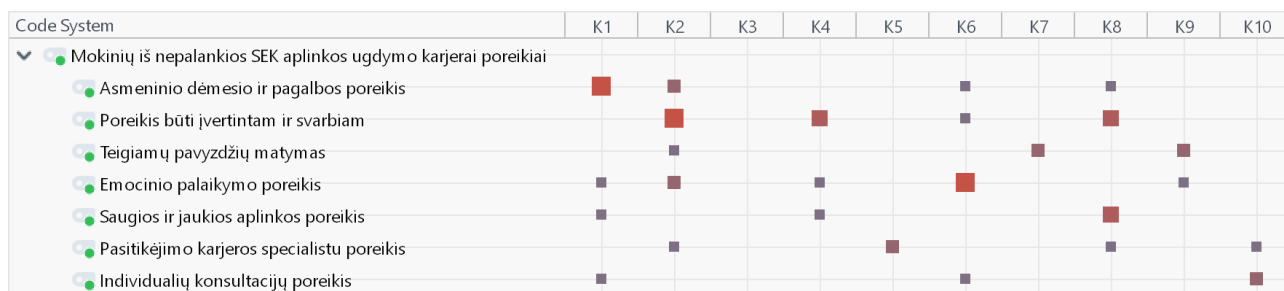
motyvacija mokytis ir kelti sau aukštesnius tikslus. Nepalankios SEK aplinkos veiksniai sąlygoja mokinių socializacijos, elgesio, emocijų ir dėmesio sutelkimo sunkumus. Atotrūkis tarp mokinių iš palankios ir nepalankios SEK aplinkos ir neigiamas bendraamžių požiūris apsunkina bendravimo su bendraamžiais galimybes. Šių sunkumų visuma mažina mokinių iš nepalankios SEK aplinkos galimybes sėkmingai ugdytis karjeros kompetencijas ir ruošti ateičiai, todėl siekiant kompensuoti nepalankios aplinkos veiksnių sąlygojamus sunkumus, būtina nustatyti 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius.

Karjeros specialistų požiūriu 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos, atsižvelgiant į tai, kad patiria įvairių sunkumų, turi specifinių ugdymo karjerai poreikių (7 pav.), kurie atsiskleidžia įvairiose ugdymo karjerai srityse.

7 pav. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikiai (karjeros specialistų požiūriu)

Siekiant atskleisti, kurie mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikiai karjeros specialistų požiūriu yra dominuojantys, o kurie minimi rečiau, atlikta potemių matricos analizė (8 pav.).

8 pav. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikiai (potemių matrica)

Potemių matricos analizės duomenys rodo, kad karjeros specialistai, kalbėdami apie 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius, dažniausiai mini: įtraukiančių / pomėgius atitinkančių veiklų ir emocinio palaikymo poreikius. Kiti dažnai minimi poreikiai: pasitikėjimas karjeros specialistu, individualios konsultacijos, poreikis būti įvertintam ir svarbiam. Šiek tiek rečiau minimi: asmeninio dėmesio, teigiamų pavyzdžių, saugios ir jaukios aplinkos poreikiai.

Karjeros specialistai pabrėžia, kad mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos, dėl tėvų palaikymo ir pripažinimo stokos, labai svarbu jaustis įvertintiems ir svarbiems (potemė – poreikis būti įvertintam, svarbiam):

matau per veiklas, tai iš tikrųjų nori <...>, kad jiems būtų suteikiama galimybė pasireikšti, kažką pasakyti, kad jo žodis irgi yra svarbus, ir kad jo dalyvavimas yra svarbus <...>. (K2)

Ir jie paskui šypsosi, jie ateina, jie kalbina, todėl, kad jie buvo pastebėti, juos užklausiama buvo. Tai yra tas poreikis būti pastebėtam, išgirstam ir turėti artimą ryšį. (K4)

visada supažindinu su užduotim, ją pristačius, parodžius vaikams ir išdalinu ir sakau: „kas norėsite, galėsite savo darbą pristatyti <...>.“ <...>, bet jis nori pristatyti klasei. Jam reikia visos klasės pripažinimo, dėmesio visų klasiokų, nesvarbu, kad tas jo darbas bus ne kažkoks <...>. (K8)

Karjeros specialistų teigimu, mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos svarbus emocinis palaikymas (potemė – emocinio palaikymo poreikis):

Iš tikrųjų, labai svarbus asmeninis pastebėjimas, emocinis palaikymas – reikia žmogaus, kuris tikėtų mokiniu. <...> asmeninio dėmesio jiems visiems reikia, bet jiems ypatingai, kad jų savivertę pakelti kažkiek, kad <...> jis gebantis, jis svarbu ir jis irgi gali pasiekti. Tai nereiškia, kad jis šiandien tai turi pasiekti, bet jis pats darydamas įtaką savo sprendimams, gali pasiekti irgi daug. (K2).

jie bėga į glėbį, nori <...> ryšio to tokio, šilumos, ko negauna iš savo šeimos. <...> jiems reikia to tokio, kad kažkas jais rūpinasi jautimo, to suaugusio peties, nes jie namuose jo turbūt neturi <...>. <...> jie negirdi pagyrimų ir paskatinimų savo namuose, nepratę yra prie tų pagyrų. Ir tada, vos gauna turbūt tos šilumos trupinėlių, jie iš karto kažkaip ir glaudžiasi prie to žmogaus, spiečiasi visi... (K6)

jiems reiktų labai iš mokytojų, galbūt to pastiprinimo ir galimybių atvėrimo, kad tu gebi mokytis ir tau yra galimybė. (K9)

Iš tyrimo dalyvių atsakymų matyti, kad mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos svarbu jausti, kad yra žmogus, kuris jais tiki ir kuriuo jie gali pasitikėti. Atsižvelgiant į tai, kad ši mokinių grupė stokoja šilumos ir palaikymo iš savo artimiausios aplinkos, mokykloje ieško artimo ryšio ir rūpesčio. Karjeros specialistai pastebi, kad sėkmingam mokinių iš nepalankios SEK aplinkos dalyvavimui ugdymo karjerai veiklose, mokiniams reikia daugiau asmeninio dėmesio ir pagalbos (potemė – asmeninio dėmesio ir pagalbos poreikis): *Nes kokia yra problema, jiems reikia ženkliai daugiau dėmesio, jie reikalauja to ir tada su tuo vaiku tenka dirbti daugiau. (K8); Tai kartais, kaip aš sakau, reikia daugiau dėmesio tiesiog jiems skirti, nes jiems ir šiaip yra sunku mokykloje, nes visa kita aplinka jos labai stipriai veikia. Tiesiog tu <...> daug daugiau gal turi skirti to dėmesio, negu būtent paprastiems vaikams. <...> nes tu supranti, kad jie to dėmesio gal namuose neranda. (K1); Tai yra didžiulis poreikis, nes jie nori būti pastebimi ir jie ką bedarytų, o jie stengiasi daryti. Tai nereiškia, kad jie piktybiškai ar ne piktybiškai, nu taip gaunasi, jie taip reikalauja dėmesio ir nori būti pastebėti. (K4)*

Atsižvelgiant į tai, kad mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos dažnai stokoja teigiamų pavyzdžių savo artimiausioje aplinkoje, tyrimo dalyvių teigimu, teigiamo modelio demonstravimas yra vienas iš pamatinių poreikių jų karjeros ugdymo procese (potemė – teigiamo modelio demonstravimas): *Ir tas profesinis veiklinimas. Jeigu atvažiavo, kažkas papasakojo tokią specialybę kažkokią, jiems tada įdomu, kad pas mumis kažkas tai irgi atvažiuoja. Jiems patinka kada gyvai kažkas tais pasakoja, kažką tais rodo. (K7); Nu galvoju pamatyti pavyzdžius aplink save, pamatymo darbų kitokių. (K9);*

Reikia <...> įkvepiančių pavyzdžių. (K2) Karjeros specialistai vieningai pabrėžia, kad mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos labai reikia teigiamų ir įkvepiančių pavyzdžių. Gyvi pasakojimai apie įvairias profesijas ir sunkumų patyrusių žmonių sėkmės istorijos, didina jų susidomėjimą. Be to, mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos svarbu iš arčiau susipažinti su įvairiomis profesijomis, sėkmingais žmonėmis ir išgirsti apie jų patirtį, nes tai padeda jiems įsivaizduoti savo ateitį įvairiose profesinėse srityse ir tampa svarbiu motyvacijos šaltiniu siekiant savo tikslų.

Atsižvelgdami į tai, kad mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos susiduria su elgesio ir emocijų sunkumais, kurie yra reikšmingi barjerai jų sėkmingam ugdymui karjerai, karjeros specialistai teigia, kad mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos svarbi saugi ir raminanti aplinka mokykloje (potemė – saugios ir jaukios aplinkos poreikis):

Tai saugi aplinka. (K4)

pirmiausia tiems vaikučiams reikėtų palankios aplinkos mokykloje, o ta palanki aplinka būtų sukurta, jeigu jie turėtų kažkokią tai specialią savo erdvę. Tarkim, kad ir tie sėdmaišiai ar muzikos instrumentai, ar kažkokia tyli zona, nes daugumai vaikų reikia paprasčiausiai tylos, ramybės. <...> kad jie tiesiog <...> tokioj erdvėj, kur daug ramybės <...>, kad tie vaikai tiesiog va pabūna, nusiramina, jiems čia yra gerai, jie bendrauja su specialistais ir jie tiesiog va ir tada tokioj aplinkoj tokie vaikai dažniausiai ir atsiveria. Jiems reikėtų, galbūt, aš manau daugiau visokių priemonių, kurios padėtų jiems nusiraminti. <...> nes tiems vaikams tas emocionalus fonas kasdien, jiems yra labai svarbus. Ir kad jie nebijotų kalbėti apie tai: kaip jie jaučiasi, ką jie jaučia, kodėl taip jaučiasi <...>. (K8)

mes turim ir aplinkas tokias, poilsio zonas tokias labiau įrengtas, kai kur mokykloj, tai aš matau, kad jie labai naudojasi šitomis vietomis. Ir kartais net sakau, tu išeini namo, jie dar tenai būna ir tu jų klausai, kodėl jūs neinat namo: „, <...> mums čia smagiau būt. (K1)

Iš tyrimo dalyvių atsakymų matyti, kad saugi ir jauki aplinka mokykloje apima specialiai įrengtas ramybės zonas su priemonėmis, padedančiomis atsipalaiduoti ir valdyti emocijas. Tokios erdvės mokiniams tampa patrauklia vieta, kuriose jie gali nusiraminti ir jaustis saugiai. Tyrimo dalyviai pastebi, kad mokiniai tokioje aplinkoje mėgsta būti, dažniau atsiveria, pradeda bendrauti.

Tyrimo dalyvių požiūriu, vienas iš esminių mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikių yra individualios konsultacijos (potemė – individualios konsultacijos). Karjeros specialistai vieningai teigia, kad asmeninis dėmesys ir individualizuotas pokalbis šiai mokinių grupei yra labai svarbus:

Tai aš sakiau, tiesiog kiekvieną irgi pasikviesiu, pasikalbėsiu su kiekvienu asmeniškai, bandysiu juos prisijaukinti, kur jų yra, tų vaikučių. Nes juo labiau kai mačiau, kaip jiems akys nuo to šviečia. (K6)

tos ugdymo karjerai pusės tai, pavyzdžiui sakyčiau, kad iš mano pusės turėtų būti labai didelis dalykas ir pagalba ir poreikis – suteikti gal individualius pokalbius. Tai man atrodo, tai va tie poreikiai ir yra tas toks individualizavimas, kad tu turi vienas ant vieno, prie to vaiko, jį prisipratinti sau, pats pripratinti, parodyti, ką tu jam gali duoti ir po truputėlį nuo savęs pažinimo keliauti iki tos tokios motyvacijos stiprinimo, atradimo ir karjeros planavimo, informacijos, prieinamumo. (K10)

Tie poreikiai šiaip iš tikrųjų ar karjeros tema, ar ne karjeros, jiems reikalingas individualus dėmesys, asmeninis dėmesys. (K2)

Karjeros specialistų teigimu, individualių konsultacijų metu galima užmegzti pasitikėjimu grįstą ryšį su mokiniais, padėti jiems pažinti save, stiprinti motyvaciją, suteikti reikiamą pagalbą. Tačiau tyrimo dalyviai pabrėžia, kad tam, jog mokiniai dalyvautų individualiuose konsultacijose ir jose atsivertų, būtinas mokinio pasitikėjimas karjeros specialistu (potemė – pasitikėjimo karjeros specialistu poreikis):

Iš tikrųjų labai svarbus asmeninis pastebėjimas, emocinis palaikymas – reikia žmogaus, kuris tikėtų mokiniu. Pirmiausia reikia užmegzti ryšį, kad čia yra toks mokytojas ir kad galima susisiekti. (K2)

Iš nepalankios aplinkos vaikų, nebus taip, kad tu juos pasikviesi, pasodinsi ir mes dabar pasikalbėsime ir viską išsikalbėsime, ne. (K10)

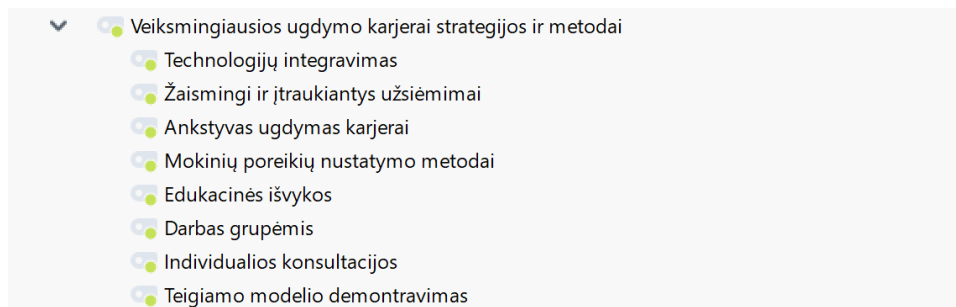
Tai pirmiausia reikia parodyti, kad tu rūpi, nes jeigu namuose tu negauni to rūpesčio būtent šituo klausimu, tai jam kažkur to nu reikia to rūpestingo. Nes jiems tiesiog reikia paprastesniais žodžiais ir artimesniu kontaktu paaiškinti, kam iš viso aš čia su jais atėjau bendrauti. Ne šiaip, kad man dabar reikia pasižymėti kažkur varnelę, bet man rūpi, kad jisai suprastų, man rūpi, kad jisai pats save pradėtų iš viso analizuoti. (K5)

Čia jau reikia tokį pritaikyti labai švelnaus subtilaus pokalbio, pusiau žaidimo forma, tada tas vaikas mato, kad gali pasitikėti, tu niekada iš jo nepasišaipysi, tu jį palaikai, tu su juo, nusileidi iki jo lygio ir žaidi jo žaidimą. Tada jis, aišku ne iš pirmo, ne iš 2 karto, bet jis atsiveria. (K8)

Karjeros specialistų teigimu, mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos, pajutę, kad karjeros specialistui iš tikrųjų rūpi jų ateitis ir kad jis yra patikimas žmogus, atviriau dalinasi savo mintimis apie galimas karjeros kryptis, užduoda dominančius klausimus ir priima pagalbą planuojant savo ateitį. Pasitikėjimas karjeros specialistu sukuria palankesnes sąlygas individualioms konsultacijoms ir padeda efektyviau teikti reikiamą informaciją, skatina mokinius iš nepalankios SEK aplinkos aktyviau įsitraukti į karjeros planavimo procesą ir stiprinti jų pasitikėjimą savo galimybėmis.

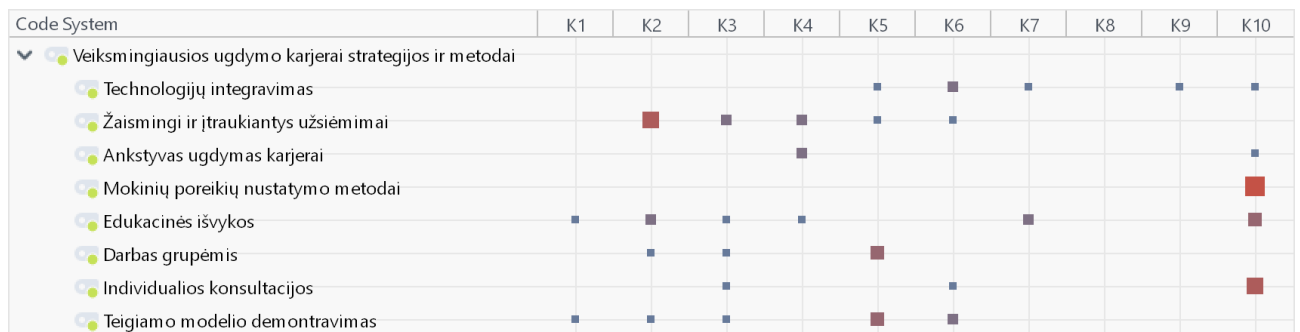
Apibendrinant, karjeros specialistų požiūriu, 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos turi specifinių ugdymo karjerai poreikių. Šiai mokinių grupei svarbu jaustis įvertintais ir svarbiais, sulaukti asmeninio karjeros specialisto dėmesio ir pagalbos, individualių konsultacijų, jausti emocinį palaikymą iš karjeros specialisto. Būtina kurti saugią ir jaukią aplinką, kurioje jie nebijotų atsiverti ir dalintis savo mintimis, pasitikėtų karjeros specialistu. Atsižvelgiant į tai, kad nepalankios SEK aplinkoje augantys mokiniai neturi galimybės matyti teigiamų pavyzdžių savo artimiausioje aplinkoje ir įgyti žinių apie praktinį profesijos pritaikomumą, teigiamų pavyzdžių matymas yra vienas iš pamatinių poreikių jų ugdymo karjerai procese. Siekiant atliepti 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius, svarbu identifikuoti veiksmingiausias ugdymo karjerai strategijas ir metodus.

Karjeros specialistų teigimu, tikslinga taikyti tokias ugdymo karjerai strategijas ir metodus (9 pav.), kurie padėtų mokiniams įveikti nepalankios aplinkos veiksnių keliamus sunkumus ir sudarytų sąlygas sėkmingam karjeros kompetencijų ugdymui.

9 pav. Veiksmingiausios ugdymo karjerai strategijos ir metodai

Siekiant atskleisti, kurios ugdymo karjerai strategijos ir metodai yra minimi dažniausi, o kurie rečiau, atlikta potemių matricos analizė (10 pav.).

10 pav. Veiksmingiausios ugdymo karjerai strategijos ir metodai (potemių matrica)

Potemių matricos analizės duomenys rodo, kad karjeros specialistai, kalbėdami apie veiksmingiausias ugdymo karjerai strategijas ir metodus dažniausiai mini edukacines išvykas. Kitos dažnai minimos strategijos ir metodai: technologijų integravimas, žaismingi ir įtraukiantys užsiėmimai, teigiamo modelio demonstravimas, individualios konsultacijos ir darbas grupėmis. Rečiau minimi: ankstyvas ugdymas karjerai ir mokinių poreikių nustatymo metodai.

Tyrimo dalyviai pabrėžia, kad atsižvelgiant į tai, jog mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos dažnai stokoja įkvėpiančių pavyzdžių savo artimiausioje aplinkoje, galimybė susipažinti su sėkmingais žmonėmis didina 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos motyvaciją, skatina siekti aukštesnių karjeros tikslų (potemė – teigiamo modelio demonstravimas):

reikėtų va šitiems vaikams tokių sėkmės istorijų, būtent iš tokių žmonių, kaip jie. Taip lyg ir nepabrėžiant to dalyko, bet va renginyje, kad atsirastų tokių, <...> kaip jie pasiekė gyvenime gražių dalykų, nepaisant to, kad <...> nstartavo taip, kaip kiti vaikai. (K6)

yra tam tikri lektoriai, kurie yra <...> šitos kartos herojai <...>. Teigiamas pavyzdys arba kuo galima žavėtis iš teigiamos pusės, <...> pasidalinti, kokie jie buvo ir ko pasiekė <...>. Tai aš manau, kad čia kiti žmonės irgi turėtų tam įtakos, kad aš atvykau, aš dalinuosi, kad aš kalbu su jumis, man svarbu. <...> gavo <...> įkvėpimą, galbūt ne iš karto, galbūt po 10 susitikimų, bet su jais yra kalbama. Ir kalbama ne mokyklos lygmeniu, ne kaip mokytojos, ne kaip specialistės, bet kaip asmuo, kuris patyrė sunkumų ir šiai dienai turi patyręs kažkokią sėkmę darbe arba asmeniniam gyvenime. (K5)

Tai visi alumnai, kurie kartais aplanko, tai jiems tokie būna vau, nes jie mato pirmą kartą tokių specialybių žmones. Ir dar vienas, bent jau mano su alumnais, tai labai gera patirtis

yra ta, kad jie suvokia, kad tas žmogus, lygiai taip pat mokėsi ir sėdėjo tame suole, kaip jie ir eina toliau. Tai, kad ir jie gali kažką daryti. (K1)

Tyrimo dalyviuose atsakymuose pabrėžiama, kad teigiamo modelio demonstravimas yra viena iš veiksmingiausių ugdymo karjerai strategijų. Susitikimai su įkvepiančiais ir karjeros sėkmę pasiekusiais žmonėmis, kurie patys yra įveikę panašius sunkumus, gali didinti mokinių susidomėjimą, suteikti realių pavyzdžių ir įkvėpti patikėti savo pačių galimybėmis. Tyrimo dalyviai pastebi, kad siekiant sudominti mokinius ir plėsti jų akiratį, taip pat naudinga organizuoti edukacines išvykas į įvairias įmones (potemė – edukacinės išvykos): *Kad juos sudomintų, aš galvoju, kad reikėtų daugiau išvykų. (K7); jiems visada yra įdomu išvažiuoti kažkur, į kažkokią įmonę, praktiškai pabandyti <...>. <...> jie turi galimybę pačiupinėti ir pasižiūrėti, kaip ten viskas vyksta. (K3); Bet aš manau, kad tie pagrindiniai galbūt dalykai, ką reikėtų daryti, tai ir yra tos organizuojamos išvykos. Aš manau, kad tai yra labai labai svarbu. Supažindinant, pristatant, plečiant akiratį. (K10); Labiausiai veikia praktinės veiklos <...>. <...> pamatymas įvairių profesijų. Ir supratimas, ką jie daro, nes būna tokių: „o aš maniau, kad jis ne tą daro, arba ten kažkas visai kitaip.“ (K2)* Karjeros specialistai pastebi, kad 5–6 klasės mokiniams, kurie dėl nepalankios aplinkos veiksmų stokoja patirčių ir galimybių iš arčiau susipažinti su skirtingomis darbo aplinkomis, apsilankymas įmonėse kelia didelį susidomėjimą, suteikia pozityvių pavyzdžių apie karjeros galimybes, mažina informacijos stoką ir didina jų supratimą apie galimas profesijų kryptis.

Karjeros specialistai teigia, kad siekiant veiksmingiau atliepti 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius, tikslinga naudotis įvairiais technologiniais įrankiais (potemė – technologijų integravimas):

Anksčiau apklausas popieriuje darydavo, o dabar <...> į „skaitmeną“ norisi [aut. p. kalbama apie elektronines apklausas]. <...> dirbtinio intelekto <...> pasiklausiau. <...> iš karto dirbtinis intelektas man viską surašė. Aš tiesiog per dvi minutes gavau visus sąrašus ir aš jau žinau, kurioje klasėje, ką aš pakviesti turėčiau <...>, tai va tas labai gerai. Tai aš galvoju, kad šitą galima bandyti naudoti ir su šiais vaikais. <...> tiesiog pasigreitint ir tada tu tą poreikį greičiau išsianalizuoji, būtent šitų vaikų. (K6)

„Spotiself“ <...>. Ten iš tikrųjų labai puikiai, jeigu vaikai pažymi, kad karjeros specialistas gali matyti jų rezultatus, tai atlikę testus ar rengdami savo karjeros planą, mokytojas gali matyti ir karjeros specialistas, ką vaikai žymi ir <...> pagal tai gali matyti irgi, kam reikėtų galbūt to individualaus pokalbio, kur jį būtų galima labiau nukreipti, labiau paskatinti, kažką daugiau užpildyti, pasiaiškinti. (K10)

Tai yra visas puslapis Mukis sukurtas, kur yra tos užduotys, būtent pagal klasių grupes. <...> tai tada ir stengiesi, jeigu eini į klasę, klasės valandėlę, tai organizuoti būtent iš ten užsiėmimus, kad būtų skirta savęs pažinimui. (K9)

Tyrimo dalyviai pastebi, kad įvairios skaitmeninės priemonės gali padėti lengviau ir greičiau identifikuoti mokinių poreikius, suteikti individualizuotą prieigą prie karjeros informacijos. Karjeros specialistai nurodo, kad mokinių ugdymo karjerai informacinė sistema „Mukis“ bei mokinių pažangos ir karjeros planavimo platforma „Spotiself“, suteikia galimybę mokiniams atlikti karjeros testus, savęs ir profesijų pažinimo užduotis, ugdyti karjeros kompetencijas. Be to, mokytojai ir karjeros specialistai gali stebėti mokinių pažangą ir laiku suteikti individualią pagalbą.

Siekiant efektyviau įtraukti 5–6 klasės mokinius iš nepalankios SEK aplinkos į ugdymo karjerai procesą ir didinti jų susidomėjimą, tikslinga vykdyti žaismingas ir įtraukiančias veiklas (potemė – žaismingi ir įtraukiantys užsiėmimai). Karjeros specialistai mano, kad tradiciniai metodai, šiai mokinių grupei yra mažiau veiksmingi, todėl svarbu ieškoti interaktyvių ir patrauklių būdų:

<...> įdomesnė veikla, kur ne tik būtų jiems ten kažkoks šnekejimas, skaidrių parodymas ar ten kokio žaidimėlio pažaidimas. (K3)

kartais reikia atrasti tokių būdų, kad nebūtina kalbant konkrečiai apie temą, tu jau apie tai diskutuoti. Aš nepasakau konkrečiai kokia tema, bet parenku kokį žaidybinių momentą, žaidimą, veiklą, kad ir kažką dėti, bet apie tai viskas sukasi, bet jie iki galo ir nesupranta, kad čia yra būtent tam tikra kažkokia tema. (K5)

orientuotis į patirtinį mokymąsi, grupines diskusijas, individualius pokalbius, kūrybines užduotis. <...> vertinimas, kad jisai gali padaryti, pasistengti kuo daugiau. Tai būna ir žaidimo forma, būna testų forma, būna įvairių sprendimų forma, duoti jam pačiam spręsti ir pats jaustųsi, kad jisai priima sprendimus kažkokius ir gali pateikti nuomonę savo, neprimesta kažkokią <...>. <...> projektai, dalyvavimas renginiuose, vaidmenų žaidimai, vizualumas, paprasti pavyzdžiai, gyvas bendravimas – svarbiausia. (K2)

Karjeros specialistų teigimu, dar vienas patrauklus ir naudingas ugdymo karjerai metodas – darbas grupėmis. Šio metodo taikymas padeda įtraukti mokinius iš nepalankios SEK aplinkos į ugdymo karjerai procesą, skatinti bendravimą su bendraamžiais (potemė – darbas grupėse).

Aš sakyčiau, kad turi būti darbas grupėse. Bet darbas grupėse turėtų būti, kad į tą grupę įeitų ir šitie mokiniai ir kiti, kurie turi daugiau galimybių. Grupės darbas iki keturių žmonių dažniausiai ir tada, kai jie diskutuoja kažkokia tema, jie mato skirtingas nuomones tarkim, kažką išdiskutuoja, pateikia savo galutinį kažkokį variantą ir tą variantą pristato prieš klasę. Ir tada jie dalyvaudami, jie ne tai, kad gal neįsitrauks, gal tikrai nepasakys puikių idėjų, gal išvis nieko nepadarys <...>, bet jie jau grupelėje mažoje, jausis geriau, nes yra keli vaikai. Bet mažesnė grupelė, tai yra nediskutuoti su visa klase bendrai, kur tie vaikai iš viso pranyksta. Tai aš galvoju, kad čia darbas grupėse labai svarbus. (K5)

Tyrimo dalyviai pabrėžia, kad darbas grupėse yra veiksmingas, nes mažos mišrios sudaro sąlygas mokiniams susidurti su skirtingomis nuomonėmis, diskutuoti ir priimti bendrus sprendimus. Net jei mokiniai nėra labai aktyvūs, buvimas mažesnėje grupėje sukuria saugesnę aplinką, kurioje jie gali jaustis patogiau ir būti pastebėti, skirtingai nei diskutuojant su visa klase. Karjeros specialistų požiūriu, nemažiau svarbios ir individualios konsultacijos (potemė – individualus konsultavimas): *individualių konsultacijų <...>. (K6); individualūs pokalbiai, jie yra nu tokie, daugiausiai naudos galbūt duodantys. Aš manau, kad turi būti šitas, čia vienareikšmiškai, turbūt vienas iš svarbesnių dalykų. (K10)*

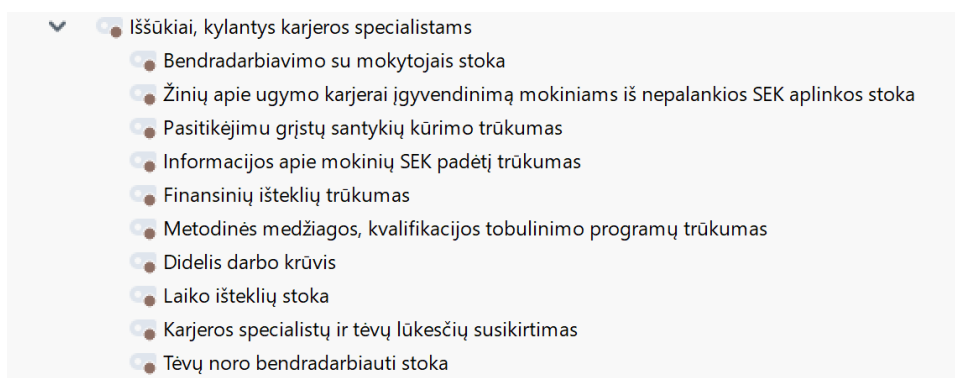
Iš tyrimo dalyvių atsakymų matyti, kad siekiant įtraukti mokinius iš nepalankios SEK aplinkos į ugdymo karjerai procesą, svarbu, kad ugdymo karjerai veiklos būtų pradedamos įgyvendinti kuo anksčiau (potemė – ankstyvas ugdymas karjerai): *jeigu mes pradedam nuo anksti formuoti šitą dalyką vaikams, po truputėlį ir pasakoti, jie apsipranta ir tai pasidaro labai natūralus procesas. <...> kažkaip man atrodo, kad apskritai mes turėtumėm dirbti nuo pačių mažiausių vaikų, dar truputėlį kilti ir tada. Ir taip įsitraukia ir tie, iš nepalankios aplinkos, ir iš palankios aplinkos, ir atrodo, kad*

tada ir jiems didelė labai nauda būtų. (K10); su tais vaikais, jeigu dirbi iš anksto, nuo mažumės, jie kažkaip auga su tais žodžiais, su ta informacija. <...> jiems reikia kuo anksčiau rodyti, tiems vaikams. Jie išlaisvėja <...>, jiems bus labai lengva ir bendrauti, jie žinos jau kas čia vyksta, kaip kas. (K4) Ankstyvas ugdymas karjerai, padeda anksti formuoti mokinių karjeros supratimą ir tai tampa natūraliu mokymosi procesu.

Karjeros specialistų teigimu, svarbu taikyti metodus, padedančius nustatyti individualius 5 – 6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius ir interesus (potemė – mokinių poreikių, interesų nustatymo metodai): *Galbūt per stebėjimą, nes apskritai, kai va dabar su tais vaikais išvyksti į išvykas, tu matai jau, kaip vaikas reaguoja <...>. <...> būtų labai naudinga, kad karjeros specialistas stebėtų ir vaikų darbą tam tikrose pamokose, kur tas įsitraukimas. Mes jau tada galim pamatyti kažkokį vaiko susidomėjimą, kažkokius vaiko interesus. <...> testų įvairių atlikimas, reflektavimas apie tai, tą savęs pažinimą ir panašiai. Tai gal padaryti dažniau kažkokių apklausų, pasižiūrint, kas tuos vaikus domina, kokie yra jų interesai arba tiesiog, tada daryt per tuos renginius, kas jiems patinka, juos prisitraukti ir parodyti, kad mes galim tai pasiūlyti ir kažkaip tokia ta priemonė. (K10)*

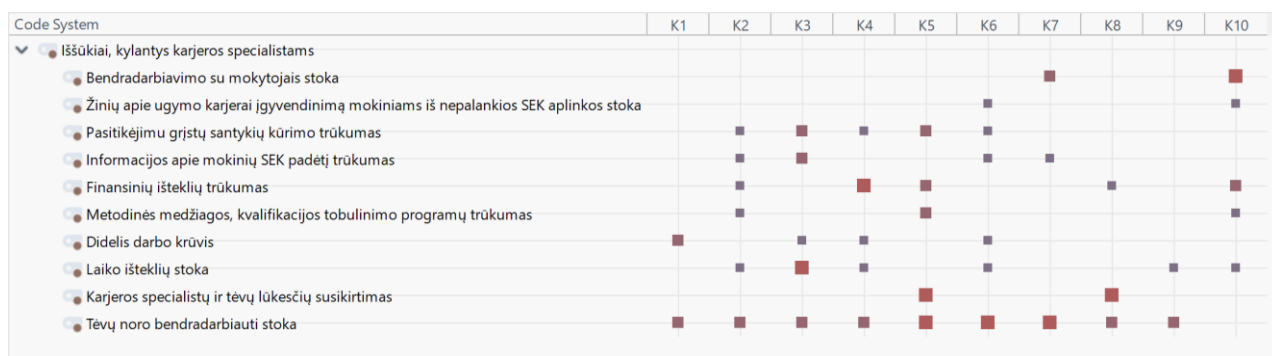
Apibendrinant, karjeros specialistai pabrėžia, kad siekiant efektyviau atliepti 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius, tikslinga taikyti tokias ugdymo karjerai strategijas ir metodus, kurie padėtų mokiniams įveikti nepalankios aplinkos veiksmų keliamus sunkumus ir sudarytų sąlygas sėkmingam karjeros kompetencijų ugdymui. Karjeros specialistai pastebi, kad įvairios skaitmeninės priemonės gali padėti lengviau ir greičiau identifikuoti mokinių poreikius, suteikti individualizuotą prieigą prie karjeros informacijos. Žaismingos ir įtraukiančios veiklos ir darbas grupėmis, didina mokinių susidomėjimą ir skatina aktyvesnį įsitraukimą į ugdymo karjerai veiklas. Norint sužadinti mokinių iš nepalankios SEK aplinkos susidomėjimą ir didinti patikėjimą savo pačių galimybėmis, veiksminga organizuoti edukacines išvykas, susitikimus su įkvepiančiais žmonėmis. Karjeros specialistai pabrėžia, kad tikslinga taikyti mokinių poreikių ir interesų nustatymo metodus, organizuoti individualias konsultacijas, o siekiant užtikrinti nuoseklų ir tęstinį ugdymo karjerai proceso įgyvendinimą, svarbu pradėti formuoti mokinių karjeros supratimą nuo mažens.

Tyrimo duomenų analizės metu nustatyta, kad vykdydami savo veiklą, karjeros specialistai susiduria su įvairiais iššūkiais (11 pav.), kurie riboja jų galimybes efektyviai teikti pagalbą 5–6 klasės mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos.

11 pav. Iššūkiai kylantys karjeros specialistams

Siekiant atskleisti, su kokiais iššūkiais karjeros specialistai susiduria dažniausiai ir kiek jie paplitę tarp tyrimo dalyvių, atlikta potemių matricos analizė (12 pav.).

12 pav. Iššūkiai kylantys karjeros specialistams (potemių matrica)

Potemių matricos analizės duomenys rodo, kad beveik visi karjeros specialistai susiduria su tėvų noro bendradarbiauti ir laiko išteklių stoka. Kiti dažnai įvardijami iššūkiai: pasitikėjimu grįstų santykių kūrimo, informacijos apie mokinių SEK padėtį, finansinių išteklių, metodinės medžiagos ir kvalifikacijos tobulinimo programų trūkumas, didelis darbo krūvis. Rečiausiai įvardijami iššūkiai: bendradarbiavimo su mokytojais ir žinių apie ugdymo karjerai įgyvendinimą mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos stoka, karjeros specialistų ir tėvų lūkesčių susikirtimas.

Karjeros specialistai teigia, kad 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos tėvai nėra linkę bendradarbiauti (potemė – tėvų noro bendradarbiauti stoka):

Tėvai nelabai įsitraukia į glaudų bendradarbiavimą <...>. (K2)

Ir jie nenori dažniausiai spręsti problemos. Jie bando telefonu, bijo akių kontakto, susitikimo, nes galbūt bijo, kad jie kažko nesupras, kad mes kažką pasakysim <...>. Ką dažniausiai ir bandom ištransliuoti, kad susitikimas, pokalbis, skambutis ar pagalba, tiesiog dėl tolimesnio mokymosi, visa tai yra tiesiog, kad mokiniui būtų geriau. O jie viskas, tada uždaro duris: „man nereikia, aš viską žinau“ <...>. Jeigu tada jau matai, kad kažkas ne aišku ir matai, kad čia jau reikia pasirinkti mokyklą ar kažką tai, kalbi su tėvais, nu paskambini ir pasikvieti: <...> „padėkit ir mums padėti jūsų vaikui“. Bet čia dar su tėvais būna <...>: „nu viskas gerai, darykit, ką jūs darot, man gerai.“ Nes aš viena, kaip karjeros specialistė, jeigu pasakysiu, kad aš noriu pakalbėti apie jūsų vaiko tolimesnį mokymąsi, tai jie žinokit: „tai tu ten ir kalbėkis jeigu tau reikia“ (K5)

yra kur tikrai kviesta tris kartus tėvai, tarkim, nes matai, kad tam mokiniui yra sudėtinga, tai žinai, kad nu ir karjerą sudėtinga bus susikurti ir tėvai neateina jau trečiąją kartą. Tai tada matai, kad toks esi bejėgis toje vietoje. (K9)

Iš tyrimo dalyvių atsakymų matyti, kad mokinių iš nepalankios SEK aplinkos tėvai vengia tiesioginio kontakto su karjeros specialistais, ignoruoja kvietimus įsitraukti į su vaiko ugdymu karjerai susijusių iššūkių sprendimą. Tyrimo dalyviai pastebi, kad mokinių iš nepalankios SEK aplinkos tėvai atsakomybę už vaiko ugdymą karjerai linkę perkelti karjeros specialistams. Toks tėvų neįsitraukimas riboja karjeros specialistų galimybes veiksmingai padėti mokiniams, kuriems parama yra ypač reikalinga. Tačiau be bendradarbiavimo stokos, tarp karjeros specialistų ir tėvų egzistuoja ir kitas

reikšmingas iššūkis – tyrimo dalyviai pastebi, kad karjeros specialistų ir tėvų požiūris į tolimesnį vaiko mokymąsi dažnai nesutampa (potemė – karjeros specialistų ir tėvų lūkesčių susikirtimas):

Iš nepalankios aplinkos <...> būna toks požiūris – mano vaikas turi būtinai baigti vidurinę mokyklą. Nepaisant to, kad jis ten vos ne už ausų tempiamas ir baigė pusmetį su kokiais trimis, keturiais neigiamais. <...> daugumos tėvų yra toks požiūris, kad kam čia ta profesinė, nereikia mano vaikui, tegul baigia vidurinę ir viskas. Ir toks būna kartais net užsispyrimas ir įsitikinimas tėvų. Čia paprasčiausiai yra būtent tų tėvų, neįgyvendintų lūkesčių krovimas savo vaikui. (K8)

daug yra stereotipų, kuriais jie vadovaujasi. <...> tėveliai kartais netgi blokuoja informaciją, iš karto eina į konfliktą, jeigu tu siūlai, kad mokinys pasvarstytų apie galimybę, tęsti mokymąsi profesinėje mokykloje. (K5)

Karjeros specialistų teigimu, lūkesčių susikirtimą lemia tėvų nuostata, kad profesinis mokymas yra mažiau vertingas. Tėvai įsitikinę, kad jų vaikas privalo baigti vidurinę mokyklą, nepaisant jo akademinų rezultatų ar individualių poreikių. Karjeros specialistai mano, kad šis nuomonių skirtumas kyla dėl to, kad tėvai linkę perkelti savo pačių neįgyvendintus lūkesčius vaikui.

Karjeros specialistai taip pat susiduria su iššūkiais bendradarbiaujant su mokytojais (potemė – bendradarbiavimo su mokytojais stoka):

mokytojai irgi neleidžia, nes jiems <...> labai svarbios pamokos <...>. Riboja galimybes ir tas karjeros specialistas turi dirbti, bet kaip dirbti – neaišku, <...> mokytojai neduoda tų pamokų <...>, nes nukenčia ugdymas. (K7)

su mokytojais labai trūksta tokio bendradarbiavimo <...>, nes kiekvieno dalyko mokytojas visą laiką galvoja, kad jo dalykas yra pats svarbiausias. Ir taip ir gaunasi, kada tu nori ateiti, atsiųsti kažkokį žmogų, pasiimti vaikus į išvykas <...>, vėl ta karjeros specialistė ima tuos vaikus iš tų mūsų rimtų pamokų, kur mes čia rimtai dirbam <...>. (K10)

Iš karjeros specialistų atsakymų matyti, kad mokytojai, sutelkdami dėmesį tik į savo dėstomus dalykus riboja ugdymo karjerai veiklas, laikydami jas trukdančiomis pagrindiniam ugdymo procesui. Šis iššūkis atskleidžia ir gilesnę problemą – ribotą mokytojų įsitraukimą į mokinių karjeros kompetencijų ugdymą. Galima daryti prielaidą, kad nors ugdymo karjerai turinio integravimas į bendrąsias ugdymo programas yra rekomenduojamas, praktikoje jis dažnai nėra įgyvendinamas, o pats ugdymas karjerai vis dar suvokiamas kaip siaura, tik karjeros specialistui priklausanči veiklos sritis.

Karjeros specialistų galimybes padėti mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos riboja tai, kad karjeros specialistai negauna informacijos apie mokinių SEK padėtį (potemė – informacijos apie mokinių SEK padėtį trūkumas):

Nu mes gaunam informaciją tik kas yra specialiųjų poreikių vaikai, o kas ten iš globojamų ar neglobojamų vaikų, tai tokios bendros informacijos ne gaunam <...>. (K7)

mes tos situacijos tokios realios, jeigu ten tas vaikas kažkoks yra neproblematiškas, nelabai atsiskleidžiantis, nelabai norintis pasakoti, mes jos labai ir nežinom. <...> nu tai ką, tu tos realios situacijos nežinai, jeigu tau ir niekas iš šono nepasako, kad: „žiūrėk, čia šitam vaikui

reikia pagalbos, čia gal šitam gali padėti ir taip toliau. “ Tai va, nebent tu turi ten kokias penkias klases, tada su auklėtojo pagalba ar administracijos pagalba gali išsiaiškinti, kuriam vaikui reikia <...> pagalbos. (K3)

kaip karjeros specialistė, tai nesu ta, kaip socialinis pedagogas, kad prieščiau prie tų pačių intymiausių ir arčiausiai tokių, iš tikrųjų, žmonių, jų problematikos, nes tai yra socialinio pedagogo darbas. Aš tik kaip pagalbos specialistas galiu įsijungti, kas su mano dalyku susiję. (K2)

Karjeros specialistai teigia, kad yra informuojami tik apie specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius, o informacijos apie mokinių SEK padėtį prieinamumas priklauso nuo glaudaus bendradarbiavimo su mokyklos administracija, klasių vadovais ir socialiniais pedagogais. Karjeros specialistai teigia, kad jiems trūksta informacijos ir apie ugdymo karjerai įgyvendinimą šiai mokinių grupei (potemė – žinių apie ugdymo karjerai įgyvendinimą mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos stoka): *būna man, net nežinau kitą kartą, kaip elgtis, kai yra tokių vaikų <...>. (K6); kaip dirbti su vaikais, kurie yra iš nepalankios aplinkos. Vis tiek, šiek tiek galbūt mažesnė dalis tokių vaikų ir kartais tu nežinau, kaip ir ką. (K10)* Sėkmingai įgyvendinti ugdymo karjerai veiklas trukdo ir tai, kad karjeros specialistams trūksta metodinės medžiagos ir kvalifikacijos tobulinimo programų, kurios padėtų įgyti daugiau žinių, kaip veiksmingai organizuoti ugdymą karjerai 5–6 klasės mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos (potemė – metodinės medžiagos, kvalifikacijos tobulinimo programų trūkumas):

Gal, sakyčiau, kažkokie turėtų būt mokytojams <...>, karjeros specialistei <...> rekomendacijos ir nurodymai, kaip dirbti su vaikais, kurie yra iš nepalankios aplinkos. (K10)

2014 metais <...>, tai kokie ten buvo siųsti vadovėliai, užduotys, žaidimai ir taip toliau, per tiek metų, iki pat dabar, beveik nieko nėra. Šiaip metodinės medžiagos reikia. Ir dar, ko man trūksta, <...> pastaruoju metu nėra kaip kelti kvalifikaciją. <...> labai yra pamirštama penkta – šešta klasės, ir dar labiausiai pradinukai.. Vyresniems taip, bet penktų – aštuntų klasių tai kažkaip nublanksta. (K5)

Iš tyrimo dalyvių atsakymų matyti, kad karjeros specialistams trūksta metodinių gairių, kaip atliepti šios mokinių grupės poreikius, o dauguma kvalifikacijos tobulinimo programų nukreiptos į vyresniųjų klasių mokinių ugdymą karjerai.

Tyrimo duomenų analizės metu nustatyta, kad vienas pagrindinių iššūkių, su kuriuo susiduria karjeros specialistai – laiko išteklių stoka (potemė – laiko išteklių stoka): *laiko nepakanka tiesiog apimti visų tų klasės grupių. <...> dažniausiai nukenčia kokios šeštos klasės arba kaž kurios kitos klasės per tuos mokslo metus. (K9); Taip, mes iš tikrųjų kažkokio laiko, mes jo praktiškai neturim <...>. (K2); aš laiko nebeturiu tiek su jais būti tiek, kiek yra priskirta. <...> jeigu aš gyvenimo įgūdžių mokytoja, tai aš tas klases, kurias turiu per gyvenimo įgūdžius, tai aš juos dar pritempiu, vienaip ar kitaip, ar ne, per pamoką, vieną, kitą, o tų, kurių neturiu, tai jie gauna tiek, kiek gauna. (K3)* Tyrimo dalyvių teigimu, laiko išteklių stoka yra esminė kliūtis, ribojanti karjeros specialistų galimybes skirti pakankamai dėmesio kokybiškam ugdymo karjerai įgyvendinimui. Dėl šios priežasties karjeros specialistai integruoja ugdymo turinį į savo dėstomų dalykų programas, tačiau mokiniai, kuriems šios pamokos nevykdomos, yra mažiau įtraukiami į ugdymo karjerai procesą. Sklandų ugdymo karjerai veiklų įgyvendinimą apsunkina didelis karjeros specialistų darbo krūvis (potemė – didelis darbo krūvis):

Jeigu tu vienas dirbsi su klase, tarkim, mano atveju, aš esu karjeros specialistas mokykloje, aš esu visiems vaikams, karjeros specialistas. Aš visų klasių vaikų nepažįstu, nežinau jų tėvų, nežinau jų mokytojų, nes yra virš tūkstančio vaikų. <...> aš manau, visų karjeros specialistų čia yra toks darbas, kad mes dirbam su labai daug vaikų. (K1)

nes tiek, kiek mes nueiname pas vaikus, tai yra labai mažai. Tai jeigu, pavyzdžiui, kaip aš, turiu aštuonis šimtus vaikų, nu tai praktiškai be šansų yra kiekvieną paklausinėti ir išsiklausinėti. (K3)

netgi tas visas lenteles išpildyt, jeigu mokykloje daugiau negu vienas komplektas klasių, tai faktiškai yra nelabai įmanoma tiek, kiek tu dirbi, ten pasidaryti. Aš turiu omenyje, ten pagal visus normatyvus, tos rekomendacijos visos, kiek valandų ugdymui karjerai, tada kiek valandų veiklinimui, kiek informavimui, kiek konsultavimui, pagal koncentrus skirtingus. Tai daug kur nespėji tiek net padaryti. (K6)

Nu būna dienų, kad tikslingai sakau, aš pasikviečiu keletą specialistų ir mes „pravarom“. Jeigu matau, kad reikia, nes kitaip neišeina, kad daugiau apimti, didesnę mokinių skaičių, tai pasikviečiu į pagalbą ir mes tada jau praeinam po devynias – dešimt klasių, per vieną dieną. (K4)

Tyrimo dalyviai pastebi, kad dėl didelio darbo krūvio, karjeros specialistams sunku užtikrinti nuoseklaus ir kokybiško ugdymo karjerai įgyvendinimą visoms mokinių grupėms. Karjeros specialistų darbas apima daugybę skirtingų veiklų, kurias pagal nustatytus normatyvus būtina įgyvendinti, tačiau dėl didelio mokinių skaičiaus (vienam karjeros specialistui priskirta nuo 800 iki 1000 mokinių) ir laiko išteklių stokos, šių normatyvų įgyvendinimas tampa sudėtingas. Dėl šios priežasties karjeros specialistai imasi supaprastintų sprendimų, kurie stokoja individualumo, o pats ugdymo karjerai veiklų įgyvendinimas įgauna paviršutinišką pobūdį. Tyrimo dalyviai teigia, kad laiko išteklių stoka ir didelis darbo krūvis riboja karjeros specialistų galimybes kurti pasitikėjimu grįstus santykius (potemė – pasitikėjimu grįstų santykių kūrimo trūkumas) su 5–6 klasės mokiniais iš nepalankios SEK aplinkos:

Per mažai laiko, iš tikrųjų, ir to artimo kontakto, ryšio su jais nespėji užmegzti labai. (K6)

Turi su vaikais susipažinti, jeigu nori individualiai kalbėtis. <...> tu turi su jais susidraugauti, būti įvairiose situacijose, kad jie ateitų pas tave individualiai <...>. Jie nelabai dar kreipiasi, nes ne visada aš būnu, ne kiekvieną dieną. Jeigu aš būčiau kiekvieną dieną – taip <...>. Mes labai retai kada susitinkam. (K4)

reikia užmegzti ryšį, kad čia yra toks mokytojas ir kad galima susisiekti, ir faktas tas, kad kas turi ne vieną mokyklą, tai vėl sudėtinga: „tai kada čia ji, tas specialistas ten būna?“ Tai vėl neaišku...(K2)

nes tiek, kiek mes nueiname pas vaikus, tai yra labai mažai. Tai jeigu, pavyzdžiui, kaip aš turiu – aštuonis šimtus vaikų, nu tai praktiškai be šansų yra <...>. Ir jie labai neatvirauja, jeigu su jais neužmezgi ryšio, o neužmezgi ryšio tada, kai pas juos mažai eini. (K3)

aš turiu draugų, kolegų, <...> kurios yra atvažiuojančios į tam tikras ugdymo įstaigas, tai jos lygiai taip pat sako: „tu nerandi kontakto su jais, tu ateini, atidirbi ir tu išeini.“ <...>

nes jeigu aš esu tik ateinantis iš išorės, vieną savaitę būnu, kitą savaitę ne, ir neaišku kaip čia ką, atidėstau pamoką ir išeinu, nu tai čia yra labai sunku. (K5)

Tyrimo dalyvių teigimu, pasitikėjimu grįstų santykių kūrimas tarp karjeros specialisto ir 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos yra būtina sąlyga sklandesniam individualių konsultacijų teikimui ir gilesniam mokinių asmeninių sunkumų supratimui, poreikių atliepimui. Tačiau dėl didelio darbo krūvio, laiko išteklių stokos ir nereguliaraus buvimo ugdymo įstaigose, karjeros specialistams sunku užmegzti pasitikėjimu grįstus santykius, todėl mokiniai vengia kreiptis pagalbos individualiai.

Tyrimo dalyviai teigia, kad viena iš pagrindinių kliūčių, kuri riboja karjeros specialistų galimybes įgyvendinti prasmingas ir įtraukiančias ugdymo karjerai veiklas – materialinių ir finansinių resursų trūkumas (potemė – finansinių išteklių trūkumas):

Aš dirbu [rajono pavadinimas], 50 kilometrų nuo [miesto pavadinimas], jiems duoti yra jau sunkiau. Nes ne privažiuosi, nuvažiuosi, parvažiuosi, nėra tų autobusiukų, tai kainuoja, o norėtusi vežti daugiau mokinių, kad jie pamatytų visi. Tiesiog nėra galimybių, jie yra toliau nuo miesto. (K4)

yra tam tikri lektoriai, kurie yra šitų vaikų, šitos kartos herojai, juos prisikviesti dažniausiai kainuoja ir tikrai ne maži pinigai. Tai dažniausiai, jeigu mes gaunam, tuos nemokamus pranešėjus <...>. Bet jeigu <...> tu nori žmogaus, kuris įkvėptų ir būtų matomas, žinomas <...> tai jie jau prašo atlygio. (K5)

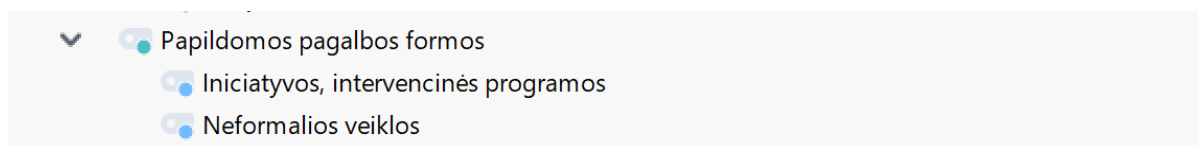
žaidimų trūksta, kortelių visokių įvairiausių, pokalbiams, diskusijoms kažkokioms. Tiems patiems motyvacijos, iš tikrųjų, ugdymui, visko reikia. (K2)

Gal patys finansiniai resursai, sakyčiau irgi, čia turbūt būtų gal pagrindinis toks jau aspektas, vien dėl to, kad tai yra sunkiau dėl išvykų organizavimo arba pasikvietimo į svečius kažką. <...> turėjau tokią jau praktinę situaciją, kur norėjau <...>, kad edukacija vyktų mokykloje. Bet ji kainuoja labai didžiulius pinigus <...>. Pas mus nėra numatyta pinigų tokiems dalykams ir viskas. Ir automatiškai, mes prarandam tokią edukaciją, vaikai praranda tą galimybę susipažinti ir pamatyti. Tai va pagrindinį dalyką, tai gal ir dabar galėčiau akcentuoti tuos finansinius resursus. (K10)

Iš tyrimo dalyvių atsakymų matyti, kad finansinių išteklių trūkumas trukdo organizuoti mokinių išvykas, pasikviesti įkvepiančius lektorius. Be to, stinga žaidimų, edukacinių priemonių bei galimybių naudotis transportu, ypač mokykloms, esančioms ne miesto teritorijoje.

Apibendrinant, tyrimo duomenų analizės metu nustatyta, kad karjeros specialistai susiduria su įvairiais iššūkiais, kurie riboja jų galimybes veiksmingai atliepti 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius. Dėl didelio darbo krūvio, laiko išteklių stokos ir darbo daugiau nei vienoje ugdymo įstaigoje, karjeros specialistams sunku užmegzti pasitikėjimu grįstus santykius su mokiniais. Karjeros specialistai negauna informacijos apie mokinių SEK padėtį, stokoja profesinių žinių, apie ugdymo karjerai įgyvendinimą 5–6 klasės mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos. Ugdymo karjerai proceso įgyvendinimą apsunkina bendradarbiavimo su mokytojais ir mokinių tėvais stoka, o finansinių išteklių trūkumas riboja karjeros specialistų galimybes organizuoti turiningas ir mokinių poreikius atliepiančias ugdymo karjerai veiklas.

Karjeros specialistai, atsižvelgdami į 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos patiriamus sunkumus siūlo, kokia papildoma pagalba ir parama galėtų padėti efektyviau atliepti šios mokinių grupės poreikius (13 pav.).

13 pav. Papildomos pagalbos formos

Tyrimo dalyviai sutaria, kad siekiant geriau atliepti 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius, svarbu sudaryti sąlygas mokiniams dalyvauti mokykloje organizuojamose neformaliuose veiklose (potemė – neformalios veiklos):

Aš tai, pavyzdžiui, galvoju, kažkaip apie patį neformalų švietimą, taip mes turim tų nemokamų būrelių ir panašiai, bet labai būtų gal skatintina, kad jų būtų daugiau ir didesnė įvairovė pasirinkimo. (K10)

Pirmiausia tai yra kažkokios veiklos. Bet aš kalbu apie tas veiklas, kurios jiems nekainuotų arba labai minimaliai <...>. (K5)

žinau, kad kai kurie vaikai tikrai, va iš tokios socialiai pažeidžiamos aplinkos, lanko atvirą jaunimo centrą. Tai šitas, manau, labai padeda po pamokų. Tai galimybės įsitraukti į tuos būrelius ar veiklas po pamokų, pamatymas kitų dalykų, kitokio gyvenimo <...>. <...> papildomos pagalbos tai ir būtų – popamokinės veiklos. (K9)

Ką dar siūlom, šitiems vaikams, tai dažniausiai lankyti kuo įvairesnius būrelius, tuos, kuriuos siūlo mokykla, nes juos galima lankyti nemokamai. <...> nes tai yra vienintelė galimybė jiems kažką pamatyti kito. Aišku, kuo daugiau veiklų šitiems vaikams pritraukti <...>. (K1)

Karjeros specialistų teigimu, papildomų popamokinių veiklų mokyklose reikėtų daugiau, jos turėtų būti kuo įvairesnės ir finansiškai prieinamos. Tyrimo dalyviai pabrėžia, kad tokių neformalių veiklų organizavimas padėtų kompensuoti dėl nepalankios SEK aplinkos veiksmų kylančius sunkumus, geriau pažinti save ir savo interesus. Be to, naudinga įgyvendinti įvairias iniciatyvas ir intervencines programas, nukreiptas į šią mokinių grupę (potemė – iniciatyvos, intervencinės programos):

gal skatinimo kokią programą <...> motyvacijai. Būna kitose mokyklose <...> laimi kažkokią kelionę ar edukaciją. Tai va, gal būtų kažkoks toks paskatinimas tiems vaikams, daryti ir atlikti ten tas užduotis, domėtis <...>. (K7)

Su [įstaigos pavadinimas] vykdome projektą <...>. Yra studentai, kurie būna mentoriais vaikams, kuriems yra sudėtingiau, iš sudėtingų šeimų, atskirtyje kurie yra. Ir tada, jie visus metus susitinka su tais vaikais, padeda ruošti pamokas, būna mokykloje susitinka. <...> studentas arba studentė, padeda mokiniui, kuriam yra sudėtinga <...>. <...> būna, kad studentas paskambina ir pasako: „iš šito mokinio išgirdau, kad klasėje tokia problema, patikrinkit“. Labai gaunam tokių signalų. Dar pastebėjom, kad sumažėjo patyčių. (K5)

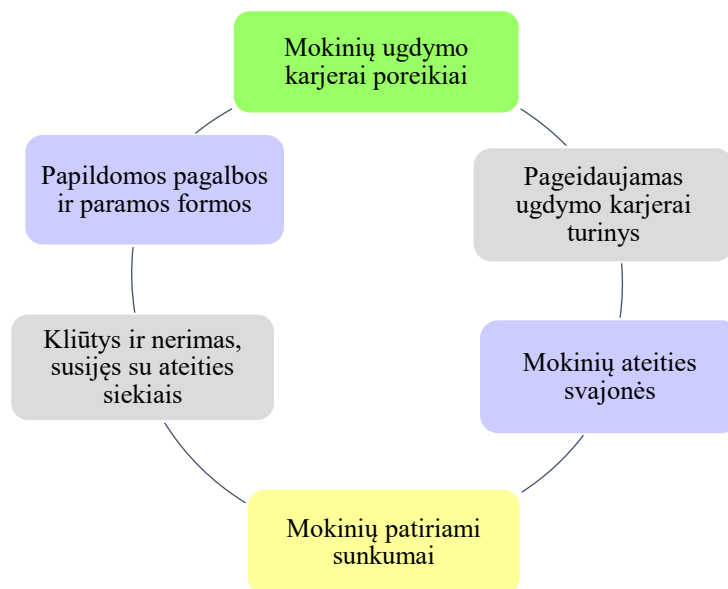
projektų kažkokių, kad vaikai turėtų galimybę pasireikšti ir išbandyti save <...>. Kitas dalykas, apskritai tas toks gal tarpinstitucinis bendravimas dar turėtų būti didesnis, kad su visokiais socialiniais darbuotojais ir psichologais, ugdymo karjerai specialistais, kažkokiomis jaunimo organizacijomis, kad daugiau įtraukti, padaryti renginių, kad tuos vaikus prisikviesti kalbėtis, tiesiog išgirsti juos. Galbūt daryti apskritai daugiau... Tai va, daugiau irgi gal tėvų įsitraukimo kažkokių iniciatyvų. (K10)

Karjeros specialistų siūlomos iniciatyvos ir intervencinės programos apima skatinimo programas, didinančias mokinių iš nepalankios SEK aplinkos motyvaciją domėtis karjera, mentorystės projektus, kuriuose vyresni studentai teikia individualią paramą ir bendrauja su mokiniais. Taip pat, tyrimo dalyviai pabrėžia, kad svarbus tarpinstitucinis bendradarbiavimas, įtraukiant socialinius darbuotojus, psichologus ir jaunimo organizacijas, iniciatyvos, skatinančios tėvų įsitraukimą.

Apibendrinant, karjeros specialistai teigia, kad siekiant geriau atliepti 5–6 klasės mokinių iš SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius, svarbu organizuoti neformalias veiklas, įgyvendinti įvairias iniciatyvas ir intervencines programas, kurios padėtų kompensuoti dėl nepalankios SEK aplinkos veiksmų kylančius sunkumus.

3.2. Interviu su 5–6 klasės mokiniais iš nepalankios SEK aplinkos

Interviu su mokiniais analizės metu nustatytos penkios dominuojančios temos (14 pav.), kurios apibūdina esminius 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai aspektus. Šios temos apima: mokinių ateities svajones, patiriamus sunkumus, su ateities siekais susijusį nerimą ir galimas kliūti, mokinių ugdymo karjerai poreikius ir pageidaujamą ugdymo karjerai turinį, papildomas pagalbos ir paramos formas.

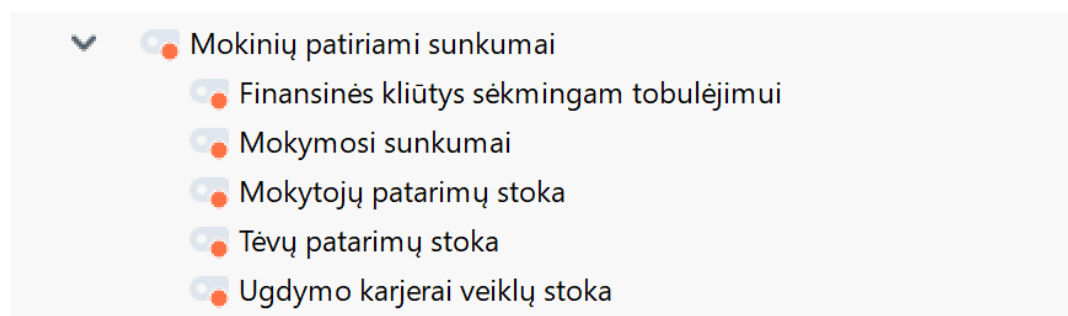

14 pav. Teminės analizės rezultatai (interviu su 5–6 klasės mokiniais iš nepalankios SEK aplinkos)

Kalbėdami apie ateities svajones, mokiniai įvardijo labai konkretų tikslą – įgyti profesiją (potemė – profesijos įgijimas): *Aš norėčiau būti mokytoja, lietuvių mokytoja (M1); <...> policininku norėčiau. (M2); Lenktynininku ir nežinau, koku nors savininku verslo. (M3); „Tatuiruotoju“. (M4); policininku (M5); Krepšininku. (M6); Gal statybininku. (M7); Gal veterinare. (M8)* Mokinių profesiniai siekiai grindžiami mėgstamomis veiklomis, laisvalaikio patirtimis ar asmeniniu domėjimusi tam tikra sritimi

(potemė – profesijos pasirinkimo motyvai): *Nes man labiausiai patinka lietuvių pamokos. (M1); Man patinka kurti piešinius. (M4); Nes policininkas, tai tiesiog, kaip matau, labai intensyvus darbas ir jis man tiesiog, patiktų. (M5); Dėl to, kad man patinka mėtyti į krepšį ir patinka žaisti. (M6); Nes labai patinka konstruoti ir užsiiminėti tokiais, kaip ir konstravimais, patinka pjaustyti. Šiaip mamai kažką padedu padaryti, toks namų meistrėlis būnu. (M7)* Iš tyrimo dalyvių atsakymų matyti, kad mokinių profesijos pasirinkimo motyvai nėra grindžiami nuodugniu profesijų pažinimu, o labiau remiasi emociniu ryšiu su tam tikromis veiklomis, teigiamomis asmeninėmis patirtimis. Šie mokinių atsakymai atskleidžia, kad mokinių profesijos pasirinkimo motyvai nėra paremti realistišku profesinės ateities suvokimu, o yra labiau spontaniški, intuityvūs ir susiję su tuo, kas jiems atrodo artima, pažįstama, patrauklu.

Tyrimo duomenų analizės metu nustatyta, kad 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos patiria sunkumų, kurie riboja mokinių galimybes tobulėti, slopina motyvaciją mokytis, pasitikėjimą savimi ir savo gebėjimais (15 pav.).

15 pav. 5 – 6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos patiriami sunkumai

Mokinių teigia, kad dėl ribotų šeimos finansinių galimybių, negali lankyti papildomų veiklų (potemė – finansinės kliūtys sėkmingam tobulėjimui) padedančių tobulėti dominančioje srityje:

Tėvai gali neturėt pakankamai pinigų išleisti tave į brangesnius būrelius, nes brangiai kainuoja krepšinio apranga, ten „kedai“ krepšinio. Tada jie negali siekti, ko jie patys nori. Jo, esu. Neleido mama krepšinio mokyklos lankyti, nes brangiai kainuoja. (M6)

Mokinių atsakymuose pabrėžiama, kad finansinių išteklių trūkumas gali reikšmingai riboti mokinių galimybes įsitraukti į papildomas, jų interesus atitinkančias veiklas, kurios svarbios asmeniniam tobulėjimui ir būsimai karjerai.

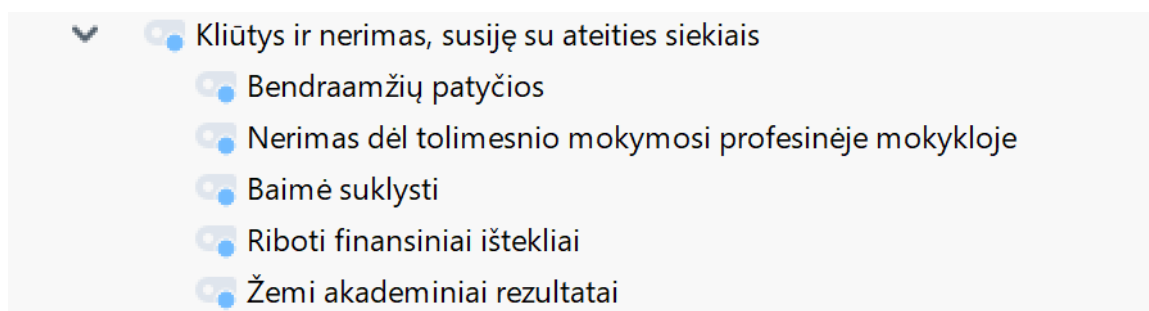
Tyrimo duomenų analizės metu nustatyta, kad mokiniai susiduria su mokymosi sunkumais (potemė – mokymosi sunkumai), ypač matematikos srityje: *Matematika man sunkiai sekasi (M1); matematikos testai būna sunkūs, prieš testus stresuoja labai. Arba gauni blogus įvertinimus. (M2); Man matematika nesiseka. (M8)* Mokiniai teigia, kad jiems sunkiai sekasi matematika, o tai kelia stresą, baimę dėl prastų įvertinimų, nesėkmės jausmą. Mokymosi sunkumai ir žemi akademiniai rezultatai gali slopinti mokinių motyvaciją mokytis, pasitikėjimą savimi ir savo gebėjimais, formuoti neigiamą požiūrį į mokslą.

Mokiniai pastebi, kad tėvai ir mokytojai retai kalbasi su jais apie mokinių ateitį ir karjerą (potemės – mokytojų patarimų stoka; tėvų patarimų stoka): *Šeimos nariai nelabai kalba. Nu kartais kalba, bet labai mažai. Mokytojai tai nelabai kalba. Mokytojai tai nekalba, mes nesakom mokytojams kuo norim būti, jie mokina tik ir viskas. (M1); tėvai kalba, bet retai <...>. Apie mokymąsi tai nekalba ir apie*

darbą irgi ne. (M2); Šiaip nelabai kalba ir nieko nepataria. (M3); Mokytojai nepataria nieko. (M4); <...> su mokytojais labai retai, kai paklausia tik nebent. (M5); Mokytojai tai nieko nepataria (M6); O su mokytojais nekalbam. (M7); mokytojai irgi dar ne. Nieko nepataria. Tėvai dar ne ir mokytojai irgi dar ne. Nieko nepataria. (M8) Iš tyrimo dalyvių atsakymų matyti, kad mokiniai stokoja tėvų ir mokytojų įsitraukimo, kryptingo dialogo apie karjerą, tolimesni mokymąsi ir darbą. Pasak mokinių, mokytojai apsiriboja formaliu mokymu, nesidomi mokinių siekais arba neinicijuoja pokalbių apie karjerą. Tuo tarpu tėvai, nors kartais kalbasi su vaikais, tačiau tai daro retai, nekryptingai. Dėl šių sunkumų 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos, planuodami savo ateitį, gali jaustis neužtikrinti, neturėti aiškos karjeros vizijos.

Nors mokiniai teigia, kad mokykloje dalyvauja ugdymo karjerai veiklose, kurias veda karjeros specialistas, tačiau pabrėžia, kad tokios veiklos mokykloje vyksta retai (potemė – retai vyksta ugdymo karjerai veiklos): *Man patinka, bet mažai būna (M1); Mokykloje būna, bet dabar tai labai retai. Būdavo kažkada daugiau. (M4); [Karjeros specialistės/-o vardas] kartais pavaduoja pamokas, tai praveda, bet labai retai. (M5); Jo, kartais, bet nežinau, mažai būna. (M6); tokių veiklų mažai vyksta. (M8)* Iš tyrimo dalyvių atsakymų matyti, kad mokiniai dalyvauja ugdymo karjerai veiklose ir jas vertina pozityviai, tačiau veiklų įgyvendinimo dažnumas mokiniams nėra pakankamas.

Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos galvodami apie savo ateities siekius išvelgia įvairių kliūčių arba patiria nerimą dėl įvairių veiksnių (16 pav.), kurie gali reikšmingai riboti jų galimybes siekti tikslų, mažinti motyvaciją ir pasitikėjimą savimi.

16 pav. Kliūtys ir nerimas, susiję su ateities siekais

Kalbėdami apie su ateities siekais susijusias kliūti, mokiniai išreiškė susirūpinimą dėl bendraamžių patyčių (potemė – bendraamžių patyčios): *gali draugai, nu pasakai ir šaiposi, nu sako, kad nepasieksi, tai trukdo. (M2); tie, kurie tavęs nemėgsta, gali tyčiotis iš tavęs. (M8)* Mokinių susirūpinimas dėl bendraamžių patyčių atskleidžia, kad jie jaučia socialinį pažeidžiamumą ir nepasitikėjimą savimi.

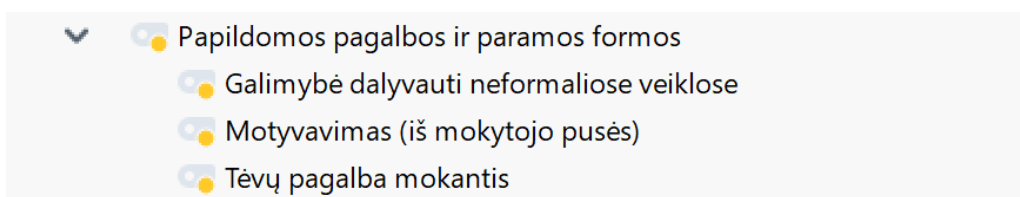
Mokiniai nerimauja dėl ribotų finansinių išteklių, kurie kelia nežinomybę dėl ateities ir su profesija susijusių išlaidų (potemė – riboti finansiniai ištekliai): *Pinigai. Nes pinigų sunku gauti, o šeima jeigu turi, pavyzdžiui, vaikų, tai sunku tada. Tai taip, kad ir pinigų rizika yra, kad neužteks. Ir visokių ten, ir padangos, ir kuras, ir pačią mašiną sutvarkyt reikės labai daug pinigų. (M3)*

Tyrimo duomenys atskleidė, kad 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos patiria baimę suklysti (potemė – baimė suklysti): *Kad kažkas nepasisektų. Gal ne taip kažką padarysiu ir bus blogai. (M4); Kad aš galiu kažko pridaryt negero. (M7)* Iš mokinių atsakymų matyti, kad mokiniai nerimauja, jog gali padaryti klaidų ar priimti neteisingus sprendimus, kurie turėtų neigiamų pasekmių.

Remiantis mokinių baime suklysti, galima daryti išvadą, kad tai susiję su 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos nepasitikėjimu savimi, žema saviverte.

Mokiniai nerimauja dėl žemų akademinių rezultatų (potemė – žemi akademiniai rezultatai), kurie gali tapti reikšminga kliūtimi siekti pageidaujamos profesijos: *Kad nesiseks mokytis ir tada negalėsiu būti mokytoja (M1); Nežinau, gal pažymiai labiau tų dalykų, kurie man nesiseka, gali sugadinti vidurkį. (M7)* Tyrimo dalyvių pasisakymai atskleidžia, kad mokinius neramina tolimesnio mokymosi pasirinkimai, ypač sprendimas tęsti mokslus profesinėje mokykloje (potemė – nerimas dėl tolimesnio mokymosi profesinėje mokykloje): *Yra „biški“ toks nerimas, nes aš norėčiau po aštuonių klasių eiti į profesinę mokyklą. (M7)*

Tyrimo duomenų analizės metu nustatyta, kad 5–6 klasės mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos reikalinga su karjeros ugdymu susijusi papildoma pagalba ir parama (17 pav.).

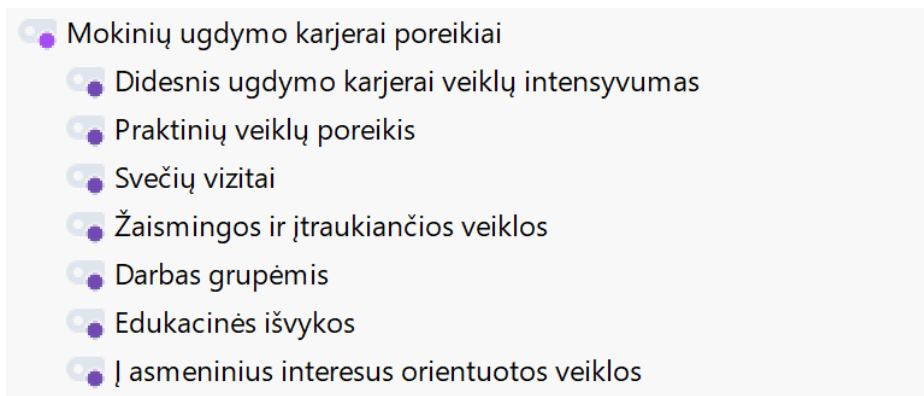

17 pav. Papildomos pagalbos ir paramos formos

Atsižvelgiant į tai, kad 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos turi ribotas galimybes dalyvauti patirtį turtinančiose veiklose, kaip papildomą pagalbą, padedančią siekti savo ateities svajonių, mokiniai nurodė galimybę lankyti neformalias veiklas (potemė – galimybė dalyvauti neformaliose veiklose): *eiti į būrelį kažkokį <...>. Nu pavyzdžiui būreliai, nes ten tave išmokytu geriau ir galėtum profesionalėnis tapti. (M6)* Mokinių teigimu, būrelių lankymas padeda įgyti papildomų žinių ir įgūdžių, kurie padėtų geriau pasirengti ateičiai, tobulėti.

Kalbant apie papildomą paramą, 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos pabrėžia mokytojų vaidmenį, kaip svarbų motyvacijos šaltinį (potemė – motyvavimas iš mokytojo pusės): *Motyvacija padėtų, kad jie pamotyvuotų. (M5)* Motyvavimo iš mokytojų pusės poreikis atskleidžia, kad mokytojų įsitraukimas ir skatinimas yra svarbus veiksnys mokinių motyvacijos stiprinimui. Mokiniai teigia, kad jiems reikalinga tėvų pagalba mokymosi procese (potemė – tėvų pagalba mokantis): *Iš tėvų, kad padėtų mokintis matematikos arba kitus dalykus, kurie nesiseka. (M1); Stropiau mokytis, kad padėtų man (M3); Man nelabai sekasi anglų, tai galėtų padėti, užduočių kažkokių, nes tėvai moka tik lietuviškai. (M6); Tėvai galėtų padėti, pasikalbėti apie mokslus, kas nesiseka, padėti tas užduotis padaryti. (M8)* Iš mokinių atsakymų matyti, kad tėvų pagalba atliekant užduotis, kalbantis ir aiškinantis nesuprantamus dalykus, jiems yra svarbi ir labai reikalinga.

5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos, kalbėdami apie savo ugdymo karjerai poreikius daugiausiai dėmesio skyrė ugdymo karjerai veiklų įgyvendinimo formoms (18 pav.).

18 pav. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikiai

Kalbėdami apie priimtinausias ugdymo karjerai veiklų organizavimo formas, 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos dažniausiai mini darbą grupėmis (potemė – darbas grupėmis): *Man labiausiai patinka, kai mes einam su grupe pas [karjeros specialistės/-o vardas]. (M1); Gal su grupe. Tai tada daugiau išmoksti bendrauti su draugais (M2); Mažoj grupelėj su draugais (M3); Dirbti su maža grupele labiau patinka (M4); Su grupelėmis, tiesiog komandos darbas įdomiau. (M5); Mažoje grupelėje. Nes didelėse grupėse yra tie lyderiai visados, o mažose pasiskirstom keliomis rolėmis ir viskas. (M6); Man patiktų grupelėse, todėl kad tu gali su draugais pasikalbėti, padaryti tai normaliai ir kitus dalykus gali. Tu gali sužinot daugiau apie tą profesiją, pasikalbėti, padiskutuoti, kas tinka, kas netinka. Kodėl, ir kam, ir kas. (M7); Su grupelėm, nu su draugais. Nes tu pažįsti draugus, gali su jais pasikalbėti. (M8)* Iš tyrimo dalyvių atsakymų matyti, kad darbas grupėmis prisideda prie didesnio mokinių įsitraukimo ir aktyvesnio dalyvavimo ugdymo karjerai veiklose. Mokiniai vertina galimybę bendradarbiauti su bendraamžiais, nes tai skatina tarpusavio komunikaciją, diskusijas, dalijimąsi nuomonėmis. Mažose grupėse mokiniams lengviau pasiskirstyti vaidmenimis, kiekvienas gali jaustis išgirstas, o tai padeda kurti pozityvesnę mokymosi aplinką.

Tyrimo duomenų analizės metu nustatyta, kad 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos pageidauja didesnio ugdymo karjerai veiklų intensyvumo (potemė – didesnis ugdymo karjerai veiklų vykdymo intensyvumas): *Man patiktų, kad būtų daugiau tos pamokos. (M1)* Atsižvelgiant į tai, kad mokiniai pageidauja, jog ugdymo karjerai veiklos būtų vykdomos dažniau, galima daryti prielaidą, kad mokiniai vertina šias veiklas, kaip reikalingas, o ugdymas karjerai yra svarbi mokinių patirties dalis.

Kalbėdami apie tai, kokios veiklos jų nuomone padėtų geriau pasiruošti ateičiai, mokiniai nurodė, kad jiems reikalingi praktiniai įgūdžiai (potemė – praktinių veiklų poreikis): *Kad galėčiau pasiekti, tai reikėtų man fiziškai sportuoti, psichologiškai ir mokintis vairuoti. (M3); Norėčiau daugiau dailės pamokų. Daugiau dailės pamokų. (M4); Daugiau treniravimosi, kamuolio varinėjimo ir metimo. Man prireiktų tiesiog, gal daugiau praktikos. Daugiau veiklų norėčiau mokykloje, kas mes daugiau praleistume laiko krepšinį žaisti, o ne kažkokias estafetes daryt. Daugiau treniravimosi. (M6)* Iš mokinių atsakymų matyti, kad mokiniams svarbu praktiškai išbandyti tam tikras veiklas – sportuoti, piešti, treniruotis, tobulinti konkrečius gūdžius. Šie pasisakymai atskleidžia, kad į informacijos perdavimą orientuotos ugdymo karjerai veiklos mokiniams gali būti nepakankamos, mažiau patrauklios.

Be praktinių veiklų poreikio, mokiniams svarbios žaismingos ir įtraukiančios veiklos (potemė – žaismingos ir įtraukiančios veiklos). Mokiniai pabrėžia, kad jiems patinka užduotys, kurios įtraukia,

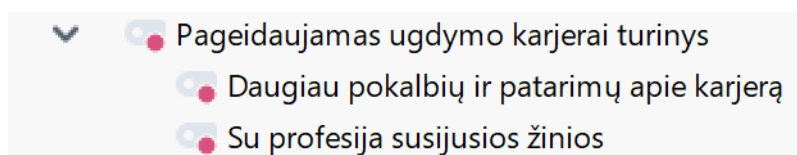
leidžia bendradarbiauti su bendraamžiais ir kuriose galima mokytis per žaidimą, įdomias patirtis: (potemė – žaismingos ir įtraukiančios veiklos): *žaidimus žaisti komandomis <..> tai per kompiuterį darom įdomias užduotis, galim pasikalbėti su draugais, būna smagiau (M1); Patinka kalbėjimo užduotys arba dar žaidimai. (M4); Labiausiai patinka užduotys komandom. Filmus žiūrėti. Dar žaisti žaidimus. (M8)*

Kalbėdami apie priimtinausias ugdymo karjerai įgyvendinimo formas, mokiniai nurodė, kad norėtų daugiau edukacinių išvykų (potemė – edukacinės išvykos): *Važiuoti į ekskursijas (M1); Norėčiau, kad patys nuvažiuotume. (M2); Gal kelionės padėtų, pamatyti viską. (M4); Patiktų daugiau važiuoti, susipažinti su visokiomis karjerom. (M7)*. Iš tyrimo dalyvių atsakymų matyti, kad mokiniai edukacines išvykas vertina kaip patrauklų ugdymo karjerai formą, padedančią praktiškai susipažinti su įvairiomis profesijomis ir geriau suprasti darbo pasaulį.

Tyrimo duomenų analizės metu nustatyta, kad mokiniams svarbu, jog įgyvendinamos ugdymo karjerai veiklos būtų susijusios su jų asmeniniais interesais ir profesiniais siekiais (potemė – į asmeninius interesus orientuotos veiklos). Mokiniai išreiškė norą dalyvauti edukacijose išvykose, kurios būtų nukreiptos į jų domėjimosi sritis: *Kad galėtų daryt edukacijas, ten, kur kas nori, kokios karjeros siekti ir į tą vietą ekskursiją padaryt. Nes man nebuvo, kur buvom, įdomios. (M5); Man padėtų jeigu atvažiuotų arba mes nuvažiuotume į tas ekskursijas, kur mums papasakotų apie tokias profesijas, kokios man yra įdomios. Man patinka su klase važiuoti, bet man kai važiuoju buvo nelabai įdomu apie tuos darbus, nes aš tokių nenorėsiu dirbti. (M8)*

5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos norėtų, kad į mokyklą dažniau atvyktų įvairių profesijų atstovai, kurie galėtų pasidalinti savo patirtimis ir papasakoti apie savo darbą (potemė – svečių vizitai): *atvažiuotų pas mus kas nors, policininkai. (M2); kažkas atvažiuotų pas mus. (M6)* Susitikimai su įvairių profesijų atstovais mokiniams atrodo patrauklus būdas daugiau sužinoti apie profesijas.

Tyrimo duomenų analizės metu nustatyta, kad 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos turi lūkesčių dėl ugdymo karjerai turinio (19 pav.)

19 pav. Pageidaujamas ugdymo karjerai turinys

Mokiniai pabrėžia poreikį dažniau kalbėtis apie karjerą, gauti konkrečių patarimų iš mokytojų ir šeimos narių (potemė – daugiau pokalbių ir patarimų apie karjerą): *Arba mokytojai jeigu papasakotų, kaip jie tapo mokytojais. Norėčiau, kad papasakotų, kokių dalykų reikia, kad galėtum būti mokytoja arba kita darba. (M1); Kalbėtis, pasakyti apie darbus visokius, kaip ten reikia išmokti, kad papasakotų. Tai gal tiesiog daugiau padėti, apie ateitį daugiau papasakoti. Kad mokytojai ir tėvai viską patartų. (M2); daug kalbėtis su šeima. (M3); Gal turėti kokią mokytoją, kuri labiau papasakoja apie karjerą. (M7); Mokytojai, kad mokytų naujų dalykų, kurių reikės man. (M8)* Iš tyrimo dalyvių atsakymų matyti, kad mokiniai stokoja informacijos apie karjerą iš mokytojų ir tėvų. Kalbėdami apie ugdymo karjerai turinį, 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos pabrėžia norą gauti konkrečios, su juos dominančiomis profesijomis susijusios informacijos (potemė – su profesija susijusios žinios): *Žinių <...>. Tai gal, kaip sulaikyti tą asmenį arba kaip su juo elgtis. (M2); Žinoti*

kur gal kokios kraujagyslės. (M4) Mokiniai teigia, kad jiems svarbios ne tik teorinės, bet ir praktinės žinios, kurios padėtų geriau pasiruošti būsimai profesijai.

Apibendrinant, 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos siekia įgyti profesiją, tačiau mokinių profesijos pasirinkimo motyvai nėra grindžiami nuodugniu profesijų pažinimu, labiau remiasi emociniu ryšiu su tam tikromis veiklomis, teigiamomis asmeninėmis patirtimis. Nustatyta, kad mokiniai susiduria su mokymosi sunkumais, stokoja tėvų ir mokytojų įsitraukimo, kryptingo dialogo apie karjerą, tolimesni mokymąsi ir darbą, ugdymo karjerai veiklų. Planuodami savo ateitį mokiniai įžvelgia įvairių kliūčių, kurios kelia nerimą: bendraamžių patyčios, žemi akademiniai rezultatai, riboti finansiniai ištekliai, nerimas dėl tolimesnio mokymosi profesinėje mokykloje, baimė suklysti. Siekiant užtikrinti sėkmingą mokinių ugdymą karjerai, mokiniams reikalinga papildoma pagalba, kuria apima: galimybę dalyvauti neformaliose veiklose, motyvacijos skatinimas iš mokytojų pusės, tėvų pagalba mokantis. Kalbėdami apie priimtiniausias ugdymo karjerai veiklų organizavimo formas, 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos dažniausiai mini darbą grupėmis, žaismingų, įtraukiančių ir į asmeninius interesus orientuotų veiklų poreikį. Mokiniai pageidauja didesnio ugdymo karjerai veiklų intensyvumo, edukacinių išvykų ir svečių vizitų. Mokiniai pabrėžia poreikį dažniau kalbėtis apie karjerą, gauti konkrečių patarimų iš mokytojų, šeimos narių.

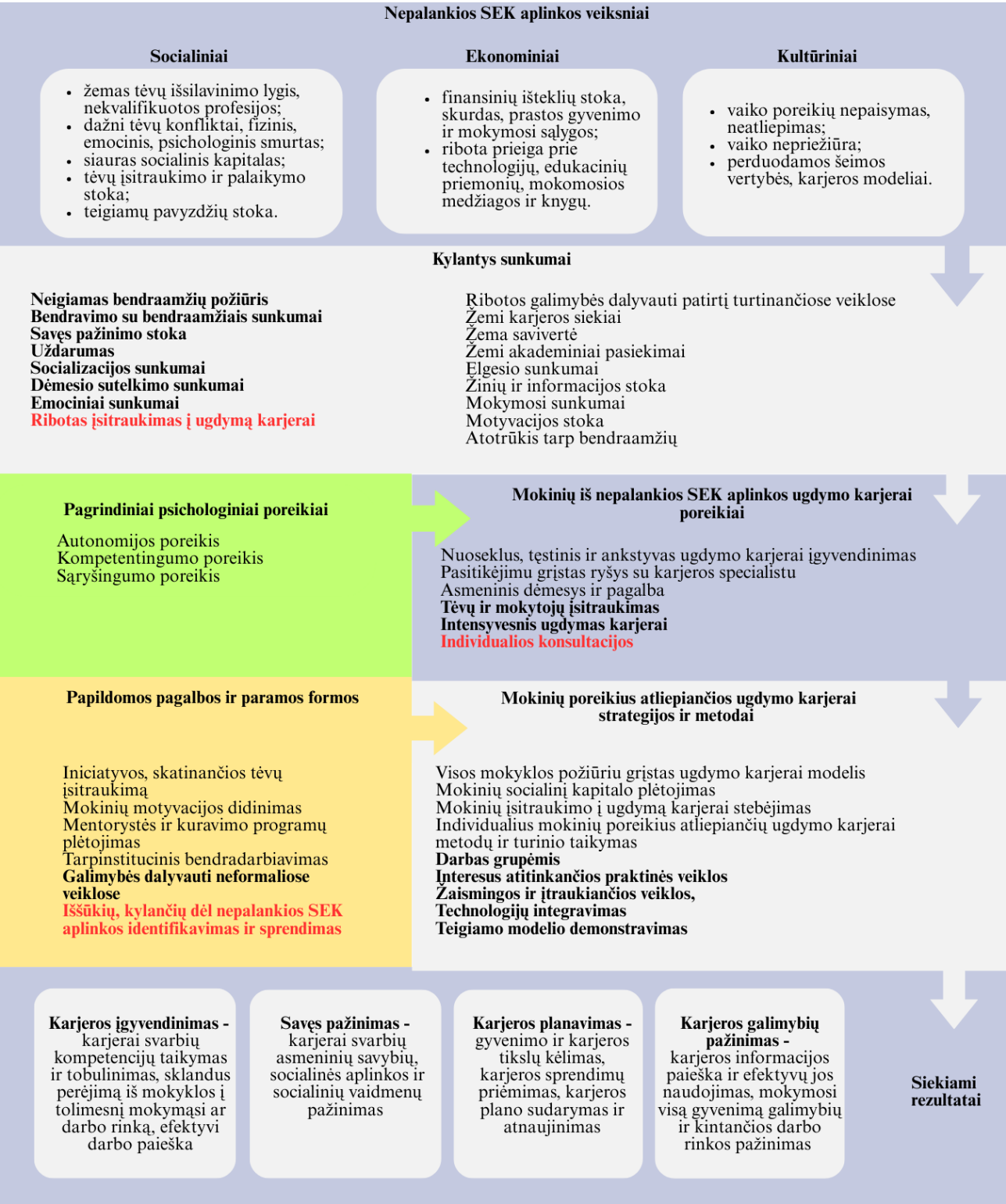
3.3. Tyrimo rezultatų diskusija

Mokslinės literatūros analize grįstame ugdymo karjerai modelyje pateikti pagrindiniai 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai komponentai, juos sudarantys elementai ir jų tarpusavio sąsajos (24 pav.). Nepalankios aplinkos socialiniai, ekonominiai ir kultūriniai veiksniai sąlygoja sunkumus, kurie apsunkina mokinių įsitraukimą į ugdymo karjerai veiklas, riboja sėkmingą karjeros kompetencijų ugdymą ir kelia įvairių iššūkių. Dėl nepalankios SEK aplinkos veiksmų keliamų sunkumų ir nepatenkintų pagrindinių psichologinių – autonomijos, kompetentingumo ir sąryšingumo poreikių, kyla specifinių ugdymo karjerai poreikių, kurių tenkinimui būtina taikyti tikslingas ugdymo strategijas ir metodus, papildomas paramos formas. Teorinis ugdymo karjerai modelis patikrintas atliekant kokybinį tyrimą. Tyrimo rezultatai patvirtino didžiąją dalį modelio komponentų. Remiantis tyrimo duomenų analizės metu gautomis išvalgomis modelis papildytas įtraukiant naujus elementus (modelyje išskirti paryškintu juodu šriftu), dalis modelio elementų, remiantis tyrimo rezultatais nebuvo pagrįsti arba pasitvirtino tik iš dalies (elementai modelyje išskirti raudonu šriftu).

Nepalankios SEK aplinkos veiksniai

Gauti tyrimo rezultatai patvirtina, kad mokinių iš nepalankios SEK aplinkos šeimose dažnai trūksta konstruktyvaus dialogo apie vaikų asmeninius gebėjimus, stipriąsias savybes ir galimus karjeros pasirinkimus. Panašiai, kaip ir ankstesniuose tyrimuose (Hunt ir kt., 2021; Vadivel ir kt., 2023), taip ir šiame nustatyta, kad nepalankioje SEK aplinkoje augantys vaikai susiduria su tėvų palaikymo ir įsitraukimo į mokymosi procesą, stoka. Tai patvirtina ir mokinių teiginiai, kad jie dažnai patiria tėvų įsitraukimo trūkumą bei kryptingo dialogo apie karjerą, tolimesnį mokymąsi ar darbą stoką. Nors, pasak mokinių, tėvai kartais kalbasi su jais, tačiau tai daro retai ir nekryptingai. Be to, karjeros specialistai atkreipė dėmesį, kad 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos, kurių tėvai neturi aukštojo išsilavinimo ir dirba nekvalifikuotus arba žemos kvalifikacijos darbus, neturi galimybės matyti teigiamų pavyzdžių savo artimoje aplinkoje, įgyti žinių apie praktinį tam tikrų profesinių

veiklų pritaikomumą. Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad šios mokinių grupės stokoja teigiamų pavyzdžių savo aplinkoje (Hunt ir kt., 2021; Wang ir kt., 2024a).

20 pav. 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai teorinis modelis

Mokinių iš nepalankios SEK aplinkos sunkumai

Šio tyrimo rezultatai atskleidė, kad karjeros specialistai ir mokiniai įžvelgia tuos pačius sunkumus – finansinių išteklių trūkumas, kuris riboja mokinių galimybes dalyvauti patirtį turinančiose veiklose ir tobulėti dominančioje srityje. Tai atitinka mokslinės literatūros analizės metu išryškintą problemą

– kai dėl ribotų šeimos finansinių išteklių mokiniai turi mažiau galimybių dalyvauti patirtį turinančiose veiklose (neformaliuose, popamokiniuose užsiėmimuose) (Siddiqui ir kt., 2019; Vadivel ir kt., 2023). Karjeros specialistai nurodė, kad mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos patiria mokymosi sunkumų ir jų akademiniai pasiekimai yra žemesni, lyginant su bendraamžiais iš palankios aplinkos. Patiriami mokymosi sunkumai sutampa su atliktais tyrimais, kurie rodo, kad mokinių iš nepalankios SEK aplinkos akademiniai pasiekimai, lyginant su bendraamžiais iš palankios SEK aplinkos yra ženkliai žemesni (Chi ir Wang, 2023; Vadivel ir kt., 2023). Mokiniai taip pat mini, kad susiduria su mokymosi sunkumais, ypač matematikos srityje. Šios mokinių įžvalgos atitinka ir Tarptautinio mokinių pasiekimų tyrime (EBPO PISA 2022) atskleistą atotrūkį, kad mokinių iš nepalankios SEK aplinkos matematikos testų rezultatai, lyginant su bendraamžiais iš palankios SEK aplinkos, yra žemesni (OECD, 2023). Taip pat, panašiai su kitais tyrimais, nustatyta, kad 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos: stokoja žinių ir informacijos (Dockery ir kt., 2022; Hunt ir kt., 2021), patiria mokymosi sunkumų, todėl jų akademiniai pasiekimai yra žemesni (Chi ir Wang, 2023; Vadivel ir kt., 2023), dėl žemos savivertės nepasitiki savo gebėjimais, vengia kelti sau aukštesnius lūkesčius, kurie riboja karjeros siekius (Guyon ir Huillery, 2021), stokoja motyvacijos (Erentaitė ir Vosylis, 2025), susiduria su elgesio, emociniais, socializacijos, bendravimo su bendraamžiais ir kognityviniais, ypač dėmesio sutelkimo, sunkumais (Fakkel ir kt., 2024; Hunt ir kt., 2021; Lenkeit ir kt., 2022; ŠMM, 2018; Zhang, 2021).

Šiuo tyrimu nustatyta ir kitų 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos sunkumų, kurie mokslinės literatūros analizės metu nebuvo išryškėję. Karjeros specialistai (skirtingai nuo mokinių) teigė, kad mokiniai susiduria su neigiamu bendraamžių požiūriu ir stokoja savęs pažinimo, atvirumo, linkę būti uždari. Nors mokslinių tyrimų rezultatų išvadose teigiama, kad mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos rečiau dalyvauja ugdymo karjerai veiklose (Dockery ir kt. 2022, Hunt ir kt., 2021), tačiau atlikto tyrimo rezultatai to neparodė. Priešingai – mokiniai ne tik nevengia šių veiklų, bet ir išreiškia norą, kad jos būtų organizuojamos dažniau. Mokiniai netgi pabrėžė poreikį dažniau kalbėtis apie karjerą, gauti konkrečių patarimų, kurie padėtų suprasti galimus profesinius kelius.

Mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikiai

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad karjeros specialistų požiūriu, mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos turi aiškų poreikį emociniam palaikymui, asmeniniam dėmesiui ir pagalbai, poreikį būti įvertintam ir svarbiam, pasitikėti karjeros specialistu, gauti individualias konsultacijas bei būti saugioje ir jaukioje aplinkoje. Šie aspektai atspindi tris esminius savideterminacijos teorijoje išskiriami psichologinius poreikius: sąryšingumo, autonomijos ir kompetencijos poreikius (Ryan ir Deci, 2017; Ryan ir Deci, 2020; Ryan ir Deci, 2023). Šie rezultatai sutampa su jau nustatytu individualaus požiūrio poreikiu: mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos ypač vertina asmeninį dėmesį ir pagalbą, individualias konsultacijas ir ryšį su karjeros specialistu, kuriuo galėtų pasitikėti (Austin ir kt., 2022; De Vries ir kt., 2024). Vis dėlto mokiniai patys neišskyrė šių poreikių tiesiogiai. Jie pabrėžė didesnę ugdymo karjerai veiklų intensyvumą ir praktinių užsiėmimų poreikį, taip pat žaismingas, įtraukiančias veiklas, edukacines išvykas ir veiklas, orientuotas į jų asmeninius interesus. Be to, mokiniai pageidauja svečių vizitų ir darbo grupėmis, kurie palengvintų aktyvų įsitraukimą ir padėtų suprasti realias karjeros galimybes.

Šio tyrimo rezultatai atskleidė, kad siekiant įtraukti mokinius iš nepalankios SEK aplinkos į ugdymą karjerai, svarbu ugdymo karjerai įgyvendinimą pradėti kuo anksčiau. Ši išvada dera su kitų tyrimų duomenimis, kuriuose pabrėžiama, kad ugdymo karjerai paslaugos turėtų būti teikiamos ankstyvame

amžiuje (Moote ir Archer, 2018). Tačiau karjeros specialistai nenurodė, kad svarbu intensyvus ir nuoseklus ugdymo karjerai įgyvendinimas, nors tai akcentuojama mokslinėje literatūroje (Moote ir Archer, 2018). Tuo tarpu mokiniai išreiškia aiškius poreikius – jie nori, kad ugdymo karjerai veiklos būtų organizuojamos dažniau ir tiksiai daugiau prasmingų pokalbių apie karjerą su mokytojais, šeimos nariais. Šie išsakyti poreikiai atskleidžia, kad mokiniams svarbus nuoseklus ir intensyvus ugdymo karjerai procesas, apimantis ne tik karjeros specialistų, bet ir mokytojų bei tėvų įsitraukimą.

Mokinių iš nepalankios SEK aplinkos poreikius atliepančios ugdymo karjerai strategijos ir metodai

Karjeros specialistai nurodo, kad susitikimai su įkvepiančiais žmonėmis ir edukacinių išvykų organizavimas yra viena iš veiksmingiausių ugdymo karjerai strategijų, padedanti sužadinti mokinių susidomėjimą, suteikti realių pavyzdžių, plėtoti supratimą apie karjerą ir įkvėpti patikėti savo pačių galimybėmis. Tam pritaria ir mokiniai, nurodydami, kad susitikimai su profesijų atstovais ir edukacinės išvykos yra priimtinausi ugdymo karjerai veiklų įgyvendinimo būdai. Atlikto tyrimo rezultatai atitinka mokslinės literatūros išvalgas, kuriose teigiama, kad siekiant atliepti mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius, svarbu organizuoti susitikimus su žmonėmis, kurie įveikę gyvenimo sunkumus, pasiekę savo tikslus ir gali pasidalinti įkvepiančiomis patirtimis (Agasisti ir Maragkou, 2022) bei sudaryti sąlygas mokinių socialinio kapitalo plėtojimui (Hunt ir kt., 2021).

Abi tyrimo dalyvių grupės pabrėžė įtraukiančių ir mokinių poreikius atitinkančių veiklų – edukacinių išvykų, susitikimų su įvairių profesijų atstovais, žaismingų formų bei darbo grupėse – svarbą ugdymo karjerai procese. Mokiniai išreiškė poreikį dažniau dalyvauti ugdymo karjerai veiklose, ypač praktinio pobūdžio, kurios būtų labiau orientuotos į jų individualius profesinius interesus. Tuo tarpu karjeros specialistai, aptardami veiksmingiausias ugdymo karjerai formas, šio aspekto neakcentavo, o labiausiai pabrėžė individualaus konsultavimo svarbą. Šis neatitikimas gali rodyti, kad individualios konsultacijos ne visuomet atliepia mokinių lūkesčius, atspindėti ribotą mokinių supratimą apie individualios konsultacijos teikiamą naudą arba nepakankamą šios paslaugos prieinamumą bei komunikaciją apie jos galimybes mokykloje. Šios išvalgos leidžia daryti prielaidą, kad siekiant užtikrinti ugdymo karjerai paslaugų kokybę ir prieinamumą, būtina atsižvelgti į mokinių lūkesčius, reguliariai vertinti jų poreikius.

Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad siekiant užtikrinti kokybišką ugdymą karjerai, svarbu, kad ugdymo karjerai metodai, turinys ir formos būtų pritaikytos pagal kiekvieno mokinio individualius poreikius (Lee ir kt., 2021). Tačiau šio tyrimo rezultatai atskleidžia, kad mokinių ir karjeros specialistų požiūris dėl ugdymo karjerai formų nesutampa – karjeros specialistai pabrėžia individualaus konsultavimo svarbą, tačiau mokiniai tokio poreikio neišreiškė, priešingai, mokiniai teigia, kad jie geriausiai jaučiasi dirbami mažose grupėse. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad karjeros specialistų požiūriu, viena iš veiksmingiausių ugdymo karjerai strategijų, padedančių atliepti mokinių iš nepalankios SEK aplinkos poreikius yra individualių konsultacijų teikimas. Karjeros specialistai pabrėžia, kad tokios konsultacijos įmanomos tik tada, kai su mokiniiais užmezgami pasitikėjimu grįsti santykiai. Tai patvirtina ir ankstesnių tyrimų rezultatai, kuriuose teigiama, kad mokinių kreipimasis į karjeros specialistą priklauso nuo to, ar tarp mokinio ir karjeros specialisto buvo užmegztas glaudus ryšys ir pabrėžiama, kad mokiniai pasitiki ir vertina tuos karjeros specialistus, kurie yra lengvai pasiekiami ir visada pasiruošę padėti (Groves ir kt., 2023). Tačiau tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad karjeros specialistai nėra pajėgūs to įgyvendinti praktiškai. Dėl didelio darbo krūvio, laiko išteklių stokos ir nereguliaraus buvimo ugdymo įstaigose, karjeros specialistai neturi galimybės asmeniškai

pabendrauti su kiekvienu mokiniu, pažinti jo poreikius bei užmegzti pasitikėjimu grįstus santykius. Dėl šių priežasčių neretai imamasi supaprastintų sprendimų, kurie stokoja individualumo, o ugdymo karjerai veiklos įgauna paviršutinišką pobūdį. Ši tyrimo išvada sutampa su ankstesniais tyrimais, kuriuose nustatyta, kad dėl laiko stokos kai kurios ugdymo karjerai sritys lieka neįgyvendintos, o tam tikros mokinių grupės neturi galimybės pasinaudoti individualiomis konsultacijomis (Groves ir kt., 2023), neįmanoma skirti pakankamai dėmesio individualiems pokalbiams, todėl kai kurie mokiniai gali likti nepastebėti, neužmegzti glaudaus ryšio su ugdymo karjerai specialistu ir nepasinaudoti teikiamomis paslaugomis (Austin ir kt., 2022).

Šio tyrimo rezultatai atskleidė, kad ugdymo karjerai procese, karjeros specialistai stokoja bendradarbiavimo su mokytojais. Mokytojai, sutelkdami dėmesį tik į savo dėstomus dalykus, riboja ugdymo karjerai veiklas, laikydami jas trukdančiomis pagrindiniam ugdymo procesui. Šis iššūkis atskleidžia ir gilesnę problemą – ribotą mokytojų įsitraukimą į mokinių karjeros kompetencijų ugdymą. Tokia praktika prieštarauja visos mokyklos ugdymo karjerai modeliui, kuris grindžiamas nuostata, kad ugdymas karjerai yra bendra atsakomybė ir kurio veiksmingumą pabrėžia daugelis tyrimų (De Vries ir kt., 2024; McDonald ir kt., 2023). Atsižvelgiant į tai, kad mokytojai užmezga glaudesnę ryšį su mokiniais, ugdymo karjerai integravimas į dalykų programas padidintų mokinių įsitraukimą ir užtikrintų, kad mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos turėtų daugiau informacijos apie tolimesnio mokymosi bei karjeros galimybes (Groves ir kt., 2023; Yates ir Bruce, 2017; Vernon ir Drane, 2021). Nors ugdymo karjerai turinio integravimas į bendrąsias ugdymo programas yra rekomenduojamas, šio tyrimo rezultatai atskleidžia, kad praktiškai jis nėra įgyvendinamas, o pats ugdymas karjerai vis dar suvokiamas kaip siaura, tik karjeros specialistui priklausanči veiklos sritis. Ši situacija, rodo būtinybę stiprinti mokytojų kompetencijas ugdymo karjerai srityje ir integruoti ugdymo karjerai turinį į kitų dalykų programas, kad būtų įgyvendinamas nuoseklus, visos mokyklos požiūriu grįstas ugdymo karjerai modelis.

Šio tyrimo duomenys atskleidė, kad karjeros specialistai pripažįsta, jog siekiant veiksmingai ugdyti mokinius iš nepalankios SEK aplinkos, būtina identifikuoti jų individualius poreikius ir interesus. Šie rezultatai sutampa su mokslinėje literatūroje pateikiamomis įžvalgomis, kad siekiant atliepti mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius ir padėti įveikti dėl nepalankios SEK aplinkos veiksmų kylančius sunkumus, svarbu stebėti mokinių įsitraukimą į ugdymą karjerai procesą (Hunt ir kt., 2021).

Šio tyrimo rezultatai atskleidė, kad veiksmingam mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikių tenkinimui itin svarbus technologijų integravimas. Skaitmeninės priemonės, tokios kaip dirbtinio intelekto įrankiai ir individualizuotos platformos, leidžia greičiau ir tiksliau analizuoti mokinių individualius poreikius, interesus, suteikia galimybę savarankiškai pažinti save ir tirti karjeros galimybes, palengvina mokytojų ir karjeros specialistų darbą, nes jie gali stebėti mokinių pažangą ir laiku suteikti individualią pagalbą. Abi tyrimo dalyvių grupės pabrėžė, kad mokiniai ypač vertina žaismingas ir įtraukiančias ugdymo karjerai įgyvendinimo formas, kurios suteikia galimybę bendradarbiauti su bendraamžiais, mokytis per žaidimą ar įdomias patirtis. Tokios veiklos padidina mokinių motyvaciją ir skatina aktyvų dalyvavimą ugdymo karjerai procese. Karjeros specialistai sutinka, kad žaismingos, interaktyvios ir įtraukiančios veiklos 5–6 klasės mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos yra veiksmingesnės nei tradiciniai metodai. Tiek mokinių, tiek karjeros specialistų požiūriu, darbas mažose grupėse yra itin veiksminga ugdymo karjerai forma. Mokiniai vertina galimybę bendradarbiauti su bendraamžiais, nes tai, pasak jų, skatina tarpusavio komunikaciją, diskusijas ir dalijimąsi nuomonėmis. Karjeros specialistai pritaria, kad mažos mišrios grupės yra ypač

svarbios įtraukiant mokinius iš nepalankios socialinės aplinkos, nes tokioje aplinkoje jie gali drąsiau išreikšti savo nuomonę, susidurti su skirtingomis perspektyvomis ir įgyti pasitikėjimo, kuris vėliau padeda aktyviau dalyvauti ir platesnėse diskusijose.

Papildomos pagalbos ir paramos formos

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad mokiniai ir karjeros specialistai vieningai sutaria dėl papildomos pagalbos ir paramos svarbos. Abi grupės pabrėžė motyvacinio palaikymo poreikį ir tėvų įsitraukimo reikšmę, galimybes dalyvauti neformaliose veiklose. Mokiniai, kaip papildomą pagalbą, padedančią siekti savo tikslų, įvardijo motyvavimą iš mokytojų pusės bei tėvų pagalbą mokantis. Savo ruožtu, karjeros specialistai išskyrė skatinimo programas, didinančias mokinių motyvaciją, mentorystės projektus, tėvų įsitraukimo iniciatyvas bei tarpinstitucinį bendradarbiavimą su socialiniais darbuotojais, psichologais, jaunimo organizacijomis ir kitomis institucijomis. Šie tyrimo rezultatai patvirtina mokslinės literatūros įžvalgas – literatūroje pabrėžiama, kad atliepiant mokinių iš nepalankios socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos ugdymo karjerai poreikius, būtina organizuoti papildomą pagalbą (Hunt ir kt., 2021), įgyvendinti iniciatyvas skatinančias tėvų įsitraukimą (Barnes ir kt., 2020; Vadivel ir kt., 2023) ir stiprinti mokinių motyvaciją (Lee ir kt., 2021). Mentorystės ir kuravimo programų plėtojimas bei tarpinstitucinis bendradarbiavimas, kuriais siekiama suteikti papildomą paramą mokiniams, susiduriantiems su socialiniais iššūkiais, taip pat įvardijamas, kaip veiksminga papildoma pagalbos ir paramos forma (Agasisti ir Maragkou, 2022; Groves ir kt. 2023). Šios tyrimo ir literatūros įžvalgos leidžia daryti išvadą, kad kompleksinių pagalbos priemonių įgyvendinimas yra būtinas siekiant efektyviai atliepti 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius. Karjeros specialistai ir mokiniai, kaip papildomą pagalbą, padedančią siekti savo tikslų, įvardijo galimybes dalyvauti neformaliose veiklose. Pabrėžiama, kad mokykloje siūlomos veiklos būtų kuo įvairesnės bei prieinamos finansiškai. Šios veiklos gali padėti kompensuoti ribotas galimybes plėsti akiratį, padėti mokiniui geriau pažinti save ir savo interesus.

Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad ugdymo karjerai intervencijos turėtų padėti mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos įveikti sunkumus, siekti aukštesnių akademinių ir karjeros rezultatų. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad sunkumai yra individualūs, pirmiausia svarbu identifikuoti pagrindinius veiksnius (Hunt ir kt., 2021). Atlikto tyrimo rezultatai iš dalies atitinka šią nuostatą, nes tyrimo dalyviai siūlo papildomą pagalbą ir paramą, tačiau neišskiria konkrečių veiksmų, darančių didžiausią poveikį.

Karjeros specialistų profesinis pasirengimas

Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad siekiant atliepti mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius, svarbu, kad karjeros specialistams būtų suteikiama atitinkama profesinė pagalba, užtikrinamos nuolatinis kvalifikacijos tobulinimo galimybės ir mokyklos bendruomenės parama (Austin, 2020). Tačiau atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad karjeros specialistų galimybes efektyviai padėti mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos riboja tai, kad jiems trūksta žinių apie ugdymo karjerai įgyvendinimą mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos, metodinės medžiagos ir kvalifikacijos tobulinimo programų. Taip pat, karjeros specialistai susiduria su tėvų ir mokytojų bendradarbiavimo stoka. Ši tyrimo įžvalga yra labai svarbi, kadangi ji parodo, kad vien tik teorinių gairių ar gerosios praktikos rekomendacijų nepakanka – būtina užtikrinti realias sąlygas jų įgyvendinimui. Karjeros specialistų žinių, metodinės medžiagos ir kvalifikacijos tobulinimo

trūkumas riboja galimybes veiksmingai padėti 5–6 klasės mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos. Be to, bendradarbiavimo su tėvais ir mokytojais stoka apsunkina nuoseklų ugdymo karjerai procesą. Tai leidžia teigti, kad siekiant sėkmingai atliepti šių mokinių poreikius, būtina sisteminė parama karjeros specialistams ir glaudesnis visos švietimo bendruomenės įsitraukimas. Atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad karjeros specialistai negauna informacijos apie mokinių SEK padėtį. Ši įžvalga kelia pagrįstų abejonių dėl galimybės teikti tikslingą pagalbą tiems mokiniams, kuriems ji yra labiausiai reikalinga. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos tinkamai pritaikytos ugdymo karjerai paslaugos gali turėti didžiausią pozityvų poveikį jų karjeros lūkesčiams, motyvacijai ir galimybėms (Moote ir kt., 2024). Tačiau toks informacijos trūkumas riboja karjeros specialistų galimybes identifikuoti šią mokinių grupę ir teikti tikslingą pagalbą.

Tolimesnių tyrimų gairės

Tolimesni tyrimai turėtų gilintis į tai, kaip didesnis ugdymo karjerai veiklų intensyvumas, į asmeninius interesus nukreiptų praktinių užsiėmimų, edukacinių išvykų ir žaismingų bei įtraukiančių veiklų įgyvendinimas didina mokinių įsitraukimą ir prisideda prie karjeros kompetencijų ugdymo. Atskleistas neatitikimas tarp mokinių ir karjeros specialistų požiūrių dėl individualių konsultacijų poreikio, atskleidžia būtinybę tyrinėti, dėl kokių priežasčių mokiniai labiau vertina darbą grupėmis, o individualų konsultavimą laiko nepatraukliu ugdymo karjerai metodu. Tolimesni tyrimai turėtų siekti nustatyti, kokių žinių, įgūdžių ir gebėjimų trūksta mokytojams ir karjeros specialistams, kad jie gebėtų atliepti mokinių iš nepalankios SEK aplinkos poreikius. Tokių tyrimų rezultatai padėtų parengti metodines gaires ir rekomendacijas, kurios stiprintų karjeros specialistų profesinį pasirengimą ir užtikrintų kokybišką, individualizuotą ugdymo karjerai paslaugų teikimą šiai mokinių grupei.

Išvados

1. Mokslinės literatūros analizė leido sukonstruoti ir pagrįsti 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai modelį skirtą įveikti nepalankios SEK aplinkos veiksnius ir dėl jų kylančius sunkumus (ribotos galimybės dalyvauti patirtį turtinančiose veiklose, motyvacijos stoka, žemi karjeros siekiai, ribotas įsitraukimas į ugdymą karjerai, savęs pažinimo stoka). Dėl nepalankios SEK aplinkos veiksnių keliamų sunkumų ir nepatenkintų pagrindinių psichologinių – autonomijos, kompetentingumo ir sąryšingumo poreikių, 5–6 klasės mokiniams kyla ir specifinių ugdymo karjerai poreikių: nuoseklaus, ankstyvo ir tęstinio ugdymo karjerai įgyvendinimo, asmeninio dėmesio ir pagalbos, emocinio palaikymo ir pasitikėjimo karjeros specialistu poreikiai. Todėl ugdymas karjerai organizuojamas taikant individualius mokinių poreikius atitinkamas strategijų ir metodus, darbą grupėmis, socialinio kapitalo plėtojimą, teigiamo modelio demonstravimą, technologijų integravimą. Dar viena svarbi šio modelio dalis yra pagalbos ir paramos formos: mokinių motyvacijos palaikymo iniciatyvos, tarpinstitucinis bendradarbiavimas, tėvų (globėjų) įsitraukimo didinimas, neformalių veiklų integravimas į ugdymo turinį.

2. Siekiant nustatyti 5–6 klasių mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikius šiame darbe taikyta kokybinė tyrimo strategija. Pasirinkta tyrimo strategija ir interviu metodas sudarė galimybę surinkti išsamius duomenis apie individualias 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ir karjeros specialistų patirtis, geriau suprasti šios mokinių grupės ugdymo karjerai poreikius. Tyrimas grindžiamas interpretatyvizmo paradigma, akcentuojančia dalyvių – mokinių ir karjeros specialistų – patirčių, požiūrių ir jų socialinio konteksto atskleidimą. Surinkti duomenys buvo analizuoti taikant teminę turinio analizę.

3. Kokybiniu tyrimu nustatyta, kad 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos turi šiuos ugdymo karjerai poreikius:

- karjeros specialistų požiūriu, 5–6 klasių mokinių iš SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikiai apima asmeninio dėmesio ir pagalbos, buvimo įvertintiems ir svarbiems, emocinio palaikymo, pasitikėjimo karjeros specialistu, individualaus konsultavimo, saugios ir jaukios aplinkos;
- 5–6 klasės mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos pabrėžė didesnę ugdymo karjerai veiklų intensyvumą, į asmeninius interesus nukreiptų praktinių užsiėmimų, žaismingų ir įtraukiančių veiklų ir dažnesnių pokalbių apie karjerą poreikius;
- ir karjeros specialistų ir mokinių požiūriu, 5–6 klasių mokinių iš SEK aplinkos ugdymo karjerai galimybės apima žaismingų ir įtraukiančių veiklų organizavimą, darbą grupėmis, edukacines išvykas ir susitikimus su įkvėpiančiais ir karjeros sėkmę pasiekusiais žmonėmis;
- mokiniai ir karjeros specialistai skirtingai vertina individualaus konsultavimo svarbą, karjeros specialistai individualias konsultacijas laiko itin paveikiu ugdymo karjerai metodu, o mokiniai teikia pirmenybę darbui mažomis grupėmis;
- karjeros specialistų požiūriu naudinga integruoti skaitmenines technologijas ir metodus, padedančius nustatyti mokinių poreikius, gebėjimus ir interesus;
- tyrime dalyvavę mokiniai ir karjeros specialistai panašiai teigia, kad papildoma pagalba ir parama, motyvacijos palaikymas, tėvų įsitraukimą didinančios iniciatyvos ir galimybės dalyvauti neformaliose veiklose yra prasmingos ir reikalingos veiklos;
- papildomai tyrime išryškėjo, kad karjeros specialistai susiduria su įvairiais iššūkiais, tokiais kaip didelis darbo krūvis, laiko išteklių, tėvų ir mokytojų bendradarbiavimo stoka. Dėl šių iššūkių dažnai imamasi supaprastintų sprendimų, kurie stokoja individualumo, o ugdymo

karjerai veiklos įgauna paviršutinišką pobūdį. Karjeros specialistų galimybes efektyviai padėti mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos riboja ir tai, kad jiems trūksta žinių apie ugdymo karjerai pritaikymą mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos, nepakanka metodinės medžiagos ir kvalifikacijos tobulinimo programų.

Rekomendacijos

Siekiant atliepti 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos poreikius, rekomenduojama ugdymo karjerai veiklas vykdyti dažniau. Įgyvendinamos veiklos turėtų būti žaismingos, interaktyvios ir įtraukiančios, nukreiptos į mokinių interesus ir domėjimosi sritis.

Atsižvelgiant į nepalankios SEK aplinkos veiksnių keliamus sunkumus svarbu organizuoti edukacines išvykas, susitikimus su įkvėpiančiais žmonėmis. Rekomenduojama taikyti darbo grupėmis metodą, skatinti mokinių bendradarbiavimą ir diskusijas. Ugdymo karjerai turinys turėtų apimti ne tik teorines žinias, bet ir konkrečius, praktinius patarimus, realius pavyzdžius, kurie padėtų mokiniams geriau suprasti, kaip siekti karjeros tikslų.

Siekiant, kad ugdymas karjerai atlieptų individualius 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos poreikius, naudinga taikyti metodus, kurie leidžia tiksliai nustatyti mokinių gebėjimus ir interesus. Skaitmeninių įrankių ir ugdymo karjerai platformų (pvz. „Mukis“, „Spotiself“) taikymas ugdymo procese padeda stebėti mokinių pažangą ir laiku suteikti reikiamą pagalbą, individualizuoti ugdymo karjerai turinį.

Atsižvelgiant į tai, kad šiai mokinių grupei trūksta tėvų įsitraukimo ir palaikymo, svarbu skirti daugiau laiko pasitikėjimu grįstų santykių kūrimui, sudaryti sąlygas mokiniams jaustis svarbiais, įvertintais ir palaikomais, suteikti emocinį palaikymą, asmeninį dėmesį ir pagalbą.

Atsižvelgiant į 5–6 klasės mokinių patiriamus elgesio ir emocijų sunkumus, kurie trukdo sėkmingai įsitraukti į ugdymo karjerai veiklas, svarbu užtikrinti saugią ir jaukią aplinką, įskaitant specialiai įrengtas ramybės zonas, papildytas nusiramavimo priemonėmis.

Rekomenduojama stiprinti karjeros specialistų profesinį pasirengimą, siekiant geriau atliepti šios mokinių grupės poreikius. Rengiant karjeros specialistus, svarbu įtraukti specializuotas mokymų programas, kurios suteiktų žinių apie nepalankios SEK aplinkos poveikį mokinių ugdymui, jų poreikius ir juos atliepiančias strategijas. Svarbu užtikrinti metodinės medžiagos ir kvalifikacijos tobulinimo programų pasiūlą.

Rekomenduojama plėsti neformalių veiklų pasiūlą, įgyvendinti intervencines programas, kurios didintų 5–6 klasės mokinių iš nepalankios SEK aplinkos motyvaciją, sudarytų sąlygas asmeniniam tobulėjimui, patirties turtinimui ir gebėjimų stiprinimui. Naudinga daugiau dėmesio skirti mentorystės projektų įgyvendinimui, tėvų įsitraukimo iniciatyvoms ir tarpinstituciniam bendradarbiavimui.

Būtina skatinti aktyvų mokytojų įsitraukimą į ugdymo karjerai procesą, integruoti ugdymo karjerai turinį į skirtingų dalykų pamokas. Siekiant užtikrinti nuoseklų ir visapusišką mokinių karjeros kompetencijų ugdymą, svarbu stiprinti bendradarbiavimą tarp karjeros specialistų ir mokytojų.

Literatūros sąrašas

1. Adler, N. E., Epel, E. S., Castellazzo, G., & Ickovics, J. R. (2000). Relationship of subjective and objective social status with psychological and physiological functioning: Preliminary data in healthy, White women. *Health Psychology, 19*(6), 586–592. <https://doi.org/10.1037//0278-6133.19.6.586>.
2. Agasisti, T., & Maragkou, K. (2022). Socio-economic gaps in educational aspirations: Do experiences and attitudes matter? *Education Economics, 31*(4), 471–487. <https://doi.org/10.1080/09645292.2022.2082385>
3. Agasisti, T., Avvisati, F., Borgonovi, F., & Longobardi, S. (2021). What school factors are associated with the success of socio-economically disadvantaged students? An empirical investigation using PISA data. *Social Indicators Research, 157*, 749–781. <https://doi.org/10.1007/s11205-021-02668-w>
4. Alharahsheh, H. H., & Pius, A. (2020). A review of key paradigms: Positivism VS interpretivism. *Global academic journal of humanities and social sciences, 2*(3), 39–43. <https://doi.org/10.36348/gajhss.2020.v02i03.001>
5. Aplinkos ministerija. (2023). *Jungtinių Tautų darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 metų įgyvendinimo ataskaita Lietuvoje*. [žiūrėta 2025-05-24]. Prieiga per internetą: https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/JT%20darbotvark%C4%97s%20iki%202030%20m_%20%C4%AFgyvendinimo%20Lietuvoje%20ataskaita%20LT-.pdf
6. Augustinienė, A., Šimkienė, G. ir Stanišauskienė, V. (2022). Career education opportunities for children with behavioral problems at school. In *Society, Integration, Education: Proceedings of the International Scientific Conference*, May 27th-28th, 2022, (pp. 585–604). <https://doi.org/10.17770/sie2022vol1.6870>
7. Austin, K., O'Shea, S., Groves, O., & Lamanna, J. (2022). *Best-practice career education for students from low socioeconomic status backgrounds: Final report*. Perth: National Centre for Student Equity in Higher Education, Curtin University. [žiūrėta 2025-05-24]. Prieiga per internetą: <https://www.acses.edu.au/app/uploads/2022/11/2022-NCSEHE-Austin-Final.pdf>
8. Austin, K., O'Shea, S., Groves, O., & Lamanna, J. (2020). *Career development learning for students from low socioeconomic status (LSES) backgrounds: Literature review*. University of Wollongong and National Centre for Student Equity in Higher Education, Australia. [žiūrėta 2025-05-24]. Prieiga per internetą: <https://www.routledge.com>
<https://documents.uow.edu.au/content/groups/public/@web/@dvce/@in2uni/documents/doc/uow264921.pdf>
9. Avvisati, F. (2020). The measure of socio-economic status in PISA: A review and some suggested improvements. *Large-scale Assessments in Education, 8*(1), 1–37. <https://doi.org/10.1186/s40536-020-00086-x>
10. Avvisati, F., & Wuyts, C. (2024). The measurement of socio-economic status in PISA: A review of recent experiments and changes. *OECD Education Working Papers, (321)*, 1–54. [žiūrėta 2025-05-24]. Prieiga per internetą: [https://one.oecd.org/document/EDU/WKP\(2024\)16/en/pdf](https://one.oecd.org/document/EDU/WKP(2024)16/en/pdf)
11. Barnes, S. A., Bimrose, J., Brown, A., Gough, J., & Wright, S. (2020). *The role of parents and carers in providing careers guidance and how they can be better supported*. Warwick Institute for Employment Research. [žiūrėta 2025-05-24]. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/340004769>

12. Blazquez, C., Cantillo, V., & García, L. (2024). What are the determinants of career preferences? The case of high school students in Chile. *British Journal of Guidance & Counselling*, 52(5), 970–988. <https://doi.org/10.1080/03069885.2024.2342787>
13. Bozgeyikli, H., Görgülü, Z., & Boğazlıyan, E. E. (2022). Is motivation towards university sufficient? The three-way interaction among gender, socioeconomic status, and academic motivation on perceived employability. *Higher Education Research & Development*, 42(4), 801–815. <https://doi.org/10.1080/07294360.2022.2128076>
14. Brandišauskienė, A., Bukšnytė-Marmienė, L., Česnavičienė, J., Daugirdienė, A., Kemerytė-Ivanauskienė, E., ir Nedzinskaitė-Mačiūnienė, R. (2021). Connection between teacher support and student's achievement: Could growth mindset be the moderator? *Sustainability*, 13(24), 13632. <https://doi.org/10.3390/su132413632>
15. Brandišauskienė, A., Bukšnytė-Marmienė, L., Daugirdienė, A., Česnavičienė, J., Jarašiūnaitė-Fedosejeva, G., Kemerytė-Ivanauskienė, E., ir Nedzinskaitė-Mačiūnienė, R. (2022). Teachers' autonomy-supportive behaviour and learning strategies applied by students: The role of students' growth mindset and classroom management in low-SES-context schools. *Sustainability*, 14(13), 7664. <https://doi.org/10.3390/su14137664>
16. Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <http://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
17. Buchholtz, N., Stuart, A., & Frønes, T. S. (2020). Equity, equality and diversity—Putting educational justice in the Nordic model to a test. In T. S. Frønes, A. Pettersen, J. Radišić, & N. Buchholtz (Eds.), *Equity, equality and diversity in the Nordic model of education* (pp. 23–45). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-61648-9_2
18. Chi, S., & Wang, Z. (2023). Pathways to low-SES student success in science: A fuzzy-set qualitative comparative analysis. *International Journal of Science Education*, 46(10), 935–960. <https://doi.org/10.1080/09500693.2023.2266788>
19. Corral-Granados, A., Rapp, A. C., & Smeplass, E. (2024). Can all children flourish in Nordic communities? A study of how elementary school children perceive their well-being. *Cogent Education*, 11(1), 2374192. <https://doi.org/10.1080/2331186X.2024.2374192>
20. Davis-Kean, P. E., Tighe, L. A., & Waters, N. E. (2021). The role of parent educational attainment in parenting and children's development. *Current Directions in Psychological Science*, 30(2), 186–192. <https://doi.org/10.1177/0963721421993116>
21. De Vries, N., Meeter, M., & Huizinga, M. (2024). Why, when, and for whom does career education in secondary schools work? A qualitative study of stakeholders' perspectives in the Netherlands. *Education Sciences*, 14(7), 681. <https://doi.org/10.3390/educsci14070681>
22. DeWitt, J., & Archer, L. (2015). Who aspires to a science career? A comparison of survey responses from primary and secondary school students. *International Journal of Science Education*, 37(13), 2170–2192. <https://doi.org/10.1080/09500693.2015.1071899>
23. Dockery, A. M., Bawa, S., Coffey, J., & Li, I. W. (2022). Secondary students' access to careers information: The role of socio-economic background. *The Australian Educational Researcher*, 49(5), 1001–1023. <https://doi.org/10.1007/s13384-021-00469-1>
24. Emembolu, I., Padwick, A., Shimwell, J., Sanderson, J., Davenport, C., & Strachan, R. (2020). Using action research to design and evaluate sustained and inclusive engagement to improve children's knowledge and perception of STEM careers. *International Journal of Science Education*, 42(5), 764–782. <https://doi.org/10.1080/09500693.2020.1729442>

25. Erentaitė, R., & Vosylis, R. (2025). Perceived goal structures and student outcomes: Consistency of motivational experiences within and across classrooms. *Learning and Individual Differences*, 117, 102594. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2024.102594>
26. Erentaitė, R., Vosylis, R., Raižienė, S., Augustinienė, A., ir Simonaitienė, B. (2022a). *Pasiruošę kilti: Paauglių tikslai nelygioje visuomenėje: Mokslo monografija*. Technologija.
27. Erentaitė, R., Vosylis, R., Sevalneva, D., Melnikė, E., Raižienė, S., & Daukantaitė, D. (2022b). Profiles of achievement motivation and performance in middle school: Links to student background and perceived classroom climate. *Frontiers in Psychology*, 13, 820247. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.820247>
28. European Commission. (2023). *Diversification of education and learning* [žiūrėta 2025-05-12]. Prieiga per internetą: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/diversification-education-learning_en
29. Fakkē, M., Peeters, M., Branje, S., & Stevens, G. W. J. M. (2024). Parental SES and family support as predictors of educational level: Testing the buffering effect of effortful control and peer support. *Journal of Adolescence*, 96(8), 1884–1900. <https://doi.org/10.1002/jad.12389>
30. Gaižauskaitė, I., ir Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu: Vadovėlis*. Registrų centras.
31. Groves, O., Austin, K., O'Shea, S., & Lamanna, J. (2023). 'One student might get one opportunity and then the next student won't get anything like that': Inequities in Australian career education and recommendations for a fairer future. *Australian Educational Researcher*, 50(2), 519–536. <https://doi.org/10.1007/s13384-021-00468-2>
32. Guyon, N., & Huillery, E. (2021). Biased aspirations and social inequality at school: Evidence from French teenagers. *The Economic Journal*, 131(634), 745–796. <https://doi.org/10.1093/ej/ueaa105>
33. Holt-White, E., Montacute, R., & Tibbs, L. (2022). *Paving the way: Careers guidance in secondary schools*. The Sutton Trust. [žiūrėta 2025-05-24]. Prieiga per internetą: <https://www.suttontrust.com/wp-content/uploads/2022/03/Paving-the-Way.pdf>
34. Hu, S., Hood, M., Creed, P. A., & Shen, X. (2022). The Relationship Between Family Socioeconomic Status and Career Outcomes: A Life History Perspective. *Journal of Career Development*, 49(3), 600–615. <https://doi.org/10.1177/0894845320958076>
35. Hunt, J., Atherton, K., Collerton, E., & Wilkinson, N. (2021). *Effective careers interventions for disadvantaged young people*. The Behavioural Insights Team. [žiūrėta 2025-05-24]. Prieiga per internetą: https://www.careersandenterprise.co.uk/media/3ogdxqu1/bit67-cec-report_v3.pdf
36. Yates, A., & Bruce, M. (2017). The future of career education in New Zealand secondary schools: A review of the literature. *Australian Journal of Career Development*, 26(2), 62–70. <https://doi.org/10.1177/1038416217700421>
37. Yin, M. X. C., Chan, A. K. W., & Chan, C. L. W. (2024). Empowering high-school students from low-income families in career decision self-efficacy: A quasi-experimental study. *Educational Psychology*, 44(9–10), 1032–1047. <https://doi.org/10.1080/01443410.2024.2423673>
38. Yong, A., & Lee, S. (2024). The socioeconomic gap in the development of Korean adolescents' occupational aspirations while approaching the post-secondary transition. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 1–21. <https://doi.org/10.1007/s10775-024-09690-7>
39. Jain, N. (2021). Survey Versus Interviews: Comparing Data Collection Tools for Exploratory Research. *The Qualitative Report*, 26(2), 541–554. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2021.4492>

40. Johnson, M. K., Mortimer, J. T., & Heckhausen, J. (2020). Work value transmission from parents to children: Early socialization and delayed activation. *Work and Occupations*, 47(1), 83–119. <https://doi.org/10.1177/0730888419877445>
41. Kardelis, K. (2016). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras
42. Keele, S. M., Swann, R., & Davie-Smythe, A. (2020). Identifying best practice in career education and development in Australian secondary schools. *Australian Journal of Career Development*, 29(1), 54–66. <https://doi.org/10.1177/1038416219886116>
43. Kenny, M. E., Cinamon, R. G., Medvide, M. B., Ran, G., Davila, A., Dobkin, R., & Erby, W. (2022). Youth Perceptions of Their Futures, Society, and the Work Landscape: A Psychology of Working Perspective. *Journal of Career Development*, 50(4), 803–823. <https://doi.org/10.1177/08948453221125486>
44. Kenny, M. E., Schmidtberger, R., & Masters, A. (2023). Promoting decent work and decent life for all: Preparing the next generation through decent education and career development education. *Australian Journal of Career Development*, 32(3), 187–195. <https://doi.org/10.1177/10384162231186115>
45. Kettunen, J. (2024). Finnish Lower Secondary Career Education Through a Systems Lens. *Nordic Journal of Transitions, Careers and Guidance*, 5(1), 73–85. <https://doi.org/10.16993/njtcg.85>
46. Kim, Y., & Lee, H. (2023). Investigating the Effects of Career Education Programs on High School Students' Career Development Competencies in Korea. *Sustainability*, 15(18), 13970. <https://doi.org/10.3390/su151813970>
47. King, R. B., Wang, F., Leung, S., & Elliot, A. J. (2024). Socio-economic status, mastery-approach goals and learning-related outcomes: Mediation and moderation. *British Journal of Educational Psychology*, 94, 499–517. <https://doi.org/10.1111/bjep.12660>
48. Lagravinese, R., Liberati, P., & Resce, G. (2020). The impact of economic, social and cultural conditions on educational attainments. *Journal of Policy Modeling*, 42(1), 112–132. <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2019.03.007>
49. Lee, Y., Lee, G., Kim, J., & Lee, M. (2021). Equity in career development of high school students in South Korea: The role of school career education. *Education Sciences*, 11(1), 20. <https://doi.org/10.3390/educsci11010020>
50. Lenkeit, J., Hartmann, A., Ehlert, A., Knigge, M., & Spörer, N. (2022). Effects of special educational needs and socioeconomic status on academic achievement: Separate or confounded? *International Journal of Educational Research*, 113, 101957. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2022.101957>
51. LR MINISTRO Įsakymas dėl rekomendacijų dėl karjeros specialistų funkcijų ir profesinio orientavimo paslaugų teikimo švietimo įstaigose patvirtinimo, 2022 m. rugpjūčio 31 d. Nr. V-1334. (2022). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/52b53542296011edbf47f0036855e731?jfwid=-vak4724f6>
52. Mann, A., Denis, V., Schleicher, A., Ekhtiari, H., Forsyth, T., Liu, E., & Chambers, N. (2020). *Dream jobs? Teenagers' career aspirations and the future of work*. OECD. [žiūrėta 2025-05-24]. Prieiga per internetą: <https://www.oecd.org/education/dream-jobs-teenagers-career-aspirations-and-the-future-of-work.htm>
53. Marini, M., Livi, S., Prislei, L., Parisse, C., Cecalupo, A., Scarci, F., & Benvenuto, G. (2023). The Impact of Perceived Barriers to Career Advancement: A Study with a Sample of Italian University Students. *Sustainability*, 15(11), 8874. <https://doi.org/10.3390/su15118874>

54. McCowan, C., McIlveen, P., McLennan, B., & Ciccarone, L. (2024). Career education and development scales for primary school and junior secondary school students. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 24(1), 1–19. <https://doi.org/10.1007/s10775-024-09678-3>
55. McDonald, S., Stahl, G., Nguyen, T., & Fairbairn, K. (2023). Resourcing Their Own Aspirations: First-In-Family Young People and DIY Career Counselling. *British Journal of Educational Studies*, 72(2), 235–252. <https://doi.org/10.1080/00071005.2023.2279571>
56. Merfeldaitė, O., Railienė, A., Indrašienė, V., & Jegelevičienė, V. (2020). Challenges for education career in the Lithuanian schools of general education: experience of career specialists. *Proceedings of the International Scientific Conference*, 4, 309–320. <https://doi.org/10.17770/sie2020vol4.4836>
57. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas, 2011 m. liepos 13 d., Nr. V-1265/v-685/a1-317 (2021). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.404013>
58. Moote, J., & Archer, L. (2018). Failing to deliver? Exploring the current status of career education provision in England. *Research Papers in Education*, 33(2), 187–215. <https://doi.org/10.1080/02671522.2016.1271005>
59. Moote, J., Archer, L., Henderson, M., Watson, E., DeWitt, J., Francis, B., & Holmegaard, H. (2024). More is more: exploring the relationship between young people's experiences of school-based career education, information, advice and guidance at age 14–16 and wider adult outcomes at age 21–22 in England. *Research Papers in Education*, 40(1), 72–95. <https://doi.org/10.1080/02671522.2024.2330971>
60. Morkevičius, V., Erentaitė, R., & Raižienė, S. (2022). Measuring family wealth among secondary school students with home possessions indicators: Investigation of dimensionality and measurement problems. *Frontiers in Education*, 7, 1050460. <https://doi.org/10.3389/educ.2022.1050460>
61. Munir, J., Faiza, M., & Daud, S. (2023). The impact of socio-economic status on academic achievement. *Journal of Social Sciences Review*, 3(2), 695–705. <https://doi.org/10.54183/jssr.v3i2.308>
62. Nacionalinė profesinio orientavimo paslaugų stebėseną. (2023). *Bendroji profesinio orientavimo būklė 2022–2023 m.* https://mukis.lt/uploads/documents/files/Stebėseną/Bendroji_PO_būklė_2022-2023.pdf
63. Nacionalinė švietimo agentūra. (2024). *Švietimas Lietuvoje 2024*. Nacionalinė švietimo agentūra. https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2024/08/Svietimas_Lietuvoje_2024-1.pdf
64. Namazova, N. (2023). Changing the Level of Education and Career Choice Depending on the Socioeconomic Status of the Family: Evidence from Azerbaijan. *Sustainability*, 15(22), 15845. <https://doi.org/10.3390/su152215845>
65. Neuenschwander, M., & Kracke, B. (2024). Career development. In Brown, B. B., Prinstein, M. J. (Eds.), *Encyclopedia of Adolescence* (2nd ed.), (pp 58–70). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-96023-6.00022-1>
66. Nikel, L. (2023). Exploring occupational aspirations of school-age children by fluid intelligence, gender and grade. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 23(1), 1-18. <https://doi.org/10.1007/s10775-021-09497-w>
67. O'Shea, S., Groves, O., Austin, K., & Lamanna, J. (Eds.) (2022). *Career Development Learning and Sustainability Goals: Considerations for Research and Practice*. (Sustainable Development Goals Series). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-981-19-6637-8>

68. OECD. (2018). *Equity in Education: Breaking down Barriers to Social Mobility*. PISA. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264073234-en>
69. OECD. (2019). *PISA 2018 Results (Vol. II): Where all Students can Succeed*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/b5fd1b8f-en>
70. OECD. (2021). *How Youth Explore, Experience and Think about Their Future: A New Look at Effective Career Guidance*. OECD Publishing. [žiūrėta 2025-03-19]. Prieiga per internetą: <https://issuu.com/oecd.publishing/docs/how-youth-explore-experience-think-about-their-fut>
71. OECD. (2023). *PISA 2022 Results (Vol. I): The State of Learning and Equity in Education*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/53f23881-en>
72. OECD. (2024a). *Equity In Education And On The Labour Market: Main Findings From Education At A Glance 2024*. OECD Education Policy Perspectives, No. 107. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/b502b9a6-en>
73. OECD. (2024b). *Challenging social inequality through career guidance: Insights from international data and practice*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/619667e2-en>
74. OECD. (2024c). *Career guidance, social inequality and social mobility: Insights from international data*. OECD Education Spotlights, No. 11. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/e98d0ae7-en>
75. Olszewski-Kubilius, P., & Corwith, S. (2018). Poverty, Academic Achievement, and Giftedness: A Literature Review. *Gifted Child Quarterly*, 62(1), 37–55. <https://doi.org/10.1177/0016986217738015>
76. Rava, J., Hotez, E., & Halfon, N. (2023). The role of social capital in resilience among adolescents with adverse family environments. *Current Problems in Pediatric and Adolescent Health Care*, 53(5), 101436. <https://doi.org/10.1016/j.cppeds.2023.101436>
77. Ryan, E., & Deci, E. (2020). Intrinsic and Extrinsic Motivation from a Self-Determination Theory Perspective: Definitions, Theory, Practices, and Future Directions. *Contemporary Educational Psychology*, 61, 101860. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860>
78. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness*. The Guilford Press.
79. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2023). Self-Determination Theory. In F. Maggino (Ed.) *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research* (pp. 6229–6235). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-17299-1_2630
80. Ryan, R. M., & Deci, E. L., Vansteenkiste, M. (2016). Autonomy and autonomy disturbances in self-development and psychopathology: research on motivation, attachment, and clinical process. In D. Cicchetti (Ed.), *Developmental psychopathology: Theory and method* (3rd ed.), (pp. 385–438). John Wiley & Sons, Inc. <https://doi.org/10.1002/9781119125556.devpsy109>
81. Savickas, M. L. (2012). Career construction theory and practice. In S. D. Brown & R. W. Lent (Eds.), *Career Development and Counseling: Putting Theory and Research to Work* (2nd ed., pp. 147–183). John Wiley & Sons.
82. Schmid, E., & Garrels, V. (2021). Parental involvement and educational success among vulnerable students in vocational education and training. *Educational Research*, 63(4), 456–473. <https://doi.org/10.1080/00131881.2021.1988672>
83. Sevalneva, D., Urbienė, Ž., Buinevičiūtė, A., ir Melnikė, E. (2023). *Atsparumo mokymuisi nepalankioms sąlygoms analizė*. Nacionalinė švietimo agentūra. [žiūrėta 2025-05-24]. Prieiga per internetą: https://www.nsa.smm.lt/projektai/wp-content/uploads/2023/02/A1_Atsparumo_mokymuisi_nepalankioms_salygoms_analize.pdf

84. Siddiqui, N., Gorard, S., See, B. (2019). Can learning beyond the classroom impact on social responsibility and academic attainment? An evaluation of the Children's University youth social action programme. *Studies in Educational Evaluation*, 61, 74–82. <https://doi.org/10.1016/j.stueduc.2019.03.004>.
85. Storey, N. (2025). Career beliefs, aspirations and after-school activities: The effects of socio-economic status and ethnicity. *Journal of the National Institute for Career Education and Counselling*, 43(1), 54–61. <https://doi.org/10.20856/jnicec.4309>
86. Švietimo ir mokslo ministerija. (2018). *Ugdymosi poreikių, kylančių dėl nepalankių aplinkos veiksnių, atpažinimo kriterijai ir rekomendacijos dėl individualios pagalbos mokiniams, turintiems ugdymosi poreikių dėl nepalankių aplinkos veiksnių*. [žiūrėta 2025-05-24]. Prieiga per internetą: https://sctelsiai.lt/lina/leidinys_2018.pdf
87. Tan, C. Y. (2024). Direct and indirect influences of familial socioeconomic status on students' science achievement. *Oxford Review of Education*, 50(2), 207–231. <https://doi.org/10.1080/03054985.2022.2139672>
88. UNESCO, European Commission, OECD, International Labor Organisation, European Training Foundation, & European Centre for the Development of Vocational Training. (2019). *Investing in career guidance*. UNESCO. [žiūrėta 2025-05-24]. Prieiga per internetą: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000371414>
89. United Nations. (2015). *Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development* (A/RES/70/1). [žiūrėta 2025-05-24]. Prieiga per internetą: <https://sdgs.un.org/sites/default/files/publications/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>
90. Vadivel, B., Alam, S., Nikpoo, I., & Ajanil, B. (2023). The impact of low socioeconomic background on a child's educational achievements. *Education Research International*, 2023(1), 6565088. <https://doi.org/10.1155/2023/6565088>
91. Vahid, M. (2020). Family environment on emotional, social, and academic adaptation of adolescents: A study of middle school students. *Journal of Education and Learning*, 14(4), 550–557. <https://doi.org/10.11591/edulearn.v14i4.16629>
92. Vernon, L., & Drane, C. F. (2021). Influencers: the importance of discussions with parents, teachers and friends to support vocational and university pathways. *International Journal of Training Research*, 18(2), 155–173. <https://doi.org/10.1080/14480220.2020.1864442>
93. Von Davier, M., Kennedy, A., Reynolds, K., Fishbein, B., Khorramdel, L., Aldrich, C., Bookbinder, A., Bezirhan, U., & Yin, L. (2024). *TIMSS 2023 International Results in Mathematics and Science*. Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center. <https://doi.org/10.6017/lse.tpisc.timss.rs6460>
94. Vosylis, R., Erentaitė, R., Simonaitienė, B., Melnikė, E., Morkevičius, V., Žvaliauskas, G., & Hemker, B. (2024). Unpacking Grading Bias in Middle School: a Multilevel Analysis of Grade vs. Test Discrepancy Considering Student and School Characteristics. *Studies in Educational Evaluation*, 101398. <https://doi.org/10.1016/j.stueduc.2024.101398>
95. Waalkes, P. L., Gonzalez, L. M., & Brunson, C. N. (2019). Vision Boards and Adolescent Career Counseling: A Culturally Responsive Approach. *Journal of Creativity in Mental Health*, 14(2), 205–216. <https://doi.org/10.1080/15401383.2019.1602092>
96. Wang, F., King, R. B., & Leung, S. O. (2022). Beating the Odds: Identifying the Top Predictors of Resilience Among Hong Kong Students. *Child Indicators Research*, 15, 1921–1944. <https://doi.org/10.1007/s12187-022-09939-z>

97. Wang, Y., Wang, H., Wang, S., Wind, S. A., & Gill, C. (2024b). A systematic review and meta-analysis of self-determination-theory-based interventions in the education context. *Learning and Motivation*, 102015. <https://doi.org/10.1016/j.lmot.2024.102015>
98. Wang, L., Peng, L., & Khan, Q. (2019). *Research Methods in Education*. SAGE Publications.
99. Wang, T., Zhang, Y., Wang, J., Miao, H., & Guo, C. (2024). Career decision self-efficacy mediates social support and career adaptability and stage differences. *Journal of Career Assessment*, 32(2), 264–282. <https://doi.org/10.1177/10690727231189466>
100. Xu, H. (2020). Childhood environmental adversity and career decision-making difficulty: A life history theory perspective. *Journal of Career Assessment*, 29(2), 221–238. <https://doi.org/10.1177/1069072720940978>
101. Zabulionis, A. (2020). *Tarptautinio švietimo tyrimo OECD PISA Lietuvos ir kaimyninių šalių duomenų tikslinė antrinė analizė*. Vilnius: Nacionalinė švietimo agentūra.
102. Zhang, Y (2021). The role of socioeconomic status and parental investment in adolescent outcomes. *Children and Youth Services Review*, 129, 106186. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2021.106186>

Priedai

1 priedas. Sutikimo dalyvauti tyrime forma

SUTIKIMAS DĖL NEPILNAMEČIO ASMENS DALYVAVIMO MOKSLINIAME TYRIME

Gerbiami tėveliai (globėjai),

Esu Kauno technologijos universiteto Edukologijos magistrantūros studijų programos studentė Aistė Butkutė. Rengiu baigiamąjį magistro projektą tema „5–6 klasės mokinių ugdymas karjerai“, kurio tikslas – *atskleisti šios amžiaus grupės mokinių ugdymo karjerai poreikius ir galimybes*.

Tyrimo metu bus atliekamas interviu pagal iš anksto parengtus klausimus. Klausimai padės išsiaiškinti, kokios ugdymo karjerai veiklos vaikams yra patrauklios, kokios informacijos ar veiklų jiems trūksta bei kokie jų lūkesčiai šioje srityje.

Siekiant užtikrinti pateikiamos informacijos tikslumą, interviu bus įrašomas. Surinkta medžiaga bus naudojama tik baigiamojo magistro projekto rengimui, griežtai laikantis konfidencialumo principų – nebus atskleidžiami jokie duomenys, leidžiantys identifikuoti tyrimo dalyvius. Tyrimui pasibaigus, visa surinkta informacija bus sunaikinta.

Pasirašydamas(-a) šią formą, patvirtinu, kad:

- Sutinku, kad mano nepilnametis vaikas dalyvautų studentės Aistės Butkutės atliekamame baigiamojo magistro projekto tyrime.
- Man buvo paaiškintas tyrimo tikslas ir duomenų rinkimo metodai.
- Turėjau galimybę užduoti klausimus apie tyrimą ir gavau atsakymus (esant papildomiems klausimams – galima kreiptis žemiau nurodytais kontaktais).
- Suprantu, kad mano vaiko dalyvavimas tyrime yra visiškai savanoriškas – aš ir mano vaikas turime teisę bet kuriuo metu nutraukti dalyvavimą.
- Suprantu, kad visa interviu metu surinkta informacija bus naudojama tik mokslinio tyrimo tikslais, užtikrinant visišką konfidencialumą.
- Sutinku, kad apibendrinti tyrimo rezultatai gali būti publikuojami.

_____,
(data),

Aš, _____ ,
(vieno iš tėvų/globėjų vardas, pavardė)

_____,
(įrašykite: SUTINKU arba NESUTINKU),

kad mano dukra / sūnus _____ ,
(vaiko vardas, pavardė)

dalyvautų moksliniame tyrime „5–6 klasės mokinių ugdymas karjerai“.

Vardas, pavardė:

Parašas

2 priedas. Anketa mokiniams (SEK identifikavimui)

1

MANO KODAS:

Įsivaizduok, kad visuomenė yra kaip kopėčios.
Aukščiau yra žmonės, kurių šeimos turi pakankamai pinigų, jie gali lankyti būrelius, keliauti, jų tėvai turi gerus darbus ir gyvena patogiai.

Žemiau – žmonės, kuriems kartais būna sunkiau: jų šeimoms gali pritrūkti pinigų, tėvams ne visada lengva rasti darbą, kartais tenka atsisakyti kai kurių dalykų.

Įrašyk skaičių (nuo 1 iki 10), kuris geriausiai atspindi tavo šeimos situaciją:

Ar gauni mokykloje nemokamą maitinimą?

☐

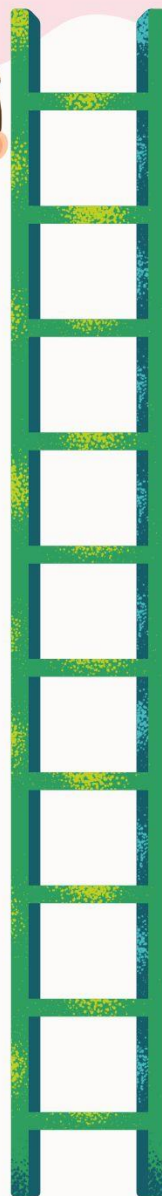
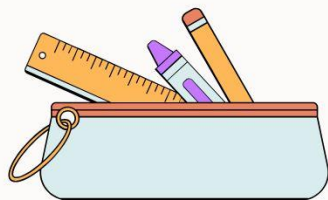
Ne

☐

Taip

☐

Nenoriu atskleisti

10

mūsų šeimai nieko netrūksta, gyvename gerai

9

8

7

6

5

vidutiniškai, kartais viskas gerai, kartais sunkiau

4

3

2

1

mūsų šeimai dažnai sunku, trūksta svarbių dalykų

2

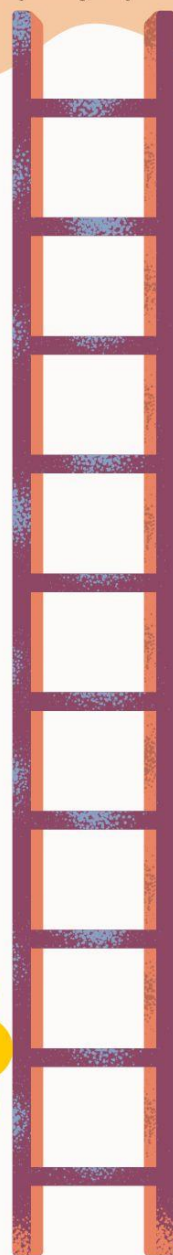
Įsivaizduok, kad visuomenė yra kaip kopėčios. Aukščiau yra žmonės, kurių šeimos turi pakankamai pinigų, jie gali lankyti įvairius užsiėmimus, keliauti, turi gerus darbus ir gyvena patogiai.

Žemiau – žmonės, kuriems kartais būna sunkiau: jų šeimoms gali pritrūkti pinigų, ne visada lengva rasti darbą, kartais tenka atsisakyti kai kurių dalykų.

Kaip save įsivaizduoji, kurioje vietoje tu būsi ateityje? Įrašyk skaičių (nuo 1 iki 10):

Ačiū už atsakymus!

10

mūsų šeimai nieko netrūksta, gyvename gerai

9

8

7

6

5

vidutiniškai, kartais viskas gerai, kartais sunkiau

4

3

2

1

mūsų šeimai dažnai sunku, trūksta svarbių dalykų

3 priedas. Tyrimo instrumentas (karjeros specialistams)

Klausimai	
1.	Su kokiais sunkumais, Jūsų nuomone, susiduria 5–6 klasių mokiniai iš nepalankios SEK aplinkos? Kokios informacijos, gebėjimų ar įgūdžių trūksta šiai mokinių grupei?
2.	Kokie pagrindiniai mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikiai? Kuo šios mokinių grupės poreikiai skiriasi nuo bendraamžių iš palankios aplinkos?
3.	Kaip užtikrinate, kad ugdymo karjerai veiklos atlieptų skirtingus mokinių poreikius? Kiek ugdymo karjerai procesas yra individualizuotas?
4.	Kokios ugdymo karjerai veiklos, metodai ar strategijos labiausiai atliepia/atlieptų mokinių iš nepalankios SEK aplinkos poreikius? Kas yra veiksmingiausia šiai mokinių grupei?
5.	Kaip vertinate bendradarbiavimą su mokytojais, mokyklos bendruomene ir tėvais įgyvendinant ugdymo karjerai veiklas? Kiek tai, Jūsų nuomone, svarbu ir reikalinga?
6.	Kokios papildomos pagalbos ar paramos formos, padėtų geriau atliepti šios mokinių grupės ugdymo karjerai poreikius? Ar mokykloje pakanka išteklių ir iniciatyvų, padedančių šiai mokinių grupei?

4 priedas. Tyrimo instrumentas (5–6 klasės mokiniams)

Klausimai
1. Kuo svajoji tapti užaugęs/-usi? Kodėl? Kaip manai, kokių žinių ar gebėjimų tau dar reikia, kad ateityje galėtum pasiekti savo svajonės? Ko mokaisi mokykloje, kas galėtų tau padėti įgyvendinti šią svajonę?
2. Ką tavo šeimos nariai ir mokytojai kalba su tavimi apie tavo ateitį, tolimesnį mokymąsi, darbą? Ką jie tau pataria? Kaip jų patarimai padeda tau geriau suprasti, kaip pasiekti savo tikslų?
3. Kaip dažnai mokykloje dalyvauji veiklose, kurios padeda daugiau sužinoti apie skirtingas profesijas ir planuoti ateitį? Kas jas veda? Kaip tau patinka tokios veiklos?
4. Kokios veiklos, tavo nuomone, padėtų geriau suprasti, ką norėtum veikti ateityje? Kokių veiklų norėtum daugiau mokykloje ar už jos ribų?
5. Kaip manai, kokie dalykai kartais trukdo vaikams siekti savo svajonių? Su kokiais sunkumais pats/-i esi susidūręs/-usi? Kas tau kelia nerimą, kai galvoji apie savo ateitį?
6. Koks mokymosi būdas tau labiausiai patinka, kai kalbama apie ateitį ir profesijas: dirbti su klase, mažoje grupėje ar vienam? Kodėl? Ką manai apie kiekvieną iš šių būdų?
7. Kaip manai, kas tau labiausiai padėtų geriau pasiruošti ateičiai? Kokios pagalbos norėtum iš mokytojų, tėvų ar kitų žmonių?

5 priedas. Kodų sistema (karjeros specialistų)

Codes	388
- Tyrimo dalyvių demografinė informacija - Mokyklų, kuriuose dirba skaičius - Kitos pareigos - Priskirtų mokinių skaičius - Darbo krūvis - Karjeros specialisto darbo stažas - Mokinių iš nepalankios SEK aplinkos sunkumai (karjeros specialistų požiūriu) - Atotrūkis tarp bendraamžių - Socializacijos sunkumai - Teigiamų pavyzdžių stoka - Žinių, informacijos stoka - Bendravimo su bedraamžiais sunkumai - Neigiamas bendraamžių požiūris - Žema savivertė - Mokymosi sunkumai - Ribotos galimybės dalyvauti patirtį turtinančiose veiklose - Emociniai sunkumai - Elgesio sunkumai - Dėmesio sutelkimo sunkumai - Mokinio uždarumas - Žema motyvacija - Savęs pažinimo stoka - Tėvų palaikymo ir įsitraukimo stoka - Mokinių iš nepalankios SEK aplinkos ugdymo karjerai poreikiai - Asmeninio dėmesio ir pagalbos poreikis - Poreikis būti įvertintam ir svarbiam - Teigiamų pavyzdžių matymas - Emocinio palaikymo poreikis - Saugios ir jaukios aplinkos poreikis - Pasitikėjimo karjeros specialistu poreikis - Individualių konsultacijų poreikis - Veiksmingiausios ugdymo karjerai strategijos ir metodai - Technologijų integravimas - Žaismingi ir įtraukiantys užsiėmimai - Ankstyvas ugdymas karjerai - Mokinių poreikių nustatymo metodai - Edukacinės išvykos - Darbas grupėmis - Individualios konsultacijos - Teigiamo modelio demonstravimas - Iššūkiai, kylantys karjeros specialistams - Bendradarbiavimo su mokytojais stoka - Žinių apie ugdymo karjerai įgyvendinimą mokiniams iš nepalankios SEK aplinkos stoka - Pasitikėjimu grįstų santykių kūrimo trūkumas - Informacijos apie mokinių SEK padėtį trūkumas - Finansinių išteklių trūkumas - Metodinės medžiagos, kvalifikacijos tobulinimo programų trūkumas - Didelis darbo krūvis - Laiko išteklių stoka - Karjeros specialistų ir tėvų lūkesčių susikirtimas - Tėvų noro bendradarbiauti stoka - Papildomos pagalbos formos - Iniciatyvos, intervencinės programos - Neformalios veiklos	0 10 10 10 10 10 0 27 2 8 14 3 8 9 9 6 4 10 6 11 14 9 11 0 8 11 5 9 5 5 4 0 6 10 3 5 10 5 6 8 0 5 2 7 5 9 4 5 8 6 21 0 6 9 0
Sets	0

6 priedas. Kodų sistema (5–6 klasės mokinių)

▼ Codes	95
▼ Mokinių ateities svajonės	0
 Profesijos įgijimas	8
 Profesijos pasirinkimo motyvai	6
▼ Mokinių patiriami sunkumai	0
 Finansinės kliūtys sėkmingam tobulėjimui	2
 Mokymosi sunkumai	3
 Mokytojų patarimų stoka	8
 Tėvų patarimų stoka	5
 Ugdymo karjerai veiklų stoka	5
▼ Kliūtys ir nerimas, susiję su ateities siekiais	0
 Bendraamžių patyčios	2
 Nerimas dėl tolimesnio mokymosi profesinėje mokykloje	1
 Baimė suklysti	2
 Riboti finansiniai ištekliai	3
 Žemi akademiniai rezultatai	2
▼ Papildomos pagalbos ir paramos formos	0
 Galimybė dalyvauti neformaliose veiklose	2
 Motyvavimas (iš mokytojo pusės)	1
 Tėvų pagalba mokantis	4
▼ Mokinių ugdymo karjerai poreikiai	0
 Didesnis ugdymo karjerai veiklų intensyvumas	1
 Praktinių veiklų poreikis	7
 Svečių vizitai	2
 Žaismingos ir įtraukiančios veiklos	4
 Darbas grupėmis	8
 Edukacinės išvykos	7
 Į asmeninius interesus orientuotos veiklos	2
▼ Pageidaujamas ugdymo karjerai turinys	0
 Daugiau pokalbių ir patarimų apie karjerą	7
 Su profesija susijusios žinios	3
 Sets	0